

А. Власенко-Бойцун

Бісмарк — 1977 — Грелі

А. Власенко-Бойцун

УКРАЇНСЬКІ НАЗВИ У ЗСА

ТА ІНШІ ПРАЦІ

**З НАЗВОЗНАВСТВА Й
ІСТОРИЧНО-ЛІТЕРАТУРНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Видання

**ЮВІЛЕЙНОГО КОМІТЕТУ
З НАГОДИ 60-РІЧЧЯ АВТОРКИ**

Упорядкував

Іван Овечко

diasporiana.org.ua

Бісмарк — 1977 —

Грилі

A. WLASENKO — BOJCUN

**UKRAINIAN PLACE NAMES
IN THE USA**

**AND
SELECTED ARTICLES**

Published by
**The 60th Anniversary of the Author
Committee**

Edited by
Iwan Owechko

BISMARCK

1977

GREELEY

Worship

ВІД УПОРЯДНИКА

Ця збірка праць проф. д-ра Анни Марії Власенко-Бойцун – це переважно студії в ділянці українського назвознавства та літературного дослідження, за винятком деяких спогадів про визначних осіб, а в них і деяких спогадів авторки із власного життя.

Збірка виходить дуже на часі, й особливо будуть вдячні цьому виданню студенти української літератури й назвознавства, яким це видання буде цінним додатковим матеріалом в їхніх студіях і досліджах. Не будемо дуже здивовані, якщо матеріалами цієї збірки будуть користуватися й дослідники в Україні.

Це видання присвячене 60-річчю життя авторки і виходить з ініціативи Ювілейного К-ту друзів і приятелів наукової й журналістичної діяльності п-ні д-ра Анни М. Бойцун у такому складі: мгр Іван Р. КОСТЮК, інж. Дмитро КУЗИК, д-р Наталія ПАЗУНЯК і д-р Іван ОВЕЧКО.

До цієї збірки не входять праці авторки англійською мовою, хоч їх у авторки багато і вартість їх очевидна, бо видавничі можливості на еміграції дуже обмежені з фінансового боку. Як упорядникові цієї збірки, мені трудно втриматися від висловлення жалю з того приводу, що я мусів відкинути так багато цінного матеріалу і скорочувати той, що тут подано. Крім назвознавчих праць, перу Ювілятки належить цілий ряд чудових рецензій на твори визначних письменників, глибоких статей, написаних вдумливою журналісткою і професійним аналітиком, та деяких омовідань, також спогадів, а навіть поезій, вартіх видання. Досить поглянути на список писань авторки в кінці цієї книжки, щоб у тому переконатись. До речі, подана в кінці книжки бібліографія писань Ювілятки охоплює лише 1965 - 1977 роки, а вона ж друкувалася не тільки тут, у ЗСА, а й у Німеччині та ще й в Україні. Але авторка зберегла облік писань лише за останні десять років.

Вітаючи Ювілятку з цим виданням у її 60-річчя, слід висловити щире побажання, щоб незабаром вийшли в світ її англійські праці з українського назвознавства та публіцистичні й літературно-критичні статті й нариси по-українському.

Іван ОВЕЧКО

RESUME

*****

UKRAINIAN PLACE NAMES IN THE UNITED STATES - p. 7

The study contains of 80 place names. The author divides them into four categories: 1) Transferred names, that is, names which were brought over directly from their counterparts in the native land: Balta, Don, Krem(Crimea), Odessa, Poltava. 2) Historical names, derived from the names of prominent figures, such as hetman Ivan Mazepa (1644-1709), Jurij Lisianski(1773-1837),Petro Poletyka(1778-1849). 3) Place names derived from names of early settlers, such as Oriška, Ivan or surname Lisko. 4) Place names of very recent origins following Ukrainian immigration after WW 2, such as the resorts Soyuzivka, SUMA and Verkhovyna.

CHANGES OF UKRAINIAN SURNAMES IN THE U.S.A. - p.56

This study is based upon the analysis of 8.000 Ukrainian names taken from the parochial records of Catholic and Orthodox Ukrainian Churches in New Jersey, New York, North Dakota and Pennsylvania, where large numbers of Ukrainians reside. The changes are systematised in the following groups: 1) Changes due to transliteration. 2) Phonetic changes. 3) Homonyms. 4) Doubling of consonants. 5) Suffixal changes. 6) Abbreviations.

PLACE NAMES IN THE POETRY OF YAR SLAVUTYCH - p.74

The literary onomastics of Yar Slavutych contains over 1.000 place names. Due to this wealth of poetical usage of onomastics by Slavutych, this article focuses its attention on toponyms and hydronyms which play an important role both in the content and in form of his poetical creations.

ROMAN KOVŠEVYČ - THE FORGOTTEN SCHOLAR - p. 80

This study is the first attempt to research into the works of this dedicated scholar and investigator of Ukrainian Canon Law. In addition, the author investigates Kovševyč's ancient and noble ancestry.

THREE TRAGEDIES - p. 92.

This article is based upon analysis of three dramas of Lesia Ukrainka and depicts tragedy of love, tragedy of truth and tragedy of womens' emancipation.

TESTIMONY OF WRITERS - FORMER PRISONERS - p. 104.

This is a comparison of the attestation of four authors: Mykhajlo Osadčyj, a Ukrainian; Aleksandr Solzhenitsyn, a Russian; Andžej Romanski, a Pole; and Avraam Shyfrin, a Jew. The books are The Cataract by Osadčyj; The First Circle by Solzhenitsyn; The Prisoners of Night by Romanski; and The Fourth Dimension by Shyfrin.

ULAS SAMČUK, THE CHRONOLOGIST - p. 113.

Samčuk regards himself as a chronologist of his contemporaries in Ukraine and abroad. In the first chronicle, Volyn', Samčuk records the events of his native province during the first quarter of this century. In the second volume, The Youth of Basil Sheremeta, he depicts the life of young Ukrainians during the thirties, and in EAST he describes both the collectivisation and the industrialisation of Soviet Ukraine. His latest novel, On Solid Ground, contains a vivid picture of the busy lives of the new Ukrainian immigrants in Canada after WW 2.

AUTOBIOGRAPHICAL NOTES - p. 127.

This work presents a history of Chubaty's family, episodes from the life of the Great Metropolitan Andrew Šeptyckyj and also of the author, as she reflects upon the occasions she was privileged to meet him. Here the author draws profiles of the Great Metropolitan as a person, as a Father, as a Pastor and as a Bishop.

=====
Note: MANUSCRIPTS AVAILABLE IN ENGLISH

Write: Box 30-C, Millstream Road
CREAM RIDGE, N.J. 08514
=====

НАЗВОЗНАВЧІ ПРАЦІ

У К Р А Ї Н С Ь К І М І С Ц Е В І
Н А З В И У З С А

ВСТУП

Українці в ЗСА відзначили 1976-й рік як 100-ліття поселення української еміграції в цій країні, яка в тому самому році святкувала 200-ліття своєї незалежності.

Не заперечуючи загально прийнятої opinii про рік 1876 як початкову дату масової заробітної еміграції з України до Північної Америки, українські сліди, що сягають куди раніших років і свідчать про побут українців на тому континенті, віддзеркалені в місцевих назвах осель і міст, що розкидані майже по всіх стейтах ЗСА, а зокрема на Алясці, в Каліфорнії, в Північній Дакоті та подекуди у східних стейтах.

Рік 1976 був теж роком різних публікацій, пов'язаних не лише з історією Америки, але також з етнічними поселеннями на цьому континенті. Хоч вже раніше було чимало праць про місцеві назви індіанського, еспанського, французького та, очевидно, й англійського походження, але дуже мало праць про слов'янські місцеві назви, а жадної про українські місцевості.

Ця праця є першою спробою віднайдення українських місцевих назв на терені ЗСА і не претендує на вичерпну студію у цій ділянці. Досліджуючи різні місцевості, ми користувались у першу чергу поштовими рекордами, картами, англійськими працями про місцевості в різних стейтах, прогульковими довідниками, історіями окремих стейтів, т.з. "документарі рекордс", як і знаменитими науковими працями: історією Бенк-рафта, довідником місцевостей на Алясці, Орта, описом подорожі Лисянського та працею про українців у ЗСА Василя Галича.

За взірцем англійських праць, ми вирізнили такі чотири категорії місцевих назв:

I/ Переміщені назви, тобто назви, перенесені

без ніяких змін із України, наприклад: Одеса, Балта чи Київ.

2/ Назви, що походять від українських прізвищ, як Мазепа, Полетика чи Лисянський.

3/ Назви від імен перших піонерів, як Іван і Оришка в Норд Дакоті.

4/ Новотвори, тобто назви, які створено вже в Америці, наприклад: Союзівка, оселя Українського Народного Союзу, чи СУМА, оселя Спільки Української Молоді Америки, тобто скорочення назви тієї ж молодечої організації.

На терені ЗСА знаходимо 77 місцевостей з українськими назвами вичислених вище категорій, а в тому аж десять назв "Одеса". Поважна кількість українських місцевих назв, прийнятих у 18-му й 19-му століттях, є на Алясці та в Норд Дакоті, а нових, оснований уже в 20-му віці, в Нью-Йорку і Нью-Джерсі.

Нижче подаємо список українських місцевих назв за стейтами:

АЛЯСКА - Гайдукова гора, Голорода потік, Гуся, Кадяк, Козаків причал, Лисянського півострів, Лисянського залив, Лисянського просмик, Нижня, Гора Полетики, острів Полтава.

КАЛІФОРНІЯ - Росс/Русь/Україна.

ДЕЛЕВАР - Одеса.

ГАВАТ - острів Лисянського.

МІЧІГЕН - Діброва, Київ, Ліске.

МІННЕСОТА - Мазепа, Одеса, Росс.

МИССУРІ - Одеса.

МОНТАНА - Сула, Ока.

НЕБРАСКА - Броддя, Козад, Ліско, Одеса, Тарнів.

НЬЮ-ДЖЕРСІ - Нова Україна, Українське село, Черче.

НЬЮ-ІОРК - Верховина, Київ, Новий Сокіл, Пласт, Союзівка, Сума.

НОРД ДАКОТА - Балта, Денбіг, Дон, Іван, Київ, Крим, Макс, Марта, Одена, тричі Одеса, Ольга, Оришка, Україна.

САВТ ДАКОТА - Одеса.

ОГАЙО - Хортиця, Ксеня.

ПЕНСИЛЬВЕНІЯ - двічі Мазепа, Ольжичівка.

ТЕКСАС - Завалля, Одеса.

ВАШІНГТОН - Лиман, Одеса, Ольга, Рослин, Уск.

Усі назви подані в англійській та українській мовах, за стейтами, але в хронологічному порядку прийняття оселями тих стейтів назв.

І. КОЗАКИ НА АЛЯСЦІ

Назва півострова АЛЯСКА походить від алеутської назви АЛЯКШУ, що означає "земля" або "континент"./+1/. Площа півострова виносить 586.400 кв.миль/1512 кв.км./ і має 226.167 осіб населення під сучасну пору.

Аляска належала до Російської імперії протягом 126 років, рахуючи від офіційного її відкриття в 1741 р. данським капітаном Вітусом Берінгом, який був на службі російської цариці Єлисавети /1741-1762/ і прізвисьом якого назване море і затока. Це, однак, не означає, що раніше не було досліджень Аляски і прибережних островів, бо вже перед офіційним відкриттям Аляски українські козаки, що попали в Сибір після Переяславської угоди між Богданом Хмельницьким /1595-1657/ та московським царем Алексеем /1645-1676/ та після першого зруйнування Січі в 1709 році, проникали побережжя Аляски, шукаючи можливостей втечі та нового осідку для себе.

У 1867 році, за ініціативою Вільяма Г.Суварда, державного секретаря в роках 1841-62, уряд ЗСА купив Аляску в Росії за 7.200.000 дол./+2/.

У к р а ї н ц і н а А л я с ц і

Про досліджування Аляски виселеними запорізькими козаками знаємо не лише з праць українських істориків, передусім Миколи Аркаса /1852 - 1909/, який служив 10 років у Чорноморській флотії, де ще в минулому столітті зберігались козацькі перекази і традиції, та Дмитра Яворницького /1855 - 1940/, автора "Історії запорізьких козаків" і "Вольностей запорізьких козаків", але також із наукових дослідів американського історика Губерта Бенкрафта. Хоч Бенкрафт вважає козаків росіянами /+3/, але при прізвиськах чи в примітках додає, що це були козаки, і характеризує їх від'ємно, очевидно, на підставі російських джерел, які він діставав безпосередньо від царського уряду.

Отже, згідно з Бенкрафтом, першим, хто причалив на Алеутських островах, був козак Лука Морозко, "якого туди загнали вітри" в 1669р./+4/.

Козацькі прізвища - Мороз, Морозенко, Морозко - дуже популярні в Україні, а в роках 1783 - 85 було навіть "Морозівське повстання" селян проти царського уряду./+5/.

Другим з черги козаком, що досліджував острови, був Михайло Гвоздев/правдоподібно, Гвоздь/, який теж нарисовав першу карту Алеутських островів у 1730 р., причаливши туди між 65 і 66-м ст.географічної західньої довжини. Цю карту Гвоздєва помістив Бенкрафт у своїй історії./+6/ Товаришами Гвоздєва, що був на службі в царя Петра II-го, були теж Іван Федорів, Дмитро Павлуцький і німець Яків Генз.

Цікаву вістку про козаків на американському континенті подає Е.Н. Матросов, якого правдиве прізвище було Лелів, уродженець України, в журналі "Исторический Вестник" із 1896 року, що виходив у Філядельфії, де в 90-их роках перебував Лелів-Матросов. У своїй статті, поміщеній у згаданому історичному журналі, він пише: "... відважні запорозькі козаки, після зруйнування Січі царицею Катериною II-ю в 1775 році, значною кількістю переселилися в гирло Амуру і на своїх чайках запускалися далеко по Тихому океані і часто приставали до тих чи інших островів на побережжю суходолу. Таким чином відкриття і дослідження північно-американського суходолу було безперечно ділом руської "вольниці". Вже по їх слідах прямували російські промисловці для виміни хутер... Запорожці осіли на півострові Алясці, де їх нащадки ще в 1896 році творили значну українську громаду"../+7/.

Матросов згадує також про повстання Беняка в Сибірі, який zorganizував у 1770 році втечу козаків із Якутська на острови Тихого океану. Про Беняка пише також історик Бенкрафт, але називає його повстання, згідно з російськими джерелами, "конспірацією" і стверджує, що це був польський шляхтич Бейньовський, хоч у примітці додає, що його псевдонімами були теж "Беняк" і "Бейньосок"../+8/.

Крім цього, історик Каліфорнії Санчез стверджує, що після ліквідації фортеці Росс/Русь/ у 1839 р., яка була заснована в 1809 р. і де перебувало біля 400 козаків-засланців, перенесено людей на острів Кадьяк, де була російська ко-

лонія./+9/.

Щодо назви острова Кадык, то американський дослідник Аляски Орт уважає, що назва острова є алеутського походження, але можливо теж, що це переміщена назва фортеці Кодяк, збудованої в 1635 році на Дніпрі, щоб ізолювати Запоріжжя від України та перешкодити втечам селян на Січ./+10/. Тому, що козаки брали участь в обох випадках Берінга та будували остроги на зразок Січі, дуже правдоподібно, що ця назва українського походження. Відомо, що ненаголошене "о" вимовляється в російській мові як "а".

Про те, що назва "Кодяк" переміщена, можуть ще свідчити такі назви сіл, деревативи тієї ж назви фортеці: КОДАК /Дніпропетровська область/, КОДАКИ /Київська область/, КОДАЦЬКЕ /Дніпропетровська область/, КОДЕМА /Донецька область/.

На острові Кадык, у затоці Трьох Святих, побудовано перше поселення вже в 1784 році і було назване св.Павлом, може навіть у честь Павла Полуботка, якого цар Петро I-й посадив у тюрму та ім"я якого зберігалось як ім"я борця за козацьку свободу, бож козаки будували це перше поселення.

Тривалу пам"ять по собі залишив на Алясці слашний мореплавець Юрій Федорович Лисянський, козацького старшинського роду, який народився в Ніжині 13 серпня 1773 року, а помер 6-го березня 1837 р. та був капітаном першої ранги. У роках 1803-1806 він як командир корабля "Нева" відбув першу кругосвітню подорож під прапором Російської імперії, під загальним керівництвом німця І.Ф. Кризенштерна, командира корабля "Надежда"/обидва кораблі паралельно досліджували північні моря/. Сьогодні затока, ріка, півострів і причалок на Алясці мають назви в його честь./+11/. У цій експедиції брали участь теж козаки, на що вказують прізвища: Батурин, Чурин, Гайдукович і інші.

Свою кругосвітню плавбу описав Лисянський у книжці "Кругосветное путешествие 1803 - 1806", виданій російською мовою в Петрограді в 1812р. та перевиданій англійською мовою в Лондоні в 1814 році. Книга Лисянського була перекладена теж на німецьку і французьку мови та викликала надзвичайне зацікавлення в тодішній Європі.

Приблизно двадцять літ пізніше перебував на Алясці другий українець на службі того ж самого царя, Александра І-го/1801-1825/, — Петро Іванович Полетика, який народився в місті Василькові на Полтавщині в 1778 році, закінчив військову школу /корпус/ у Петербурзі в 1796 році, а з 1798-го почав працювати в Державній колегії закордонних справ. У 1818 році піднесено Петра Івановича Полетика до ранги радника й іменовано його амбасадором до Вашингтону. Від 1822 р. він належав до Американського Філософського Товариства аж до смерти в 1849 р./+12/.

Коли в 1865 році приїхав до ЗСА перший український політичний емігрант о. Агапій Гончаренко /1832-1916/, він навіязав контакт із козацькими нащадками і в Каліфорнії./+13/. У 1867 році, коли американський уряд купив Аляску, о. Гончаренко поїхав туди, щоб добитись для них кращих прав, ніж їх мали там автохтони-індіяни за російським звичаєм. Американський уряд заангажував о. Гончаренка для перекладу американської конституції на російську мову, проти чого виступали росіяни у Сан-Франціско, твердячи, що Агапій Гончаренко не знає добре тієї мови. В роках 1868-1872 о. Гончаренко видавав часопис "Аляска Геральд" англійською і російською мовами, де вміщував переклад конституції, а також додаток "Свобода" в українській мові, де передруковував вірші Тараса Шевченка та інших поетів.

Протиросійські публікації о. Агапія Гончаренка викликали протести російського консула та спричинили переслідування з боку російських прибічників, які робили різні доноси, про що згадує Бенкрафт у своїй історії, подаючи біографію о. Агапія Гончаренка та вважаючи його поляком./+14/.

Українські місцеві назви

HAJDUKOVICH MOUNT - Гора Гайдукович; вершок розположений на віддалі 36 миль у північно-сх. напрямку від Паксону/Рахон/; вишина - 600 стіп. Ця гора названа в честь Івана Гайдуковича/1878-1965/, українського мисливця, який був довго-

літнім співробітником аляської ловецької комісії./+15/.

HUSLIA - Село Гусля розположене майже в центрі Аляски, над лівим берегом ріки Коукук /Коукук/ - назва українського походження, перенесена, правдоподібно, першими українськими мандрівниками на півострові. Під сучасну пору село має 168 осіб койкуянських індіан. /+16/.

KODIAK ISLAND, KODIAK TOWN - Острів Кодяк - найбільший острів у затоці Аляски, батьківщина спеціальної породи ведмедів. Довжина острова - 100 миль, ширина - 60 миль. Там була перша російська колонія вже в 1784 році. Походження назви від фортеці на Дніпрі, про що була згадка вище. /+17/.

KOZAKOV CAPE - Ріг Козакова був названий в честь М. Козаковського, який був старшиною в експедиції Михайла Мурашева. Прізвище Козаковський належить до популярних прізвищ в Україні та є, очевидно, деревативом від слова "козак". /+18/.

LISIANSKI BAY - затока, яку переназвано в 50-их роках на Барлінг Бей.

LISIANSKI INLET - маленька морська затока, довжиною в 25 миль на північно-західньому побережжі острова Чічагова. /+19/.

LISIANSKI PENINSULA - Півострів Лисянського знаходиться 8 миль на північ від міста Сітка, і там ще й досі є велика російська колонія. /+20/.

LISIANSKI POINT - Ріг Лисянського на півострові Лисянського. /+21/.

LISIANSKI RIVER - Ріка Лисянського, довжина - 7 миль, на острові Чічагова, впадає в протоку Лисянського. /+22/.

LISIANSKI STRAIT - Протока Лисянського між островами Чічагова і Гуна, довжина - 13 миль. /+23/.

LYSKOV CAPE - Причілок/ріг/ Лиськова, названий так ще капітаном Лютке в 1836 р. прізвищем Аркадія Лиська, який товаришив Лютке в його експедиції в роках 1826 - 1829. /+24/.

POLETICA MOUNT - Гора Полетика, розположена на кордоні Аляски і Британської Колумбії, на схід від затоки Таку, на південь від Грагам і на південний схід від гори Кенінг. Вишина її - 7.620 стіп. Названо її в честь Петра Полетика, російського посла в Вашингтоні, який провадив переговори, зі сторони Росії, відносно кордонів Аляски. Полетика походив зі славного шляхетського роду, а його характеристику подав Самуель Ф. Веніс у своїй історичній праці "Джаф Квінсі Адамс і формування американської політики". Нижче наводимо цю характеристику в українському перекладі:

"Наступник Дашкова /попереднього консула/ на його посаді у тій самій ранзі - кавалер ордена Петро Полетика, що вже був тут секретарем російської місії, представив свої вірчі грамоти у вересні 1819 р. Він був українець, прізвиське якого вказує на давнє грецьке походження, але мати його була турецька полонянка. Під його непривабливою зовнішністю крилося гаряче серце і лагідна вдача. Компетентний дипломат із довгою практикою, він дуже цікавився мистецтвом і літературою, тому був добре знайомий з такими людьми, як Пушкін, Карамзін і Жуковський. У Вашингтоні він здався дуже працюютою та метушливою людиною. Адамс уважав його занадто цікавим, а навіть докучливим і негативно наставленим до ЗСА". /+25/.

POLTAVA ISLAND - Острів Полтава довжиною в 1,3 милі, розположений при південному побережжю Аляски, біля входу до порту Врангеля. Острів названо так Е.Васілевим у 1832 році, за містом Полтавою в Україні, біля якого відбулася битва між гетьманом Іваном Мазепою у спілці з Карлом XII-им і царем Петром I-им у 1709 році. /+26/.

=====

У довідці про Аляску ми старались насвітлити не лише умовини, серед яких українські козаки і дослідники опинились на побережжях Північної Америки, але й виявити їх сліди, на які вказують залишені ними місцеві назви.

Козаки, які були досвідченими моряками на Чорному морі, шукали землі, де вони могли б створити нову Січ і де могли б продовжувати вільне

життя. У них були такі ж самі ідеали, як і в перших американських емігрантів з Англії та Європи - воля і справедливість.

Вони теж старалися залишити на слідах своєї мандрівки свої назви, перенесені з України, як Полтава чи Кодак, або свої прізвища, як Лисянський, Полетика чи Гайдукович.

ПРИМІТКИ = FOOTNOTES

- +1). Stewart, G.R. "The Name Alaska". Names, V.4, No 4, 1956, pp.193-203.
- +2). Chronology and Documentary Handbook of the State of Alaska. State editor: Ellen Lloyd Trover; series editor: William F. Swindler, pp.1-4.
- +3). Bancroft, Hubert H. The Works, History of Alaska. A.L. Bancroft & Co., San Francisco, 1886, pp. 16-17.
- +4). Ibid., p.24.
- +5). Український Радянський Енциклопедичний Словник. Академія Наук УРСР, Київ, т. II, ст. 546.
- +6). Bancroft, pp.38-40.
- +7). Матросов Е.Н. "Заокеанская Русь". Исторический вестник, Филадельфия, 1896, стор. 85.
- +8). Bancroft, pp. 175-182.
- +9). Sanchez-Hunt. Short History of California. New York, 1929, pp.168-175.
- +10). Холмський Іван. Історія України. НТШ, Нью-Йорк - Мюнхен, 1949, стор. 193.
- +11). Lisianski Uri. A Voyage Round the World, 1803-1806. London, 1814, pp. 142-143.
- +12). Гуцуляк Михайло. Українець-співтворець колонів Канади й Аляски. НТШ, Торонто, 1967, стор. 97 - 104.
- +13). Halich Vasyl. Ukrainians in the United States. The University of Chicago Press, Chicago, 1937, p. 21.
- +14). Bancroft, p. 677.
- +15). Orth, Donald J. Dictionary of Alaska Place Names. U.S. Government Printing Office, Washington, 1967, p.400.
- +16). Ibid. p.439.
- +17). Ibid. p.535.
- +18). Ibid. p.505.
- +19). Lisianski Uri (Lysianskyj Jurij). Bern on August

13, 1773 in Nizyn, Ukraine. After finishing the military academy, he was a sailor and later commanded the ship "Neva", which was the first vessel bearing the Russian flag to circumnavigate the globe. In 1812 he published an account of his voyage which was translated into English in 1814. There are many places in Alaska that bear his name. He was of Cossack officer's family, which after the destruction of Zaporoska Sitch in 1775, went to serve the Russians and was sent to Siberia to settle it.

+20). Inlet located 37 miles west of Hoonah, Alex. Arch., 58°07'30" W; BNG 1908; (MAP 10).

+21). Alex. Arch. 57°10'N, 135°23'W. Named in 1883 by W.H. Dall and published in 1883 in Coast Pilot, p.152. Lisianski visited this area in 1804 and 1805. When Lisianski arrived at Kodiak on July 14, 1804, he learned that Indians had destroyed the Russian settlement at Sitka. After making minor repairs on the ship and unloading supplies, he sailed for Sitka where he arrived on August 20. Lisianski helped Alexander A. Baranov, the Russian governor of the colonies, repel Indian attacks and build a new settlement. Lisianski went back to Kodiak for the winter but returned to Sitka on June 1, 1805 and remained until September 1, when he sailed for China and then to Russia. Lisianski contributed in the naming of geographical features in Kodiak Island and the southeast areas of Alaska, including the naming of Baranof Island for the Russian governor in 1805.

+21). Point located on the southern tip of Lisianski Peninsula and 6.5 miles north of Sitka. It was named by W.H. Dall, USC & GS, in 1883 in honor of Lisianski.

+22). Orth, p.579. Stream flows for 7 miles northwest to the head of Lisianski Inlet. It was named by the U.S.G.S. in 1955.

+23). Ibid., p. 766. Strait is 13 miles long and extends from Lisianski Inlet to west of Chicagof Island. Named in 1879 by W.H. Dall.

+24). Orth, p. 584.

+25). Bemis, Samuel F. John Quincy Adams and the Foundations of American Foreign Policy. Alfred A. Knopf, New York, 1949, pp.271-272. Chevalier Pierre de Poletica, the Russian representative to the United States, presented his credentials in August 1819 before President John Quincy Adams. Poletica was

a Ukrainian. He was unprepossessing in appearance, but was a competent diplomat. Washington society saw him as a busy, bustling person. Adams found him to inquisitive and likely to be "troublesome". Potletica represented Russia in the Alaska Boundary negotiations with Great Britain in 1824.

+26). Orth, p. 766. Island is 1.3 miles long and is located near the entrance to Port Wrangel on the south coast of Alaska. It was named by E. Vasilev after the city of Poltava in the Ukraine. This occurred in 1832.

II. ОСТРІВ ЛИСЯНСЬКОГО НА ГАВАЯХ

Першим українцем, що побував на Гавайських островах, був капітан корабля "Нева" Юрій Лисянський. У 1805 році він і його залога відпочивали на одному з островів, набираючи сили і харчів. Залого корабля назвала той острів у честь свого капітана.

LISIANSKI ISLAND, Hawaiian Islands

ОСТРІВ ЛИСЯНСЬКОГО розположений на Тихому океані між 175 і 171 ст. географічної довжини та між 25 і 26 ст. ширини, на північний захід від Гонулулу.

У 1898 р. була невдала спроба поселити на Гавайських островах 365 емігрантів, яких проти їх волі, замість до Канади, перевезено на плантації, на острів Оагу, де вони мусили працювати, неначе невільники. Коли протести в австрійському консуляті не помогли, ними зайнявся лікар Микола Судзідовський із Сан-Франциска, знаний під прізвиськом Руссель. Про їх недолю поширились вістки, українці в Америці писали листи до конгресменів, і тоді щойно їх перевезено до Сан-Франциска, де багато з них і залишилось жити.⁴⁷

Біографію д-ра Русселя, який згодом переїхав у Японію, подає У.Чиж. /+2/.

+1/. Halich, Wasyl. Ukrainians in the United States.

+2/. У.Чиж. Календар Робітничого Союзу. Скрентон, 1936. Стор. 84-85.
p. 58

III. НАЙСТАРШІ НАЗВИ
У ПІВНІЧНО-ЗАХІДНІХ СТЕЙТАХ

ЛИМАН і ОДЕСА у Вашингтоні

Перша група українських емігрантів до того стейту прибула в 1870-х роках разом із німецькими колоністами з України, очевидно, як російські громадяни. /+1/. Вони заснували такі поселення:

LYMAN; Skagit County

ЛИМАН./+2/. У 1870-их і 1880-их роках це була надзвичайно рухлива станція на "Норд Пасіфік Рейльрод", а тепер це містечко, в якому живе лише 400 осіб, що займаються лісорубством і лісопромислом. Перші поселенці були також лісоруби, які приготувляли матеріял під будову залізниці.

ODESSA; Lincoln County

ОДЕСА заснована в 1886 р. і стала агрикуль - турним центром стейту Вашингтон. Перші поселенці того району були хлібороби та вирощували найкращу пшеницю, "золоте зерно", як і їхні предки в Україні. Тепер вашінгтонська Одеса до- ставляє річно понад 2.000.000 бушлів пшениці.*/

OLGA; Orcas Island

ОЛЬГА - це найстарше містечко з українською назвою у стейті Вашингтон. Воно постало на початку XIX ст., можливо, що під час подорожі Кюрія Лисянського в 1803 - 1806 р., і назване, очевидно, в честь княгині Ольги. Тепер це відпочинковий курорт в затоці Бак /Buck Bay/.

USK; Pend County

УСК - це, мабуть, перенесена назва села Усок у Сумській області в Україні. На початку цього століття чимало наших емігрантів купували там дешево землю, думаючи, що вона пригожа для хліборобства, але твердий глиняний ґрунт виявився неродючим, тому вони переїхали до інших стейтів./+4/.

ДОН і ОЛЯ в Айдаго (Idaho)

Про еміграцію українців до Айдаго немає певних даних. Це, правдоподібно, були індивідуальні шукання кращих умовин чи кращої землі. Але, як скрізь на заході, вони творили свої оселі, спроваджуючи свою рідню або земляків до себе. Деякі прибували з Канади чи Дакоти та поселювались у пустирях, надаючи своїм оселям назви сіл чи рік із тих районів України, де жили їх батьки чи предки.

DON; Power County

ДОН - маленьке містечко, назване ім'ям ріки Дон або села Донець у Харківській області, старинного українського селища з XI-XII ст., поблизу теперішнього села Покотилівки, Харківського району./+5/.

LYMAN; Madison County

ЛИМАН - названий прізвиськом Джеймса Лимана/+6/, правдоподібно, українця, на що вказували б чотири тотожні назви сіл в Україні: Лиман - село Зміївського району, Харківської області/+7/, село в районі Одеси та два інші села - Лимани в Донецькій та Воронізькій областях./+8/.

OLA; Gem County

ОЛЯ - дереватив від здрібнілого імени Ольга. Дуже популярне жіноче ім'я, яким названо аж 5 сіл в Україні при допомозі суфікса "-івка" - Ольгівка в Полтавській, Харківській, Херсонській та Львівській областях./+9/.

СУЛА в Монтані (Montana)

Перші українські емігранти поселились у Монтані в 1870-их роках. Вони приїхали туди за посередництвом німецьких агентів разом із німецькими колоністами з Херсонщини. Пізніше поселювались у Монтані, в 1890-их і 1900-их роках, українці з Австро-Угорської імперії, передусім із Закарпаття і Галичини. Всі вони діставали, як і в Дакоті, дарову землю, звичайно далеко від більших міст, поблизу яких поселювались німці. Спочатку їхні ферми звались ук-

раїнськими прізвищами, але вже в другій генерації приймали американізовані назви.

SULA; Ravalli County

СУЛА - єдине селище, що залишилося з оригінальною назвою, яка походить від ріки Сули, притоки Дніпра, що протікає через Сумську і Полтавську області./+10/. Є теж в Україні село з назвою Сула - в Сумській області/+11/ і, може, саме з нього походив піонер-козак, що заснував цей хутір у ярузі, званій Гіббон-переходом (Gibbon Pass). Село засноване в 1877 р. та зберегло досі оригінальні дерев'яні хати. Тепер там ще є 25 мешканців./+12/.

ПРИМІТКИ = FOOTNOTES

- +1/. Чупко Юліян. "Образки з Америки", "Свобода", 19 березня 1896 р., стор.1-2.
- +2/. Український Радянський Енциклопедичний Словник. Академія Наук УРСР, Київ, 1966р., т.2, ст.328. Лиман - село Зміївського району, Харківської області.
- +3/. Washington: A Guide to the Evergreen State. Writers' Project, Washington State Historical Society, 1946, p.327.
- +4/. Ibid., p.430.
- +5/. Український Радянський Енциклопедичний Словник. Академія Наук УРСР, Київ, 1966р., том I, стор.631.
- +6/. American Guide Series. Idaho Lore, 1939, p.60.
- +7/. Енциклопедичний Словник, том 2, стор.328.
- +8/. Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ. В-во Політичної літератури України. Київ, 1973, стор.657.
- +9/. Там же, стор.690.
- +10/. Український Радянський Енциклопедичний Словник. Академія Наук УРСР. Київ, 1968, стор. 414.
- +11/. Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ. В-во Політичної літератури України. Київ, 1973, стор.730.
- +12/. Montana, A State Guide Book, Federal Writers' Project. The Viking Press, New York, 1939, p.

IV. УКРАЇНСЬКІ ПОСЕЛЕННЯ В ПІВНІЧНІЙ ДАКОТІ

Назва Дакоти походить від індіанського племені Даркотар, тобто мандрівники /дослівно: ті, що не живуть довго на одному місці/. /+1/.

Те плем'я жило на терені обох Дакот в долині ріки Ред Рівер від початку XVII ст. аж до 1862 р., коли вони в союзі з сіоксами /спорідненими з ними і мовою і звичаями/ підняли були повстання, яке зліквідовано, а рештки індіан розміщено в резерваціях.

Площа Північної Дакоти виносить 70.665 кв. миль, на яких живе 617.762 особи населення.

У 1731 р. француз Пієр Верендіє /1665-1749/, шукаючи водного шляху до Тихого океану, відкрив Дакоту і нав'язав торговельні контакти з дакотарями. /+2/. Згодом землі дакотарів різними договорами переходили з рук у руки: Франції, Іспанії і знову Франції, а в 1804 р. у т. зв. "Люїзіана Пирчез" уряд США купив ті землі, що їх докладно дослідили Люїс і Клярк у трьох експедиціях. У 1829 р. засновано Форт Клярк над рікою Місурі, а в половині минулого століття почалась там колонізація.

З огляду на клімат обі Дакоти стали місцем поселення емігрантів з північних країн Європи: шведів, норвежців і, передусім, німців, які переселювались туди і з Німеччини і з Росії. Німецькі колоністи з Росії, особливо з Криму, масово переселювались до Дакоти в 70-их роках минулого століття, коли те відібрано в них у Росії всі привілеї, що їм гарантувала цариця Катерина II /1729-1796/, спроваджуючи їх на окраїні імперії в 1762 р. /+3/. Всі ті привілеї /вільність від податків і військової служби та право на власне шкільництво і релігію/ були знесені в 1861 р. царем Александром II /1855-1881/ /+4/.

Разом із німцями приїжджали теж українці, їхні робітники чи споріднені з ними через подружжя жінки, що були першими шукачами волі і щастя у новому світі.

Згідно з працею Василя Галича "Українці в З'єднаних Штатах" /досі ще не перевершеної студії

про українців ЗСА/, було три етапи української заробітної еміграції в періоді від 1870 р. до 1936-го, коли було надруковано його докторську дисертацію./+5/.

Перша масова еміграція почалась у 1870 р. і безперервно продовжувалась до 1899 р., друга - від початку нашого століття до Першої світової війни і третя, чисельно найменша, від 1924 року до Другої світової війни.

Перша група з Галичини, тобто з Австро-Угорської імперії, була частиною більшої емігрантської групи, яка приїхала до Канади в 1896 році./+6/. Три родини /Репетовські, Дем"янюки і Криворучки/ дістали добрі, безлісі поля, т.зв. "гомстеди", якими в той час безплатно наділювано нових емігрантів, і поселились біля місцевості Белфілд, діставши кожна по 160 акрів. У наступних кількох роках приїхали їхні родини і знайомі з Борщівського району і з таких сіл: з Борщківців, Окопів, Мельниці й інших. Всі вони дістали "гомстеди" вздовж північного берега ріки Грін Рівер, а коли в 1905 р. приїхало туди біля 40 родин із Борщівщини під проводом Дмитра Репетовського, засновано нову оселю п. н. Україна в районі Біллінгс, на захід від Белфілду./+7/. Один із тієї групи, Йосиф Малковський, відкрив крамницю, де було приміщено також поштовий уряд, а він сам служив безплатно громаді аж до Першої світової війни.

Один рік пізніше побудовано в селі католицьку церкву, що служила молодій оселі аж до 1928 р., коли то вона згоріла. Відтак побудовано нову церкву, св.Івана Хрестителя, ближче до Белфілду, де о. Михайло Боберський завів славетний на всю Дакоту сад і де він і досі виконує душпастирську працю.

У 1917 р. побудовано в селі Україна також і православну церкву, настоятель якої о.Іван Сенчук zorganizував добірний хор і драматичний гурток і влаштував концерти в інших українських оселях. Прибуток із тих концертів передавався для Червоного Хреста, за що о.І.Сенчук був нагороджений медалею./+8/.

Велика група українських емігрантів-робітників Городенщини поселилась у Вільтоні, де вони влаштувалися на працю в копальні вугілля і на

цегельні. Там теж побудовано церкву св. Петра і Павла в 1902 р., а три роки пізніше православну церкву в честь тих самих апостолів. Обі церкви відкриті й досі, а Служби Божі відправляються в них в церковно-слов'янській мові. Парохом католицької церкви, яка має 60 родин, є о. Круховський, а православний священник доїжджає з Міннеаполісу.

У 1899 р. приїхала до Дакоти найчисленніша з усіх попередніх група українських емігрантів із Херсонщини та Київщини, багато із села Сухені, у зв'язку з переслідуваннями баптистів російським царським урядом. Їх спроваджували до Америки німецькі агенції, які займалися спровадженням німецьких колоністів із України, передусім із Криму, Одеси та Херсонщини. Вони поселялись далі на північ, уздовж Су Лайн, на захід від міста Дрейк, а на південь від Майнату, між теперішніми шляхами ч.ч. 52 і 200, засновуючи там село Київ./*9/.

Через декілька років, коли напливали свіжі емігранти, рідні та знайомі перших, побудовано вздовж залізничного шляху чимало хуторів і осель: Бутто, Макоті, Макс, Руссо і Кронсбург, де українці поселялись у сусідстві з німецькими колоністами./+10/.

Згідно з дуже точною працею Мері Ен Бернс - Вілліамс "Джерела місцевих назв у Нарт Дакоті", в тому стейті є 10 переміщених назв з України: Балта, Дон, Київ, Крим, три Одеси, Одена, Україна та Денбіг, а шість назв, що створені з таких імен: Іван, Марта, Макс, Ольга, Оришка і Віра. Авторка, однак, називає їх російськими назвами, хоч при назві села Україна вказує, що це назва південної Росії.

Можливо, що на це вплинули її досліджування на хуторах, що їх відвідала також авторка цієї праці, бо старі люди в Києві, хоч говорять українською мовою, вважають себе "руськими з Київщини".

Група ця була національно дуже мало свідома, а в їхніх баптистських церквах уживано зросійщену старослов'янську мову аж до 1933 р. Треба, однак, відмітити, що вони є найкращими продуцентами пшениці і найчеснішими поселенцями в Дакоті.

СПИСОК МІСЦЕВОСТЕЙ З УКРАЇНСЬКИМИ
НАЗВАМИ

Нижче подаємо назви місцевостей в українському алфавітному порядку, подаючи також ті назви в англійській мові.

BALTA; Pierce County

БАЛТА - це переміщена назва з України. Балта - це вузлова станція над річкою Кодимою, що є притокою Бугу, в Одеській області.

Дакотська Балта знаходиться у Пірс Кавнті. Це поселення спершу називалось Іген, ім'ям урядовця на Су Ляйн. Однак в 1911 р. Іген переназвано на Балту, згідно з голосуванням піонерів, що прибули з району Балти в Україні. Поштова станція була там заснована 6 лютого 1913 р., а першим поштарем був Віліям Отвайн. /Поштарями були звичайно німці, бо знали латинську абетку./+11/.

VERA; Cavalier County

ВІРА - українська оселя, заснована в 1900 р. і названа, правдоподібно, в честь християнської чесноти - Віри, а не від жіночого ймення, як це загально вважають. Пошта там була до року 1905-го./+12/.

DENBIGH; Mc Henry County

ДЕНБІГ - переміщена назва потоку Денбіг, що протікає через село Денисів в Україні, звідкілья приїхав перший поштар Осип Пендрій. Пошта там була відкрита в 1900 р./+13/.

DON; Stutsman County

ДОН - переміщена назва ріки Дон. Згідно з інформаціями мешканців того села, жінка місцевого суперінтендента залізниці "Норд Пасіфік" назвала станцію Доном, бо вона походила з Донщини. Назва була зареєстрована в 1905 р./+14/.

IVAN - FAUST; Barnes County

ІВАН - це колишня назва міста Фавст, заснованого в 1892 р. як станція на залізничному шляху та названого в честь робітника-силача Івана. У 1898 р. станцію переназвано на Фавст на внесок

двох братів - Якова й Арона Фавстів, які мали свої поля /гомстеди/ близько станції Івана без прізвища./+15/.

KIEV; Mercer County

КИЇВ засновано в 1906 р. українцями, які приїхали з Київщини. Вони поселились по обох боках залізничного шляху на відтинку 80 кв.миль.У 1902 р. вони побудували першу баптиську церкву, а тепер мають вже 9 своїх церков./+16/.

KREM; Mercer County

КРИМ - переміщена назва півострова Крим.Оселя засновано в 80-их роках, правдоподібно, німцями. Пошту відкрито там в 1888 р., а першим поштарем був Карл Землер, який походив із Криму. Містечко Крим було деякий час найбільшим поселенням в Мерсер Кавнті, поки не збудовано там залізниці понад рікою Найф аж до Спрінг Кірк Валей./+17/.

MARTHA; McHenry County

МАРТА. Прізвище Марти неznане. Пошта була тут лише кілька місяців, поки не приїхали всі родичі Марти. Тоді, через брак кореспонденції, поштовий уряд закрито того ж самого року/1905/ та перенесено до Ліносвіле. Роберт Томас був там поштарем лише кілька місяців./+18/.

MAX; McLean County

МАКС - раніше МАКСИМ. Село було назване в честь найстаршого сина Павла Фрайтага, який був поштарем лише один рік, бо в 1906 р. пошту там також закрито. Тепер там живе чимало старих українців чи русинів, які ще розмовляють поганою, але українською мовою./+19/.

ODESSA; Pierce County

ОДЕСА /ч.1/. Ця оселя була названа так на бажання німецьких і українських фермерів, що жили недалеко від чорноморського порту в Україні і тому назвали свою нову оселю тією назвою.Пошта в тій дакотській Одесі була відкрита від 11 травня 1899 р. до 15 лютого 1900 р./+20/.

ODESSA; Ramsey County

ОДЕСА /ч.2/. Ця оселя під час будови заліз-

ниці "Норд Пасифік Рейлровд" називалась Бірд - сел - прізвисьом суперінтендента того ж відтинку /як це було прийнято під час будови залізниць/. Ця станція була запланована як вузлова, але довкруги поселились фермери, тому не було руху, хоч і були відповідні будинки і пошта, яку в 1905 р. зліквідовано. Тоді мешканці села змінили його назву на "Одеса", але уряд не хотів затвердити ту назву зразу, аж до 1911 р. /+21/.

/Відкриття і ліквідація поштових станиць були зумовлені тим, що перша група емігрантів, звичайно, спроваджувала своїх родичів, а коли ті приїжджали, то потім не було вже листування, і пошту закривали./

ODESSA; Grant County

ОДЕСА /ч.3/. Це поселення було засноване українцями в 1910 р. Поштарем був Василь Мартин від 1915 р. аж до 1926-го, коли то зліквідовано пошту і перенесено до міста Ляпціг./+22/.

ODDENA; McIntosh County

ОДЕНА - це була найстарша Одеса, заснована в 1894 р., але назву змінено на Одену з огляду на інші Одеси, що постали пізніше. Пошту закрито там в 1898 р. і перенесено до Кассел./+23/.

OLGA; Cavalier County

ОЛЬГА. Спочатку ця місцевість називалася Сант Пієр, в честь священника Кирила Пієра, який відкрив тут пошту в 1882 р. У 1885 р. місцевість переназвано на Ольгу, за старанням місцевої вчительки Ольги Степової, що хотіла назвати оселю в честь княгині Ольги, ім'я якої вона носила, а своє прізвисько переклала на "Преріє". /+24/.

ORISKA; Barnes County

ОРИШКА - це одне з найстарших поселень у Дакоті. У 1872 р. під час будування залізниці там була станція ФОР Сайтінг, а біля неї виросло село Оришка. Відносно цієї назви є дві версії: перша - вона походить від індіанської принцеси, а друга - від повитухи-вдови Оришки, яка, згідно з оповіданням старого емігранта Чорноуса, бу-

ла спершу наймичкою, а пізніше жінкою скупого німця. Після його смерті її ферма стала при-тулком усіх бідних дівчат, тому вдячні мешканці назвали оселю її ім'ям. Назва Оришка була заінкорпорована 19 вересня 1881 р./+25/.

RUSO; McLean County

РУСО. Одне з поселень баптистів, що приїхали до Дакоти в 1900 р. Назву придумав німець-агент, який спровадив емігрантів, що там посе-лились. Назва була зареєстрована на Івана Ку-пала, 7 липня 1909 р./+26/.

UKRAINA; Billings County

УКРАЇНА. Село Україна заснували галичани, ще-рше впроваджуючи свою назву в Дакоті. Пошту в тому селі відкрито в 1905 р. у крамниці Йосифа Малковського, який був там першим поштарем. По-шту закрито аж у 1935 р. і перенесено до Бел-філду./+27/.

FOOTNOTES

- 1). Mathews, M.M. A Dictionary of Americanisms on Historical Principle. The University of Chicago Press Chicago, 1956, p. 458.
- 2). Leifur, Conrad W. Our State North Dakota. American Book Comp. 1958, pp. 147-149.
- 3). Schock, Adolph. In Quest of Free Land. 1965. p. 50
- 4). Ibid., p. 17.
- 5). Halich, Wasyl. Ukrainians in the United States. The University of Chicago Press Chicago, 1937, p. 12.
- 6). North Dakota History. Halich, W. "Ukrainians in North Dakota", Vol. 18, #4 Oct. 1951, p. 220.
- 7). Ibid., p. 221.
- 8). Ibid., p. 228.
- 9). Barnes Williams, Mary Ann. Origins of North Dakota Place Names. The Bismarck

- Tribune, 1966, p. 155.
- 10). Ibid., p. 161
- 11). National Archives & Records Service, by the Postal Department, Washington, D.C.
- 12). Origins of North Dakota Place Names, p. 82.
- 13). State Historical Files on Origin of North Dakota Place Names.
- 14). National Archives.
- 15). Spokensfield, Walter E. The History of Wells County and its Pioneers.
- 16). Ibid., p. 758. p. 742.
- 17). Heinemeyer, C.B. History of Mercer County, North Dakota, 1932, p. 47.
- 18). Origins of North Dakota Place Names, p. 155.
- 19). Ibid, p. 178.
- 20). Ibid, p. 233.
- 21). Ibid, p. 240.

- 22). Ibid, p.130. 23). Ibid, p.161. 24). Ibid, p.80
25). Andreas' Historical Atlas Dakota, 1884, pp.189,
335.
26). State Historical Files on Origin of North Dakota Place Names.
27). Origins of North Dakota Place Names, p.31.

V. УКРАЇНА В КАЛІФОРНІЇ

У 1806 році Николай Петрович Резонов заключив тимчасовий торговельний договір у Північній Каліфорнії. На підставі того договору корабель "Юно" причалив у затоці Сан-Франсіско, а в 1809 р. американсько-російська хутряна компанія побудувала укріплене селище ФОРТ РУСЬ - FORT ROS. /+1/. Село те було офіційно заінкорпороване 10 вересня 1812 р. /+2/.

У роках 1809 - 1839 у форті Русь було між 1000 і 4000 поселенців, як це подав Санчез-Гант /+3/ і Василь Галич, вказуючи на те, що Чорноморська фльота/т.зв."Чорноморці"/складалась передусім з українців чи, за тодішньою термінологією, малоросів. Також Агапій Гончаренко, приїхавши до Сан-Франсіско 14 жовтня 1867 р., застав там "руську" колонію, яку він zorganizував у політичний клуб, перший в Америці, що називався "Декабристським клубом".

Цікаву замітку про Агапія Гончаренка подає історик Бенкрафт, який називає Гончаренка поляком, що підкреслює факт, що тодішні американці вважали його неросійської національності: "1-го березня 1868 р. появилвся перший часопис, який відносився до Аляски, під назвою "Аляска Геральд" і виходив у Сан-Франсіско за редакцією поляка Агапія Гончаренка. Перша частина того двотижневика вміщувала американську конституцію в російському перекладі, а друга частина була в англійській мові. Через рік після першого видання часопис мав півтори тисячі передплатників" /+4/.

Бенкрафт цитує також коротеньку автобіографію Гончаренка, яка появилася в "Аляска Геральд" 15 грудня 1868 р. та яку тут цитуємо з українському перекладі:

" Я народився, - пише Гончаренко, - в Київській губернії 19-го серпня 1832 року, і в Києві здобув я мою освіту. У 1857 р. я залишив Росію і дістав призначення на дипломатичну працю в російській амбасаді в Греції. 2-го лютого 1860 р. мене заарештовано в Атонах за пропагування вільности для кріпаків, але мені пощастило втекти до Англії, а звідтам до Америки, де я дістав працю в Американській Біблійній спільноті. Я приїхав до Сан-Франсіска в 1867 р. Мене переслідували також російські представники за кордоном".

Бенкрафт подає, що часопис у травні 1872 року перейшов у руки А.А. Стікней, який у наступних числах передруковував деякі статті Гончаренка, що він їх раніше друкував у "Аляска Геральд". Із "Споминків" Гончаренка знаємо, що він передруковував вірші Тараса Шевченка, які були писані не російською мовою, але кирилицею, що американці, не розуміючи різниці, вважали все те за російську мову. В іншому місці Бенкрафт стверджує/також у примітці/, що Гончаренко у виданні з 1-го липня 1868 року опублікував статтю, в якій радив аулетам і руським американцям не працювати за таку дешеву ціну, як 5 дол. денно, яка Бенкрафтові здавалась дуже високою. У тому числі було також повідомлення, що Андрей Попов став американським громадянином, змінивши свою національність. Виходить, отже, що й Попов був українцем./+5/.

Росіяни, що мешкали в Сан-Франсіско та в інших місцях Каліфорнії, робили на Гончаренка різні доноси, закидаючи йому його "іннородство" та незнання російської мови, в результаті чого він передав "Аляска Геральд" в американські руки, свою кириличну топографію, ще з літерами "ять" і твердими знаками, що ними друкував український додаток "Свобода", віддав згаданому вище історикові, родина якого мала видавництво того ж самого прізвища. Проживши декілька років у Денвері, Колорадо, отець Агапій Гончаренко повернувся до Каліфорнії, де купив фарму в Крушевського, який був також козацького роду та який здобув свого часу відзначення в бою за Севастопіль, але виїхав потім до Америки. Цю фарму Гончаренко назвав "Україна"./+6/.

УКРАЇНА знаходилась 12 миль на захід від містечка Гайвард, де жили ще й інші українці, про що може свідчити факт, що Гончаренко відкрив там першу недільну школу українознавства в 1872 р. і навчав у ній, крім релігії, української мови й співу. Так, отже, Гончаренко став не тільки батьком української преси в ЗСА, але й першим учителем та засновником першої української оселі з виразно українською переміщеною назвою.

-
- +1). ROS' is derived from RUS' the old name of Ukraine. (Kievan Rus'). See Smal-Stocky, R. The Origin of the Word Rus', Slavistica VI. Winnipeg, 1949. Simpson, G.W. "The names Rus', Russia, Ukraine and their historical background", Slavistica X, Winnipeg, 1951.
  - +2). Trover, E.L. and Swindler, W.F. Chronology and Documentary Handbook of the State of California State edition, 1972.
  - +3). Sanchez-Hunt. Short History of California. New York, 1929, p. 168-175.
  - +4). Bancroft, Hubert Howe. The Works, Vol. XXXIII. History of Alaska 1730-1885. A.L. Bancroft & Company, Publishers. San Francisco, p. 667.
  - +5). Ibid., p. 669.
  - +6). Андрухович Константин. "Початки української еміграції в Америці". Календар "Провидіння", Філадельфія, 1932, стор. 81.

VI. УКРАЇНСЬКІ НАЗВИ В СЕРЕДНІХ СТЕЙТАХ

(MINNESOTA, MISSOURI, NEBRASKA)

MINNESOTA (Minnesota)

Перші українські емігранти до стейту Міннесоти прибули з Манітоби/Канада/ в 1870-их роках разом із німецькими колоністами з Одеси. В 1903 р. приїхала туди теж група українських робітників із Галичини, влаштувавшись на працю в гірничій промисловості в Чісгольмі, Евелеті та Вірджінії. У Чісгольмі вбудовано на початку цього століття дві церкви: католицьку св.Апостолів Петра і Павла та православну св.

Андрія. Та друга група емігрантів залишилася робітниками, бо тоді вже не було дарових наділів землі, отже лише деякі з них завели власні господарства. Але все ж таки і в Міннесоті є три українські місцеві назви: МАЗЕПА, ОДЕСА та РУСЬ.

MAZEPPA; Wabashe County

МАЗЕПА - поселення засноване в 1863 р. шведськими колоністами і назване в честь гетьмана Івана Мазепи/1687-1709/, союзника шведського короля Карла XII/1682-1718/ у війні з російським царем Петром I-м/1682-1725/.

Подвоєння "п" в назві "Мазеппа"/англ.мовою/ треба приписати поемі англійського поета Джорджа Байрона/1788-1824/про гетьмана Мазепу, в якій він впровадив у прізвище гетьмана те подвійне "п".

Тепер у містечку Мазеппа 498 мешканців, але в ньому нема українських поселенців, ані пам"яток./+1/.

ODESSA; La Qui Parle (U.S.Route 75)

ОДЕСА - це маленьке село при шляху ч.75 засноване в 1879 р. емігрантами з України, хоч і не вдалося дослідити, чи вони були німці, чи українці з порту Одеса.

ROSS; Rosseau County

РУСЬ-РОСС - це мале містечко поблизу канадського кордону. Згідно з міннесотським довідником, воно було засноване норвезькими емігрантами у 1800 р./+2/.

MISSOURI (Missouri)

У 1870-их роках декілька українських родин осіло в районі Ляфает, приїхавши туди, правдоподібно, з Дакоти, де одержали кращі приділи землі. Вони походили з Херсонщини, на що вказує факт, що вони змінили первісну назву того поселення. Друга група приїхала в 1903 р. і стала на працю в копальнях цинку біля Деслога./+3/.

ODESSA; Laffayette County

ОДЕСА постала на місці попередньої назви села Кіпатрік/+4/, що було засноване Джаном Кір-

патріком в 1778 р. Однак у 1800 р. почали там поселятися німці й українці з Херсонщини. На прохання тих нових емігрантів Т.В. Блексон, президент залізничного шляху, погодився на зміну назви станції Кірпатрік на Одесу тому, що околиця та нагадувала йому українські степи біля Одеси. Місто, що нараховує тепер 2.839 мешканців, стало агрикультурним центром висилки збіжжя з району Лафает.

НЕБРАСКА /+5/ (Nebraska)

BRODIE; Holt County

БРОДЯ - це містечко, мабуть, з переміщеною з міста Броди або села Бродки, Львівської області в Західній Україні назвою. Містечко Бродя розположене над річкою, де колись проходив на тому місці шлях./+6/.

COZAD; Dawson County

КОЗАД. Це поселення засноване в 1873 р., коли то група українських селян під проводом Джана Козака, приїхавши з Огайо, поселилась у тій околиці. Також у Львівській області є село Козаки, тому можна здогадуватися, що остання літера тієї назви була перекручена в англійській транскрипції./+7/.

LISKO; Garden County

ЛІСКО - це містечко, що постало на полях, власником яких був Роман Ліско або Лиско, який прибув із села Ліски, що біля Перемішля./+8/.

ODESSA; Buffalo County

ОДЕСА постала на місці станції Кровелтон після приїзду і поселення там українських і німецьких колоністів в 1870-их роках. У 1874 році, згідно з голосуванням мешканців Кровелтону, змінено офіційно назву місцевості на Одесу./+9/.

TARNOV; Platte County

ТАРНОВ заснований у 1889 р./+10/ емігрантами з Австро-Угорщини, званої тоді Галицією. З огляду на те, що Тарнов лежить на етнічному українсько-польському кордоні та що багато укра-

інців поселилось у Тарнові, в Небрасці, ми зарахували його до українських назв. /Із Тарнова виводиться славний шляхетський рід Тарновських, один із них, Василь/1837-1899/, зібрав колекцію рукописів Т.Шевченка, а його батько мав колекцію козацької зброї з XVI-XVIII ст./.

-
- +1). Minnesota - A State Guide, Federal Writers' Project. Hasting House, New York, p. 247.
  - +2). Ibid., p. 354.
  - +3). "Українці в копальнях цинку в Міссурі". "Свобода", 4 вересня 1913 р.
  - +4). Missouri, Federal Writers' Project. The Missouri Highway Department Duell, Sloan and Pearce, New York, 1941, p. 360.
  - +5). Fitzpatrick, Lilian Linder. Nebraska Place-names, Lincoln, 1925, p. 13.
  - +6). "Історія міст і сіл України", Львівська область. Академія Наук РСР. Київ, 1968, ст. II6-132, 471.
  - +7). Там же, стор. 403.
  - +8). Fitzpatrick, p. 66.
  - +9). Ibid., p.26.
  - +10). Ibid., p. 116.

VII. ОДЕСА І ЗАВАЛЛЯ В ТЕКСАСІ (TEXAS)

Як усюди, в західніх стейтах першими поселенцями з України були німці й їх українські свояки чи наймити, що поселявались разом, а заробивши деякі гроші на інвентар, старались пронаділи і ставали незалежними господарями в 1860 і 1870-их роках. Це були переважно українці з царської Росії, передусім з Херсонщини. Пізніше, в 1890-их роках приїжджали українці з Австро-Угорщини і, шукаючи за землею, часто попадали не туди, куди їм обіцяли агенти в Австрії, як це сталось із транспортом на Гавайських островах. Подібне сталось з групою українських емігрантів із Закарпаття, якій обіцяно поселення в Канаді, де можна було ще в 1890-их роках дістати землю, а опинилася в Тексасі, де вже дарової землі не було. Тому вони поселилися, як фермерські робітники, в околиці Вернон, а зго-

дом, вже на початку ХХ ст., в околицях Бремонду, Андерсону, Марліну та Шеленбургу./+1/.

ODESSA; Ector County (115 northwest of San Angelo)

ОДЕСА в Тексасі була заснована в 1881 р. емігрантами з Херсонщини, що залюбки називали свої нові поселення ім'ям чорноморського порту, і це не робило ніяких труднощів у новому середовищі, тому й маємо аж 10 Одес у ЗСА та 6 у Канаді. У тексаській Одесі жили методисти із суворими обичаями, тому там не було ніяких корчем аж до 1898 року./+2/. Містом стало те поселення в 1927-у році, а тепер воно має біля 30.000 мешканців. Одеса є центром висилки худоби, нафтових продуктів і хемікалій із Тексасу.

ZAVALLA; Agelina County

ЗАВАЛЛЯ - це, правдоподібно, переміщена назва українського стародавнього міста над рікою Буг у Гайворонському районі./+3/. Тим можливоше, що довідник "Тексас" згадує про якогось шляхтича де Завала/+4/, а подвійне "л" було додане пізніше емігрантами з України, яким була відома назва українського Завалля над Бугом.

-
- +1/. Галич Василь. "Українці в ЗСА", дисертація, Чикаго університет, Чикаго, 1936, ст. 51-52.
  - +2/. Texas, A Guide to the Lone Star State. Compiled by workers of the Writers' Program of the Work Project Administration in the State of Texas. Hasting House Publ., New York, 1940, p. 408.
  - +3/. "Український Радянський Енциклопедичний Словник". Академія Наук УРСР, Київ, 1966, том I, стор. 734.
  - +4/. Texas Guide, p. 383.

VIII. НОВІ ОСЕЛІ В МІЧІГЕНІ (Michigan)

Згідно з американським довідником стейту Мічиген/+1/, українці в тому стейті творять дуже активну та свідому групу, що нараховує біля 50 різних організацій. Українці округи Детрой-

ту працюють в автомобільній індустрії та в спорідненому з нею промислі. Очевидно, певний відсоток займає становища в освітній та адміністративній ділянках.

Остання еміграція /1947 - 1954/ значно побільшила українське населення Мічігену, оформила своє шкільництво й заснувала 2 літні оселі.

THE UKRAINIAN ESTATE DIBROVA; Livingston

County (Section 7, T.1.N.R.6 East Oak Township)

ДІБРОВА. Ця оселя була заснована в 1954 році провідниками української молодечої організації "Пласт"./+2/. Оселя займає площу 120 акрів, що поділені на дві головні частини: перша - це площа пластових таборів, у яких проводять літо від 150 до 200 дітей і молоді обох статей кожного року; друга - це приватні ланки і доми, розположені на західній стороні озера Діброва./+3/.

З огляду на те, що оселя розположена недалеко від Детройту/всього 45 миль/+4/ на південний захід/, там відбуваються різні імпрези та культурні й товариські зустрічі, фестини тощо. З Діброви користають не лише пластуни, але також інші товариства.

Дирекція оселі складалася з таких осіб: інж. Атанас Міляннич/голова Ради Директорів, 1954 - 1958/, інж. Ярослав Варивода/гол.РД, 1956-1963/, Зиновій Томків/гол.РД, 1959-1964/ і заступники - Є. Федак, В. Несторович, С. Слюсарчук та 28 членів Дирекції і Контр. Комісії./Див. "Зелену книгу" в ІО-ліття "Діброви", стор.9-10/.

KIEV ESTATE; Washtenaw County

КИЇВ - це також вакаційна оселя Спільки Української Молоді Америки, заснована в 1958 році. Площею вона дещо менша від Діброви - 40 акрів землі з озером і лісом, що вимагали багато праці./+5/. Членами-засновниками були: І. Терлецький, Г. Королишин, М. Калинич, С. Спетрицький, Ф. Токарчук, В. Зубар і Г. Гарбар.

Із сумівської оселі Київ користають три осередки: "Київ" із Детройту й осередки ім. Орлика й ім. М. Міхновського з Віндзору/Канада/+6/. Щосуботи й щонеділі на оселі Київ упродовж літніх місяців відбуваються пікніки, влаштовувані церковними та громадськими товариствами, а

раз у рік сумівські здвиги та свята.

LIESKE; Presque Isle County

ЛІСКЕ. Є в стейті Мічігені також одна давня українська місцева назва, а саме: ЛІСКЕ, недалеко від озера Гурон. Село заснували в 1880 р./+7/ дроворуби із Карпат, правдоподібно, з Перемиського району, де ще й досі є село Ліски, що тепер належить до Польщі, або Ліскове на Закарпатті. Назва села ЛІСКИ дуже популярна в Україні, і таких сіл є аж 10 в таких областях: Ворошилівська, Донецька, Харківська, Криворізька, Одеська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Чернігівська./+8/.

-
- +1/. Michigan, A Guide to the Wolverine State, p.110
  - +2/. "Зелена книга" в ІО-ліття Діброви. Видання Української оселі Діброва. Детройт, 1964, стор.14.
  - +3/. Там же, стор. 5.
  - +4/. Там же, стор. 3.
  - +5/. "Під прапором СУМА". Видання Головної Управи СУМА, Нью-Йорк, 1964, стор. 82.
  - +6/. Там же, стор. 84.
  - +7/. Michigan, A Guide to the Wolverine State. Oxford University Press, New York, 1941, p. 484.
  - +8/. Українська РСР. Адміністративний поділ, стор. 22, 195, 200, 479, 580, 1513, 1234, 243, 728, 1442.

ІХ. ОГАЙО І ПЕННСИЛЬВЕНІЯ

(Ohio and Pennsylvania)

ОГАЙО

Перша група українських емігрантів приїхала до Огайо з Австро-Угорщини в 1879 р. Вони поселилися в південній частині того стейту, де на працю стали як вуглекопи в таких містах: Бартон, Белер, Погеттен, Бріджпорт і Йорквіл. (Barton, Bellaire, Powhattan, Bridgeport, Yorkville).

Друга група з Галичини приїхала в 1890 р. і поселилась у Клівленді, де побудувала церкву св. Петра і Павла./+2/.

Третя група прибула до Огайо після закінчення 2-ої світової війни і також поселилась у таких містах: Акрон, Клівленд, Парма, Янгстаун, де можна було влаштуватися на працю у фабриках і різних підприємствах.

Осередок Спілки Української Молоді Америки ім. гетьмана Богдана Хмельницького в Клівленді під проводом голови Верховної Ради СУМА проф. Володимира Радзикевича та місцевих виховників - проф. І. Гаврилюк, М. Ставнича, Н. Вовк і проф. В. Голембйовський - купили в 1965 р. вакаційну оселю "Хортиця", де відбуваються табори осередків СУМА.

KNORTYCIA; Lorain County

ХОРТИЦЯ займає 57 акрів та має власне озеро. Кожного року на оселі перебуває під час літа пересічно 150 дітей і молоді, а по неділях також старше громадянство відвідує оселю./+3/.

XENIA; Greene County

КСЕНЯ - це досить велике місто, засноване в 1876 р., а тепер має 25.000 мешканців. Назва міста переміщена, правдоподібно, з України, із села Ксенівка, що знаходиться в Донецькому районі./+4/.

ПЕННСИЛЬВЕНІЯ

Перша велика група, яка приїхала до ЗСА 1877-го року, осіла в стейті Пеннсільвенія в таких районах: Шенандох, Шамокін, Монт Кармел, Оліфант і Скрентон. Їх спровадили туди з України агенти копалень вугілля/антрациту/, бо в тому часі відбувалися страйки робітників у тих копальнях./+5/.

Коли вони приїхали до нью-йорської пристані, ними ніхто не зацікавився, і вони, не маючи грошей і не знаючи мови, пішки перейшли з Нью-Йорку до Філадельфії, ночуючи під мостами та не маючи їжі, хіба лише те, що їм милосердні люди по дорозі дарували./+6/. У Шенандох, нарешті, допоміг їм литовський купець Рахус, відомий як Карль Райс, який опікувався ними довгий час, полагоджуючи їхні справи, включно з місцевими вуглекопами, а ці останні ненавиділи нових емі-

грантів, які перешкоджали їм дістати вищу платню, якої вони домагалися страйками./+7/. До перва о. Іванові Волянському вдалося налагодити приятні відносини між ірландськими й українськими вуглекопами./+8/. О. Волянський заснував також церковні громади у названих вище місцевостях і збудував першу церкву.

Українські вуглекопи в Пеннсилівенії працювали дуже важко і, хоч деяким із них удалося купити землю там, де вугілля вичерпалось і де компанії продавали гористі терени по низькій ціні, вони ніколи не заснували своїх сіл, а прийняли вже закріплені там назви.

Є, одначе, в Пеннсилівенії дві старі, що сягають XVIII-го століття, назви поселень МАЗЕПА. Ті поселення, згідно з довідниками, були засновані шведськими емігрантами, хоч можливо, що їх заснували козаки, що вийшли на еміграцію під проводом Пилипа Орлика, який був обраний ними на гетьмана в еміграції в 1710 р., або їхні нащадки, що розбрелись по всьому світі, включно з Америкою, де вже були козацькі поселення в Калифорнії і на Алясці/+9/, але через американізацію прізвич важко устійнити факти.

MAZEPPA; Union County (17 miles west of Lewisburg)

МАЗЕПА - містечко засноване в 1770-их роках і очевидно назване в честь гетьмана Івана Мазепи, подвиги якого захоплювали західню Європу і були оспівані відомим англійським поетом Джорджем Гордоном Байроном у поемі "Мазеппа", який брав участь у боротьбі за визволення Греції з турецького ярма/1816-1824/, що в ній брали також участь українські емігранти, чи пак їх нащадки, що жили в Греції.

MAZEPPA FURNANCE; Mercer County

МАЗЕПА ФІРНАНС віддалене на одну милю на схід від міста Мерсер, збудоване в 1846 р./+10/.

UKRAINIAN HOMESTEAD

УКРАЇНСЬКА ОСЕЛЯ ІМ. О. ОЛЬЖИЧА, що її популярно називають Ольжичівкою, заснована в 1957 р. Організацією Державного Відродження України та спорідненими організаціями: УЗХ, МУН і "Зарево". Оселя розположена в півніжжю гірського

хребта "Поконо Мавнтес", що називають "американською Швайцарією". Оселя ім. Олега Кандиби-Ольжича лежить недалеко від головних шляхів - ч.81 і "Тернпайк", що біжать із півдня на північ, та ч.78 і 80, які прямують зі сходу на захід. Вона в догідній віддалі від Філядельфії /80 миль/ і Нью-Йорку /120 миль/.

На оселі ім. Ольжича, крім таборових приміщень для молоді, є палата для відпочиваючих, купальний басейн, дві тенісові площі, три відбиванкові майданчики, футбольна площа та клубні приміщення.

У 1962 році побудовано там каплицю з ініціативи тодішнього управителя оселі п. Володимира Зуляка та невтомною працею о. Селешка.

Кожного року на оселі відбуваються виховні та відпочинкові таборування для молоді, якими керує проф. Оксана Генгало. За час існування тієї оселі в таборах побувало від 1957 р. до року 1975-го 2.600 дітей, тобто пересічно 120 - 130 осіб кожного року, а в різних імпрезах, що їх влаштовували згадані вище організації, взяли участь сотні українців різного віку.

Навколо оселі побудовано 52 садиби і мотель "Наталія", власником якого є В. Винявський. У роках 1965-1976 мали свої хати чи ланки такі родини: Алексевич, Андрійко, Аннюк, Батюта, Бобинський, Бойчук, Варварів, Винявський, Вишинський, Вовнянка, Восколуб, Галас, Ганас, Гевко, Голіней, Гук, Гула, Гелеткевич, Генгало, Гранат, Домбчевський, Дупірак, Жгута, Задворняк, Зуб, Івашків, Кобрин, Корона, Косопуд, Козак, Кривий, Кий, Леськів, Лішинський, Лисобій, Луців, Мечник, Михайлевський, Німилевич, Онуферко, Подоляк, Попіль, Попович, Пришибинський, Рухвицький, Стебельський, Стефурак, Трипупенко, Трипуянко, Турченяк, Феркуняк, Харанбира, Хомин, Худик, Цісик, Цішинський, Чаповський, Шевчин, Юрків, Ярема, Яремко./+II/.

-
- +1/. Галич Василь. "Українці в ЗСА". Стор. 41.
  - +2/. Календар "Провидіння", Філядельфія, 1971, стор. 208.
  - +3/. Інформації про оселю Хортиця завдячую мгр. Наді Дякун.

- +4/. "Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ", стор. 652.
- +5/. Valch, Emile G. Our Slavic Fellow Citizens. New York, 1910, p. 211.
- +6/. "Свобода", 4 листопада 1897 р.
Ця перша група українських вуглекопів приїхала із села Устя /схід.Галичина/ а першими вуглекопами були: Іван Муха, Йосиф Сохак, Іван Глова, Антон Лугкович і Стефан Мурза.
- +7/. Сименович Володимир. "Українська еміграція в ЗСА", "Україна"/тижневик/, 13 березня 1931 р.
- +8/. Галич, стор. 29.
- +9/. Див. розділи I і V.
- +10/. Guidebook to Historic Places in Western Pennsylvania. University of Pittsburgh Press, 1938, p. 104.
- +11/. Відомості про оселю завдячую голові З.Х. проф. Оксані Генгало та управителеві Т.Бак-Бойчукові.
Оселя побудована з ініціативи головної Управи ОДВУ, провідниками якої були: проф. О. Грановський, проф. Б. Гнатюк, проф. Б. Шибуняк, В. Різник і д-р Д. Квітковський.
Управителями оселі були: Бак-Бойчук, Крупка, Белендюк, Різник, Зуляк, д-р Чаповський, д-р Онуферко, проф. Білоус, Яшук, Бігун, Харамбура, старший і молодший.

X. УКРАЇНСЬКІ НАЗВИ В ДЕЛЕВАР

Про перших українських емігрантів у Делевар важко знайти дані, але місцеві назви в тому стейті вказують наглядно на присутність українців у ньому. Вони прибували туди із Пеннсилвенії як росіяни чи австріяки поодинокі, купуючи ферми і закладаючи оселі.

Поселення Одеса постало в тому ж часі, як і інші з тією назвою, тобто в 70-их роках минулого століття, коли було масове переселення німецьких колоністів, які також могли назвати поселення Одесою, бо приїхали з України. Але це не має впливу на інше трактування, бо Одеса - в Україні, отже є українською місцевою назвою.

ODESSA; Castle County

ОДЕСА - поселення з цією переміщеною назвою лежить у північній частині Делевару, 20 миль на південь від Вільмінгтону, де тепер живе чимало українців. Це мале містечко з 467 мешканцями засноване в 1731 р., де побудовано ще в 1783 р. "Дім приятелів", тобто готель. У містечку багато старих хат з минулого століття, і своєю конструкцією вони нагадують українські хати. Зареєстровану назву Одеса в 1755 р., коли туди наплило більше емігрантів із Східної Європи./+1/.

ROSS; Sussex County

РОСС - село, що постало в 1781 р. при залізничному шляху, де звичайно працювали нові емігранти, щоб придбати грошей. Можливо теж, що назва походить від ріки Рось, притоки Дніпра, тоді, отже, це переміщена назва./+2/.

ROSS PRONG; Kent County

РОСС - потік довжиною в 4 милі, що впадає в Кульберт Марш Дич./+3/.

YAREMA DITCH; Kent County

ЯРЕМА ДИЧ - Яремів яр, чи Яруга Яреми, що дуже нагадує українські назви ярів, хоч такі походження тієї назви не вдалося устійнити. Але Ярема - типове українське ім'я./+4/.

+1). United States Geological Survey. Delaware Place Names. Washington, D.C., 1966, p. 83.

+2). Ibid., p. 96.

+3). Ibid., p. 96.

+4). Ibid., p. 122.

XI. ФЛЬОРИДСЬКІ ОСЕЛІ (Florida)

Тепер на тому півострові живе чимало українців, здебільша емеритів. У курортному місті Маямі живе понад 3.000 українців, де збудовано церкву Успенія Пресвятої Богородиці./+1/, а в Санкт-Петербурзі понад 2.000 при католицькій церкві Богоявлення Господнього та стільки ж

при православної церкви св. Петра і Павла.

Перші українські емігранти поселились на Флориді в 1890-х роках, переважно на фермах, але не створили окремої оселі.

Дві українські назви містечок - Одеса й Ольга - постали раніше.

ODESSA; Lee County

ОДЕСА. Ця оселя була заснована в 1876 році першими емігрантами з царської Росії та названа в честь чорноморського порту./+2/.

OLGA; Pasco County

ОЛЬГА. Згідно з довідником Аллена Морріса, ця оселя була заснована і названа капітаном Пітером Нельсоном у честь "норвезької" княгині Ольги. Капітан Нельсон приїхав туди по ріці Калюсагачі в 1883 р., одружився з дівчиною з племені Калюсагачі та заснував там дві оселі в 1880 роках. Першу назвав Ольгою, а другу Альвою/+3/. Протягом XIX століття оселя Ольга була пристановищем для ковбоїв, які переганяли худобу до портів, здебільша на транспорти до Куби.

UKRAINIAN VILLAGE; Orange County

УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО біля Опотки. Згідно з дописами в "Свободі", корпорація "Лейк Мейкос Окс", що її очолюють українці Степан Ковальчук і Володимир Дем"янчук, запланувала будову української церкви-пам"ятника в лемківському або гуцульському стилі, де під сучасну пору відбувається парцеляція та де можна купити собі хату./+4/. Чи оселя прийме назву містечка Опотки чи заінкорпорує свою власну назву - ще не відомо.

+1/. Альманах "Провидіння" за рік 1970, "Америка", Філядельфія, стор. 220.

+2/. Morris, Allen. Florida Place Names. University of Miami Press, Coral Gables, 1972, p. 111.

+3/. Там же, стор. 114.

+4/. "Заплановано будову церкви в українському селі на Флориді", "Свобода", 20-го жовтня 1976 р., стор. 4.

XII. ВАКАЦІЙНІ ОСЕЛІ У ГОРАХ КЕТСКІЛ

(New Jersey and New York)

НЬЮ-ДЖЕРСИ

Перші українські поселенці в тому вже досить густо заселеному промисловому стейті поселилися в містах Трентон, Ньюарк, Блейрставн і стали робітниками. Найстаршим українським сільським поселенням була околиця Грейт Медов, де в 1908 році осіли на фармах біля 70 родин з Галичини./+1/.

Іншим більшим скупченням була околиця Мілвіл, куди, на принадне оголошення в "Свободі", приїхали люди з інших стейтів Америки, сподіваючись купити там землю. Розчарувавшись, вони написали остереження до "Народної волі", яке звучало так: "Ми стали жертвами фальшивого оголошення в "Свободі", тому остерігаємо земляків, щоб сюди не приїжджали"./+2/. Все ж таки вони залишилися там, придбавши малі ферми.

У 1936 р. постала перша мала оселя в Нью-Джерсі - Нова Україна.

NOVA UKRAINA - New Market; Union County

НОВА УКРАЇНА, тепер Нью Маркет, була заснована 10-ма свідомими родинами, яким удалось там розпарцелювати між собою одну більшу курячу ферму. Оселя ця лежить при шляху ч.281, між Нью Бронсвіком та Елізабет, і там при шляху відбувається продаж різних сільсько-господарських продуктів, яєць тощо.

UKRAINIAN VILLAGE; Somerset County

УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО біля Бавнд Бруку є власністю катебри св. Володимира в Нью-Йорку, його площа - 114 акрів. У селі є 21 домок та два великі будинки і мала церковна каплиця. Село було заінкорпороване в 1946 році в містечку Самерсет, 38 миль на схід від Нью-Йорку та одна миля на південь від Бавнд Бруку. У центрі міста Бавнд Бруку збудовано в роках 1956-1965 церкву -пам"ятник у честь жертв штучного голоду в Ук-

раїні в роках 1932-33. Пам'ятник, збудований заходами митрополита Мстислава, став центром православних українців у ЗСА та в усьому світі. Чудова церква-пам'ятник, що своєю структурою нагадує Печерську Лавру в Києві, є окрасою міста та гордістю всіх українців у Америці./+3/.

CHERCHA; Cream Ridge, Ocean County

ЧЕРЧЕ - це назва купелевої місцевості у Західній Україні, що знаходиться в Рогатинському районі, 18 миль на південний схід від міста Рогатина, та де між двома світовими війнами проводили свої вакації старші люди, лікуючись від ревматичних недуг.

Колишній директор тієї купелевої місцевості Степан Бованко був ініціатором купна вакаційної оселі і в цьому болотистому районі в Овшен кавнті при дорозі ч. 537. Інкорпорацію Черче зареєстровано 15 вересня 1952 р., а засновниками тієї оселі були Дмитро Кузик, Стефан Бованко та Володимир Мриглодський./+4/.

У 1960-их роках відвідування купелі, де були побудовані купальні лазнички, значно зменшилось, бо в той час розвинулись інші вакаційні оселі у горах Кетскіл.

Тепер оселя стала радше селом емеритів, які побудували там власні дома - всіх 28. Все ж таки оселя має аж чотири вулиці з українськими назвами, а саме: Шептицького, Шевченка, Лепкого та Кузика./+4/.

У роках 1955 - 1975 жили в Черчі такі родини: Аннюк, Балабан, Бованко, Бойцун, Борщ, Винявський, Десак, Драч, Ганкевич, Гончар, Гуменик, Заліско, Калина, Костенко, Керницький, Кузик, Кумперт, Лепкий, Лужницький, Мриглодський, Осадца, Решетило, Рейнер, Рудницький, Приплись, Сердюк, Танцюра, Чубей і Шперналь.

НЬЮ-ЙОРК

Найбільше українців осіло в Нью-Йорку, де можна було дістати працю в місті або на фермах. Багато з них, склавши гроші, купили малі ферми на Лонг Айленд, де можна було вирощувати ярину та продавати її міському населенню, осо-

бливо бараболу, буряки, огірки, помідори та інші продукти. Деякі, заробивши більше грошей, виїхали з міста та поселились в середині нью-йоркського стейту, в околицях Гальвей, Бродабін, Лі Сентер, Гленфільд, Валеї, Надсон Даргамвіл./+5/. На цих фермах, які пересічно займали по 90-100 акрів, вирощувано овочі або заведено молочарську господарку. Майже всі ферми в стейті Нью-Йорк постали між 1910 і 1920 роками. На такій одній фермі відбувся в 1954 році перший мандрівний пластовий табір у горах Кетскіл.

Гори Кетскіл стали улюбленим місцем поселення українців після Другої світової війни. Там постали такі українські оселі: "Верховина", "Глест", Союзівка та СУМА, як також Український Культурний Центр коло Гантеру та "Золота осінь".

VERKHOVYNA; near Glen Spey in Orange County

"ВЕРХОВИНА" - оселя Українського Робітничого Союзу в Глен Спей. Придбано її в 1955 р. в першу чергу для членів Робітничого Союзу, зокрема для молоді, та всього українського громадянства. "Верховина" займає 150 акрів та лежить на кордоні трьох стейтів - Н.Дж., Н.Й. і Пенсильвенії, серед старого смерекового лісу та зелених левад, має природне озеро, дбайливо утриманий парк, овочевий сад та квітники. На оселі є цілий ряд гарно влаштованих будинків для гостей і таборовиків, просторий готель і зала для танців. На оселі є такі спортові влаштування: купальний басейн, площі для відбиванки, кошківки, тенісу та футболу, як також для бігання та різних вправ.

Навкруги "Верховини" виросло українське поселення, що нараховує сотню родин, які побудували власні будинки та включились в українське громадське життя. Великим досягненням поселенців є дві церкви - українська католицька ім. св. Володимира/в карпатському стилі/ та православна св. Апостолів Петра і Павла/в стилі козацького бароко/. Збудовано також пам'ятники: один у пам'ять борців за волю України, а другий патронуві УРСюзу Іванові Франкові.

На оселі "Верховина" процвітає спортове виховання у Спортовій школі, яку провадить Укра-

Інське Спортове Товариство "Чорноморська Січ" з Ньюарку під проводом досвічених інструкторів. Поруч Спортової школи є там також Школа народних танків і Школа гри на бандурі. Плянується відкрити там ще й балетну школу та курси малярства і кераміки.

У роках 1955 - 1975 "Верховина" була тереном многогранної братської активності та спортивною, виховною і культурною діяльністю.

У 1976 р. відбувся на оселі "Верховина" фестиваль молоді, до якого були наполегливі приготування./+6/.

KIEV; Ulster County

КИЇВ - оселя Об'єднання Демократичної Української Молоді, що розположена біля містечка Аккорд при шляху ч. 209, вісім миль на південь від "Союзівки", займає 37 акрів із малим озером і потічком на межі під похилом мальовничої гори. Оселя має декілька будинків для гостей і великий купальний басейн. Оселя Київ заснована в березні 1965 року, а її першими засновниками й управителями були Іван Вать і Євген Кальман. У 1975 році побудовано там каплицю.

На оселі є окремий літній табір, який має назву "Хортиця". Там від 1965 року відбуваються кожного літа табори для молоді, що тривають по 8 тижнів, а саме: табори виховників ОДУМу, відпочинково-виховні табори для молоді, табори українознавства та табори навчання гри на бандурі. Останні є під протекторатом Капелі ім. Шевченка та під проводом Григорія Китастого./+7/.

Відбуваються на оселі також кожного року фестивалі молоді, що мають мистецький характер.

PLAST; Columbia County

"ПЛАСТ". Пластова оселя розположена дві милі від 22-го виїзду із Таконік шляху, вона відома також як "Вовча тропа"/від назви гори, де знаходиться/.

Оселя заснована в 1953 р. і займає 350-тиакрову площу, де побудовано дерев'яну церкву / в карпатському стилі; характеристичну тим, що має рухомі стіни-двері, які відкриваються на три сторони, щоб сотні молоді під час пластових зустрічей могли брати участь у Службі Божій./Ко-

жного року на тій пластовій оселі відбуваються щонайменше п'ять таборів, з них 2 новацькі, 2 юнацькі й I вишкільний, і пластові зустрічі з нагоди важливіших роковин. Беручи пересічно, на тій оселі перебуває кожного року між 400 і 500 осіб, що за 22 роки становить поважну кількість - від 8 до 10 тисяч осіб./+8/.

SOYUZIVKA; Ulster County

СОЮЗІВКА - це літня оселя Українського Народного Союзу, а її назва - типова українська, що нагадує села Кирилівка чи Спасівка, які поставили за козацьких часів у XV-XVI ст. Союзівку закупив УНС у 1952 році за 70.000 доларів. Раніше це була санаторія для осіб, що перебули важкі операції, а її власником був д-р Фурд.

Союзівка лежить у горах Кетскіл при шляху ч. 209, тобто 3 милі на північний захід від того шляху, 5 миль на північ від містечка Кергонксон.

На протязі літніх місяців відбуваються на Союзівці мистецькі вечори та вечірки, які притягають туди молодь і старших. Кожного року відбуваються там відпочинкові табори для дітей та курси українознавства для студентів./+9/.

SUMA; Ellenville, Ulster County

СУМА. Недалеко від Союзівки, безпосередньо ж біля того шляху 209, але три милі на південь від Кергонксону, в Еленвіл знаходиться оселя Спільки Української Молоді Америки, де також відбуваються літні табори для сумівської молоді. Оселя займає 150 акрів з озером, пригожим для купання і плавання на човнах, і прозором гірською річкою з мальовничим краєвидом. Оселя має каплицю, II будинків, спортивний майдан та надзвичайно добрий доїзд, бо лежить усього 80 миль від Нью-Йорку. Посілість коштувала 50.000 доларів, її придбано в квітні 1955 р., а 18 червня того ж року відбулося врочисте посвячення і відкриття тієї оселі з великою участю організації Визвольного Фронту.

Відкриття оселі було пов'язане з 300-літтям Харкова і 150-літтям Харківського Університету. Перша дирекція оселі була в такому складі: М. Семанишин, Г. Цебрій і Я. Гуменюк./+10/.

ZOLOTA OSIN; Ulster County

"ЗОЛОТА ОСІНЬ" - найновіша, модерна оселя - поселення українських емеритів біля Союзівки. Вона лежить при шляху ч. 45-55, недалеко від озера Міневаски в громаді Кергонксон. Будову цієї оселі почато в травні 1973 року, а закінчено в жовтні 1974 року. Тепер там живе 26 родин у 13-ти двородинних модерних домах, що мають тераси і гаражі. Оселя має власну джерельну воду, парк і дорогу.

Оселя має свій статут, згідно з яким кожного року вибирає свою управу, яка безплатно полагоджує всі справи, такі, як податки, пошта і т.п. та дбає про чистоту і безпеку оселі, хоч кожний член є власником свого дому і приналежної до нього площі. Парк /біля 6 акрів/ - це спільна власність усіх членів оселі. Оселя ця як цілість нагадує карпатське село, що є великою радістю для старих людей, що прибули до ЗСА після Другої світової війни.

Засновником "Золотої осени" був Роман Чучкевич, який живе у першому домі й якому автор завдячує подані тут інформації./+II/.

UKRAINIAN CULTURAL CENTER; Green County

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ОСЕРЕДОК У ГАНТЕРІ лежить у стіп найвищої гори Гантер, безпосередньо при шляху /ч. 23 A/ між лещатарським респортом Гантер і містечком Лексінгтон. У центрі українського поселення є дерев'яна церква ім. Івана Хрестителя, збудована в гуцульському стилі, з багатими дереворитами, неначе перенесена з рідних Карпат, а біля неї гражда - світлиця, збудована та влаштована в гуцульському стилі. Там відбуваються образотворчі виставки чільних українських мистців у Америці.

Уздовж шляху і при бічних дорогах поселилось понад сто українських родин, переважно емеритів, що побудували собі доми або купили готові. Там є теж українські готелі і мотелі, що мають українські назви: "Карпатія", "Ксеня", "Марічка" та інші. Осередок Гантер притягає влітку багато туристів, особливо мистців, які захоплюються природою і змальовують гірські пейзажі та рибалок, що залюбки проводять час на ловлі пстругів.

Першим поселенцем у цій околиці/1949 р./ був славний футболіст львівської "України" та "Закарпатської Русі" Іван Кобзар. Тепер він веде мотель "Ксеня". Власником другого мотелю/"Марічка"/є колишній політичний в'язень і соліст Капелі Бандуристів Любомир Лампіка, а готель "Карпатія" в руках пані Віри Лящик. Влітку там відбуваються високошкільні курси.

Український Культурний Центр збудований жертвами української спільноти, а багато праці при його організації та будові вклали д-р Макаревич з Нью-Йорку та місцеві поселенці, головним чином Іван Кобзар./+12/.

NOVYJ SOKIL; Erie County

НОВИЙ СОКІЛ - переміщена назва з відпочинкової пластової оселі в Карпатах, біля с. Підлюте, де була літня резиденція Митрополита Андрея Шептицького і де відбувалися пластові табори на горі Сокіл.

Пластова оселя Новий Сокіл лежить у північній частині стејту Нью-Йорк, 25 миль на південь від Бoffало, при шляху ч. 75, у північній частині містечка Коллінс. Вона заснована в 1956 р. заходом Пластової станиці в Бoffало, де проживав тоді Начальний Пластун Сірій Лев - проф. Северин Левицький/1890-1962/. З ініціативи та співпрацею пластунів-сеньйорів Богдана Пашковського та Олександра Бережницького куплено цю 40-акрову посілість, на якій відбуваються пластові табори, як і на інших пластових оселях.

ODESSA; Schuyler County

/+13/

ОДЕСА - це одинока стара оселя з переміщеною українською назвою, як інші Одеси в Америці. Вона заснована в 1880 році німецькими колоністами з України, хоч у довідниках, звичайно, подано, що емігрантами з Росії.

Нью-йоркська Одеса має гарне положення над озером Фінгер, 15 миль на південний захід від міста Итаки. Тепер це малий і вбогий курорт із 526 мешканцями./+14/.

+1/. Галич, стор.49.

+2/. "Народна воля", 15 серпня 1914 р./Скрентон/

- +3/. Інформації про Українське село та Церкву-пам'ятник завдячую голові Церковної Ради катедри св. Володимира в Нью-Йорку Вельмишановному Іванові Куравському. Лист до авторки з 27 жовтня 1975 р.
- +4/. Інформації про Черче завдячую Вельмишановному інж. Дмитрові Кузикові, довголітньому директорові тієї оселі. Лист до авторки з датою 9 жовтня 1975 р.
- +5/. Галич Василь, стор. 48.
- +6/. Інформації про "Верховину" й українське поселення в Глен Спей завдячую Вельмишановному Іванові Олексину, президентові Робітничого Союзу. Лист до авторки з 26-го вересня 1975 р.
- +7/. Інформації про Київ подала Вельмишановна Лідія Макаренко, директорка "Рідної Школи" у Філядельфії.
- +8/. Авторка була кількакратно команданткою пластових таборів на "Вовчій тропі"/у роках 1955-62/.
- +9/. Інформації про Союзівку завдячую Вельмишановному Володимирові Квасові, директорові тієї оселі. Лист до авторки з 28-го грудня 1975 р.
- +10/. "Під прапорами СУМА". Видання Головної Управи СУМА, Нью-Йорк, 1966, стор. 30-31.
- +11/. Лист від Вельмишановного Романа Чучкевича з II серпня 1976 р.
- +12/. Інформації про Український Культурний Осередок завдячую Вельмишановним панам Кобзареві та Лампіці.
- +13/. Авторка мала нагоду відвідати цю оселю в 1958 р.
- +14/. Commercial Atlas, Rand & Co., 1976, pp. 377, 388.

ВИСНОВКИ

Ця студія, написана в ювілейному році 200-ліття З'єднаних Стейтів Америки та 100-ліття масової української еміграції до цієї країни, мала на меті дати загальний огляд вкладу українців у розвиток місцевих назв та дослідити місцеві назви міст, сіл, рік, островів і за-

ток, що їх перші українські піонери на цьому континенті принесли з України.

Праця ця не претендує ані на повне вичерпання теми, ані на всестороннє дослідження кожної місцевої назви, бо для цього треба було б побувати у кожній названій місцевості, дослідити архіви та познайомитися з козацькими нащадками на Алясці та в Каліфорнії, поговорити з дітьми перших піонерів у Дакоті, Монтані та й у інших степах, що виконано частинно у трьох: у Норд Дакоті, Нью Джерсі та Нью-Йорку.

Що ж до найновіших осель, заснованих після 2-ої світової війни та які ще не включені в детальні теренові карти, ми старались подати докладніше місце, бо цей ґрунт залишиться власністю українського народу, з якого можуть користати не лише нащадки емігрантів, але й молодь України, що колись буде відвідувати Америку, і ті оселі в майбутньому зможуть стати місцем прогулянок і тимчасового побуту для них.

Нарешті, ця праця дасть підставу майбутнім українським дослідникам докладно дослідити всі тут подані і не подані місцеві назви українського походження, бо ця тема надається також і на докторську дисертацію.

Б І Б Л І О Г Р А Ф І Я

- Adams, James N. Illinois Place Names. Springfield, Illinois, 1968.
- *Arkas, Mykola. Istoria Ukrainy. (History of Ukraine) Kiev, 1908.
- Annual Report of the Commissioner General Immigration, Washington, D.C., 1915.
- Baker, . Geographic Dictionary of Alaska. 1902 - 1906.
- Balch, Emily G. Our Slavic Fellow Citizens. New York, 1910.
- Bancroft, Hubert H. The Works. History of Alaska. San Francisco, 1886.
- Barnes, Arthur. (Revised by Byrd Granger). Arizona Place Names. 1960.
- Barnes Williams, Mary Ann. Origins of North Dakota Place Names. Bismarck, North Dakota, 1966.
- Becker, Donald William. Indian Place Names in New

Jersey. 1964.

- _____ . Pronunciation Guide to Names of Place in Iowa.
- Bemis, Samuel P. John Quincy Adams and the Foudation of American Foreign Policy. New York, 1949
- Bisbee, Henry Harold. Place Names in Burlington County. Wisconsin, 1947.
- Chadbourne, Ava Harriet. Maine Place Names. Portland, Maine, 1955.
- Chronology and Documentary Handbook of the State of Alaska. Series editor: William F. Swindler.
- *Chupko, Julian. "Obrazky z Ameryky"(Pictures from America). Svoboda, Jersey City, March 19, 1896.
- Dexter, Franklin Bowditch. "The History of Connecticut as Illustrated by the Names of Other Towns" in American Antiquarian Society. Worcester, Mass., 1885.
- Dmytriv, Nestor. "The First Steps of the Ukrainian Emigration to the United States", Almanac of the Providence Association, Philadelphia, 1924.
- Dobie, James Frank. Straight Texas. 1966.
- Donehoo, George Patterson. A History of the Indian Villages and Place Names in Pennsylvania.
- Eells, Myron. "Aboriginal Geographic Names in the State of Washington". American Anthropologist. January, 1892.
- *Encyclopedia of Ukraine. Editor V. Kubijovych. Paris - New York, 1955-1975.
- Espenshade, Abraham Howry. Pennsylvania Place Names. 1925.
- Fitzpatrick, Lilian Linder. Nebraska Place Names. Lincoln, 1925.
- Gould, Charles Newton. Oklahoma Place Names. 1913.
- Gudde, Ervin Gustav. California Place Names. Berkeley, 1933.
- _____ . 1,000 California Place Names. 1947.
- Halich, Wasyl. Ukrainians in the United States. Chicago, 1937.
- _____ "Ukrainians in North Dakota" in North Dakota History, v.18, October, 1966.
- Hanna, Phill Townsend. The Dictionary of California Land Names. 1951.
- Holt, Alfred Hubbard. American Place Names. Detroit. Gale Research. 1969.

- *Hrinchenko, Borys. Slovar Ukrainskoi Movy(A Dictionary of Ukrainian Language). Kiev, 1907.
- *Hrushevsky, Mykhajlo. Istoria Ukrainy-Rusi(History of Ukraine-Rus'), 9 v. until 1658. Lvov-Kiev, 1898-1937.
- Hunt, Elmer Munson. New Hampshire Town Names. 1971.
- *Istoria Mist i Sil Ukrainskoi RSR(A History of Ukrainian Towns and Villeges), 10 v., Ukrainian Academy of Sciences. Kiev, 1968.
- Kenny, Hamill. West Virginia Place Names. 1945.
- Link, J.T. The Origin of the Place Names of Nebraska. The University of Nebraska Bulletin, No 7, 1933.
- Lisiansky, Uri. A Voyage Round the World, 1803-1806, London, 1814.
- Makar, Staphan Rev. "Ukrainian Colonies in the United States", Svoboda, November 4, 1897.
- **Matrosov, E.H. "Zaokeanskaia Rus' ", Istoricheskiy Vesnik(A Historical Journal). Philadelphia, 1896.
- McReynolds, George. Place Names in Bucks County Pennsylvania. 1942.
- Meany, Edmond Stephen. Origin of Washington Geographic Names. 1923.
- Michigan, A Guide to the Wolverine State. Oxford University Press, New York, 1941.
- Missouri, Federal Writers' Project. The Missouri Highway Department, New York, 1941.
- Morris, Allen. Florida Place Names. University of Miami Press, Coral Gables, 1972.
- Nahayevsky, Isidore. History of Ukraine. Philadelphia, 1962.
- Ohloblyn, O. Hetman Ivan Mazepa and His Times. New York-Paris-Toronto, 1960.
- Orth, Donald J. Dictionary of Alaska Place Names. U.S. Government Printing Office, Washington D.C., 1967.
- Overman, William. Ohio Place Names. Acron, 1951.
- Pearce, Thomas Matthews. New Mexico Place Names. Albuquerque, 1965.
- Phillips, James Wendell. Washington State Place Names. 1971.
- *Pid Praporom SUMA(Under the Banner of UAYA), printed by America, Philadelphia, 1964.
- Ramsay, Robert Lee. Introduction: A Survey of Missouri Place Names. Columbia Falls, Montana, 1934.

- Roberts, Peter. Immigrant Races in North America. New York, 1916.
- Rutherford, Philip R. The Dictionary of Maine Place Names. Freeport, Maine, 1970, 1971.
- Sanchez-Hunt. Short History of California. New York, 1929.
- Smal-Stocky, R. "Origin of the Word Rus' ". Slavistica. VI. Winnipeg, 1949.
- Simpson, G.W. "The Names Rus', Russia, Ukraine and their Historical Background". Slavistica. X. Winnipeg, 1951.
- Steward, George Rippey. Names of the Land. The Riverside Press, Cambridge, 1958.
- _____ "The Name Alaska", Names, v.4, No 4, 1956.
- Svobodian, Daniel. "A Concise History of Soyuzivka". Ukrainian Fortress in America. Jubilee Almanac 1894-1969. Svoboda, Jersey City, 1969.
- Tarpley, Fred. Place Names of Northeast Texas. Commerce, Texas, 1969.
- Texas. A Guide to the Lone State. Compiled by Workers of the Writers' Program of the Work Projects Administration in the State of Texas, New York, 1940.
- Trover, E.L. and Swindler, W.F. Chronology and Documentary Handbook of the State of California. New York, 1929.
- Ukraine. A Concise Encyclopedia. University of Toronto Press, 1971.
- *Ukrainska R.S.R. Administratyvno-terytorialnyj Podil (Ukrainian SSR, An Guide to Administrative and Territorial Division). Kiev, 1973.
- *Ukrainskyj Entsyklopedychnyj Slovnyk (Ukrainian Encyclopedic Dictionary). Academy of Sciences. Kiev, 1967.
- "Ukrainians in the Leadmines of Missouri". Svoboda, Jersey City, Sept. 4, 1913.
- United States Geological Survey. Delaware Place Names. 1946.
- Upham, Warren. Minnesota Geographic Names. 1920.
- Washington: A Guide to the Evergreen State. Writers' Project, Washington State Historical Society, 1946.
- Williams, Mary Ann. Origins of North Dakota Names. Bismark, 1966.
- Writers' Program. Origins of Utah Place Names. Salt Lake City, 1940.

- *Yavornyckyj, Dmytro. Istoria Zaporizkykh Kozakiv. (A History of Zaporozhian Cossaks), 3 v. Kiev, 1892-1897.
- *—————. Volnosti Zaporizkykh Kozakiv(Freedom of Zaporozhian Cossaks). Kiev, 1898.
- *Zelena knyha (Green Book). Ten Years of the Ukrainian Astate "Dibrova". Universal Slavic Printers, Detroit, 1965.

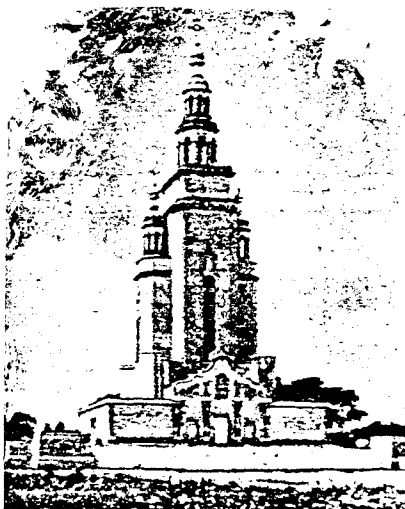
-----

* The works indicated by an asterisk are in Ukrainian.

** The works indicated by two asterisks are in Russian.

ПРИМ. Майже вся подана вгорі бібліографія - в англійській мові. Праці, що позначені однією зіркою, - в українській мові, а двома зірками - в російській мові.

St. Andrew's Ukrainian Orthodox Church-Monument in South Bound Brook, New Jersey. This church, a replica of St. Andrew's in Kiev, is the best example of Ukrainian baroque architecture in the United States.

ФОНЕТИЧНІ ТА МОРФОЛОГІЧНІ
ЗМІНИ УКРАЇНСЬКИХ ПРИЗВИЩ У ЗСА

ДЕЩО ПРО ІСТОРІЮ ПРИЗВИЩ

Історія прізвищ - це дуже цікава частина і назвознавства, і соціології з двох причин: поперше, віддзеркалює лінгвістичні особливості даної мови; подруге, ілюструє соціологічні процеси даного народу.

Назагал розвиток прізвищ підлягав подібним правилам у кожній мові, одначе деривація прізвищ розвивалась окремими, характеристичними для кожної мови, шляхами. Правила розвитку прізвищ спирались на потрібних інформаціях про людину, тобто на особистих даних, що відповідали на такі питання: хто це? який? звідкіля і чим займається? Тому розвинулось чотири головні категорії прізвищ: патронімічні, описові / прізвиська /, місцеві /топоніми/ і професійні.

В Україні-Русі, як і в усіх індоевропейських мовах у давнину, вживали лише імена: Олег, Ольга, подібно, як в Індії - Асока або в Атенах - Аристид. Але коли те саме ім'я повторялось, тоді для точности вживали теж ім'я батька: у Греції - Ахіль, син Пелея, а в нас суфіксовані патроніми. Такі патроніми вперше записані в XI столітті: Давид Ігорович /1059-82/, волинський князь, і Давид Святославич /1054-94/, чернігівський князь. На цій підставі можна твердити, що патронімічні прізвища були вживані вже в XI столітті, а може й раніше. Патронімічних прізвищ у нас найбільше /31%/.

У той же самий час розвинулись теж і прізвиська: Святополк Окаянний /1015-19/, Ярослав Мудрий /1019-54/. Хоч першою основою давніх прізвищ була духовна ознака /позитивна або негативна/, на що вказують прізвиська князів, то з часом радше фізична ознака стала основою та в більшості мала насмішкуватий характер: Дикий, Чорний, Грубий, Дрібненький, Біленький тощо. У нас прізвиська займають друге місце щодо численности /29%/.

Третя група - топоніми /27%/ , що вказують на

місце походження географічного, національного чи топографічного характеру: Бойко, Бойчук/Бойківщина/, Волиняк, Волинець/Волинь/, Поліщук, Подоляк/Полісся чи Поділля/. Топоніми національного характеру малочисленні: Швед, Шведа, Шведик/Швеція/, Лях, Ляхович/Ляхія - давня Польща/, Німчук, Німченко/Німеччина/, Турчин, Турченко/Туреччина/.

Одначе найбільш характеристичними слов'янськими прізвищами польський історик І. Шельонговський вважає прізвища топографічного, за його висловом "значучого", типу/+I/, що постали в давнину, приймаючи назву від положення оселі або й хати, наприклад: берег - Бережний, луг - Луговий, так само, як і села Берегове або Луги./+2/.

Також Михайло Грушевський стверджує, що родові прізвища галицьких бояр творились від оселі чи села, з якого походив даний боярин/+3/, вже в XII і XIII ст. та переходили на нащадків. Але прізвища в сучасному розумінні зафіксовані ще в українських грамотах XIV і XV ст./+4/: Чорторі - Чорторійський, Рогатин - Рогатинський, Крушельниця - Крушельницький. Родові прізвища серед міщанства та купецтва закріпились в Україні в XVI і XVII ст.ст. Початок реєстрації прізвищ селянства, на думку Івана Франка, належить духовенству XVII ст., якому київський митрополит Петро Могила доручив у 1632 році вести метрики народження, одруження і смерті/+5/.

Четверта категорія прізвищ у нас найменша, бо всього 12%, через те, що Україна завжди була і ще є аграрно-культурною країною, тому не було багато зрізничкованих професій чи фахів, а ті, що залишились, ілюструють наглядно не лише історію, але й соціальні зміни, що проходили протягом віків. До найстарших належать коваль, князь і воїн, від яких при допомозі суфіксів і розвинулось багато прізвищ-деривативів: Коваль, Ковалів, Коваленко, Ковалишин, Ковальчук, Ковалик тощо. З часів Київської держави збереглись у нас також і професійні прізвища: Воєвода, Дворецький, Боярський, Отрок і їх деривативи. З часів козаччини і гетьманщини залишилось багато військово-професійних прізвищ: Гарматій, Козак, Отаманюк, Писарчук, Пушкар, Сер-

дюк, Хорунжий, Сотник, Джура та їх деривативи: Козаченко, Отаманенко, Пушкаренко, Сотниченко. Крім того з часів козаччини залишилось чимало прізвиськ, що їх надавано кріпакам, які прибували на Січ: Біда, Купибіда, Варивода, Голопупенко, Трипупенко, Галайдіда та всякі придумані, але характеристичні для кожного осібняка.

Під час польської та російської займанщини творились нові прізвища, які віддзеркалюють підневільне становище народу: Кріпак, Мужик, Халупник, Солдат. І, нарешті, безпереривну боротьбу за волю підкреслюють такі прізвища: Гайдамака, Ватага, Опришко, Довбуш, Дейника/+6/, Левенець/+7/, Довбня, Повстанець та інші.

Це явище можна спостерігати і в ХХ ст. Новотвори комуна, колгосп, комсомол дали також нові прізвища: Комунар, Колгоспний, Комсомолець чи Комсомольський, що їх прийняли звісні комуністи, коли їх власні родові прізвища релігійного походження, як Богомолець чи Богуславський, стали незручні в атеїстичній державі.

ЗМІНА ПРІЗВИЩ

Зміна прізвиськ у зв'язку зі зміною поселення не є новою в історії еміграції. Такі зміни часто занотовані не тільки в ЗСА чи Канаді, відносно ще молодих державах, але також в історії майже кожного європейського народу. Загально відомо, що Карло Великий запросив на інструктора для своїх синів англійця Елгвайна (Aelhwine) з Йорку, який згодом у франконській державі став відомим як Алквін (Allcuin) згідно з французькою вимовою.

Дуже цікаві інформації про зміну прізвиськ подає Г.Л. Менкен у розділі "Власні імена в Америці" своєї знаменитої праці про розвій англійської мови в Америці. Дві з них подаємо у вільному українському перекладі.

Родина Наполеона Бонапарта походила з південної Греції і звалась Кальомеріс; прізвиське Буонапарте (Buonaparte) було звичайним перекладом із грецької мови на італійську, коли предки Наполеона емігрували на Корсику, де панівною була італійська мова. Коли ж Наполеон став французьким генералом, італійське buon змінилось на

французьке bon; звідси модифікація - Бонапарт.

Друга історія відноситься до російського генерала Демікова, відомого з битви біля Зондорф у 1758 році. Його предки походили з французького роду Теміку (Themicoud), але через ряд генерацій жили в Швеції і вважали себе шведами - так, отже, шведський Темікод став російським Деміковим./+8/.

Клясичним прикладом такої зміни в нашій історії може послужити ім'я варязького князя Рюрика, яке, прийнявши патронімічний слов'янський суфікс "-ович", перетворилось у родову династичне прізвище Рюриковичів, подібно до того, як ім'я литовського князя Ягайла дало почин польській королівській династії Ягайлонів.

У нашому столітті кожному відома історія прізвища Джугашвілі-Сталін чи Бронштейн-Троцький: обом власникам тих прізвищ були, звичайно, вигідніші для їх особистої кар'єри російські прізвища, ніж їх власні - грузинське чи жидівсько-німецьке, бо й вони були свого роду емігрантами.

Подібно до цього тисячі різноманітних неанглійських прізвищ перетворились чи змінилися, коли чужинці-емігранти опинилися у новому середовищі, на американському континенті. Така ж доля зустріла не лише українські чи слов'янські прізвища, але також прізвища романського, германського чи азійського походження. Деякі прізвища, як ото предків Наполеона, перекладено на англійську мову, особливо, коли звучання слова сприяло такому процесові. У цей спосіб німецький Schuhmacher або Gutjahr стали Shoemaker і Goodyear, італійське прізвище Brocco перейшло в Brock, чеське Novak в Newman, а український Петрик став Патріком/Patrick /.

Зміна прізвищ у ЗСА - щоденне явище американізаційного процесу. Американізація у ширшому розумінні - це асиміляція різнонародних емігрантів, що з бігом літ їхнього побуту на терені Північної Америки приймають спосіб життя і мислення, характеристичний мешканцям цієї країни. Процес цей всесторонній і потужний, тому опертися йому може лише той, хто не знає мови або живе в гетто. Тут треба підкреслити, що американізації ні в якому разі не нав'язується на-

сильно, але вона проявляється добровільно або навіть спонтанно.

Хоч перше покоління залишається ще вірним рідній мові та зберігає свої національні звичаї і традиції, то діти, народжені вже в Америці, приймають американський спосіб життя без застережень, як річ самозрозумілу і належну кожному мешканцеві цієї країни. Тому вже в другому поколінні затираються часто національні відрізнення і виростає типова американська людина, яка спішить достосуватись до нового середовища.

Американізацію можна спостерігати у кожній ділянці життя, від стандартного влаштування хати почавши, а на іменах і прізвищах скінчивши. Власне, імена і прізвища можна прийняти як мірило американізаційного процесу. Зміна імен помітна вже в другому поколінні, бо батьки, що зазнали різних перекручувань своїх імен і прізвищ, стараються надати своїм дітям такі імена, що звучать тотожно або хоч подібно в англійській мові, як Марта, Дора, Марко чи Роман. Третє покоління йде далі та називає своїх дітей вже англійськими іменами.

Нижче подаємо типове родинне дерево Йосифа Сабата, широкого українця і довголітнього секретаря Народного Союзу, члена православної Церкви Пресвятої Трійці в Трентоні./+9/.

1. Перше покоління: Іван Сабат і Марія Марушак, родом із Хирова, повіт Самбір, Галичина. Дата приїзду: 1898 р.
2. Друге покоління: Йосиф Сабат, нар. в Хирові в 1895 р., і Текля Гасій із села Виспа, повіт Рогатин, нар. в 1900 р. Одружені в Трентоні в 1920 р.
3. Третє покоління:/всі народжені в Трентоні/

Євгенія,	нар. в 1921 р.	-	померла в 1923 р.
Марія,	" 1922 р.	одруж. з	Louis Locasio
Михайло,	" 1924 р.	"	Doris Bakter
Василь,	" 1926 р.	"	Ruth Haines
Олена/Євелін/ Lilian	" 1928 р.	"	Зенон Федорович Connie Vaccaro
Virginia	" 1930 р.	"	Andrew Wuresir
Йосиф (Joseph Jr.)	" 1934 р.	"	Carol Pinter
	" 1938 р.	"	

4. Четверте покоління:

<u>Подружжя</u>	<u>Діти</u>
Марія - Louis Locasio	Louis Jr. ,1948. Theresa ,1955.
Михайло - Доріс Саббат	Michele ,1957. Robert ,1958.
Олена - Зенон Федорович ...	Маркіян,1953. Зенон Лев,1955.

Лише одна донька покійного вже Йосипа Сабата /помер у 1969 р./, Олена, вийшла заміж за новоприбулого в 1949 р. емігранта-українця і назвали своїх двох синів українськими іменами - Маркіяном і Зеноном, які ще беруть участь в українській житті міста Трентону та належать до католицької Церкви св. Йосафата.

Подане родинне дерево Сабатів написано навмисно в двох мовах, як це часто буває в метричних записках, які добре віддзеркалюють американізаційний процес.

Разом із іменами американізуються також прізвища, які часто перекладають на англійську мову, що стверджує згаданий вже дослідник англійської мови в Америці Г.Л. Менкен, цитуючи листа колишнього редактора "Свободи" Ревюка:

"... Українські прізвища зазнають також звичайно прийнятих змін, наприклад:Петришин і Петришак змінюються на Пітерзон; Данильчук, Даниличенко і Данилишин стають Данісльсонами, а Макогон переходить у МекМагон"./+IO/.

Однак, зміни прізвищ не є такі одноманітні та прості, бо не всі перекладають свої прізвища. Переглянувши телефонічні книжки великих міст - Нью-Йорк, Чикаго, Філадельфія, Бісмарк та інші, ми знайшли ті прізвища без більших змін поруч Пітерзонів і МекМагонів і багато інших, що задержали свою оригінальність. Часто прізвища приймають лише англійські суфікси, скорочуються чи модифікуються, але задержують ще український характер.

Досліди над змінами прізвищ перевели ми на підставі 8.000 прізвищ, записаних у парафіяльних рекордах, бюлетенях і ювілейних книгах ук-

раїнських католицьких і православних церков у чотирьох стейтах, де знаходиться більшість українських церковних громад: Нью-Джерсі, Нью-Йорк, Норд Дакота й Пеннсільвенія. До уваги були взяті також прізвиська, що появляються в англomовних виданнях українських щоденників і тижневиків: "Свобода", "Америка", "Наш Шлях" та "Народна Воля". На підставі тих прізвиськ старались ми дослідити фонетичні та морфологічні зміни, з'ясувати способи змін, сформулювати їх правила та, по змозі, дослідити причини тих змін.

До уваги взяли ми такі загальні явища:

1. Транслітераційні зміни.
2. Фонетичні зміни: а/фонетична подібність, б/гомоніми.
3. Морфологічні зміни: а/суфіксальні зміни, б/псдвоєння приголосних, в/скорочення.

I. ТРАНСЛІТЕРАЦІЙНІ ЗМІНИ

Багато прізвиськ у ЗСА підлягають зміні чи навіть деформації через саму тільки транслітерацію, яка не є одноставною в англійській мові із-за браку відповідних графем. Наприклад, прізвиське відомого російського композитора Чайковського передають шістьма різними способами, а саме: Tschaikovsky /+II/, Tchaikovsky /+I2/, Chaikovski, Chaykovski, Chaykowski /+I3/ і Sajkovski /+I4/.

Також відоме українське прізвиське Рудницький передається трьома різними варіантами: Rudnytskyj, Rudnytsky, Rudnytzky /+I4/. Деякі прізвиська зовсім zdeформовані: Драч - Dritch у телефонічних списках.

Іншим загально прийнятим явищем є зник м'якого знаку і приголосного "-й" у суфіксах "-ий", "-ський", "-цький". У висліді Грубий, Жуковський, Терлецький передаються як Hrubby, Zukovsky, Terlecky.

Правда, деякі українські вчені задержують ще приголосне "-й", наприклад проф. Ярослав Рудницький транслітерує своє прізвиське так: Rudnytskyj, а д-р Григор Лужницький передає своє прізвиське як Lužnytskyj. Оскільки "j" вимовляється в англійській мові як "дж", задержання цієї літе-

ри в кінцевій позиції утруднює вимову, тому вона й зникає.

Другим помітним і загальним явищем транслітерації є зник прикметникових закінчень жіночого роду: -а, -ова, -івна. У висліді Жук, Жукова, Жуківна чи Жуковська будуть тотожні з чоловічими прізвищами: Žuk, Žukovsky.

2. ФОНЕТИЧНІ ЗМІНИ

Фонетичні зміни пов'язані також із транслітерацією і виступають передусім там, де графема не має такого самого фонетичного відповідника для передання звуку. З огляду на те, що англійські голосні репрезентують, звичайно, відмінні фонемі та їх вимова є інша, як в латинській абетці, вживаній у західних і деяких південнослов'янських /словінській і хорватській/ мовах, вони вносять найбільше фонетичних змін у всі слов'янські прізвища, в тому й українські. Наприклад: прізвище Андрушків не робить транслітераційних труднощів - Andruškiy, але його вимова в англійській мові буде: Ендрушкі. Так же само прізвище Іваненко - Ivanenko буде звучати Айвенко; Ечко - Ečko - Ічко, а Ярема - Jarema - Джеремі. Така вимова вражає носія прізвища, і тому багато з них позміняли свої ініціали, передусім деривативи від ім'я Іван, від чого в деяких метрикальних рекордах знаходимо подвійну транскрипцію таких прізвищ: Iwaniw-Evaniv, Iwaniuk-Evaniuk, Jarema-Varema, Jaremko-Varemko.

Також деякі приголосні вносять радикальну зміну в прізвищах, особливо "х" і "ц". Перше заступають аж трьома різними звуками, наприклад прізвища Харченко, Хрущ, Хомин мають такі різnorodні транскрипції: Narcenko-Kharchenko, Krush-Krushe, Khomyu-Chomyu-Homyu, також Čupak, Czupak, Tsupak, Tzupak від Цюпак.

а/ Фонетична подібність

Досить велика кількість українських прізвищ zdeформована фонетичною подібністю, яка є дуже сприйнятлива для нового середовища, але й дуже небезпечна для українскости прізвища, бо набирає чужого значення. Наприклад: Легкодух змінюється на Lakeduck, що означає озерна качка; Шарко

чи Шарик змінюється на Shark, тобто акулу, Стах на Stock, що в англійській мові має різні значення: підпора, ручка, фонд, рід тощо. Очевидно, що при такій транскрипції, хоч прізвище й звучить дуже подібно до оригіналу, воно не має нічого спільного з прізвищем батьків.

б/ Гомонімні прізвища

Гомонімні прізвища - це рідкі випадки; вони помітні тим, що їхні носії зразу стають "американцями" та не мають ніяких труднощів із своїми прізвищами. Очевидно, що правопис гомоніма рідко відповідає оригінальному правописові прізвища, але дуже сприйнятливий для нового середовища; такі щасливці можуть навіть скоро дістати добру працю, коли знають дещо по-англійському.

Добрим прикладом гомонімних прізвищ є згада-не вище Сабат - Sabbat, Рудий - Ruddy чи Маркус - Marcus.

Односкладові гомонімні прізвища - Бак, Бук, Гук, Гіль, Смук мають відповідні англійські гомоніми: buck, book, hook, gill, smook, - але їх правопис зовсім відмінний і тому не всі носії тих прізвищ приймають англійський правопис. Як наслідок цього маємо дві різні варіації того самого прізвища: Bak-Buck, Buk-Book, Huk-Hook, Gil-Gill, Smuk-Smook.

Очевидно, що прізвищ, змінених графічно, ми не брали до уваги, бо вони перестали бути українськими прізвищами.

При цій нагоді для характеристики середовища та відношення деяких українців до американізації наведемо свої власні "пригоди" з прізвищем.

Почалося це першого дня з приїздом у нью-йорський порт. Привітати нас прийшов далекий свояк мого чоловіка, який представився: Бойсан, а моя маленька доня, тоді п'ятилітня, замітила: "Цей вуйко навіть не знає, як він називається". Кілька літ пізніше, коли я старалась про працю, мої "приятелі" радили мені змінити дещо в прізвищі мого чоловіка, а саме: Boyson, Boysun, що, мовляв, улегшить одержання праці, але працю в каледжі в Бісмарку дістала я без зміни мого прізвища. А "всезнаючі" редактори "Свободи"

(The Ukrainian Weekly, No 77, 115, Apr. 24, June 16, 1965) змінили на Boycun і не помістили спростовання, коли я написала в тій справі.

Також минулого року "авторитетний" професор-українець уважав за відповідне "навчити" авторку і теж змінив прізвище, хоч у довіднику "Українці в Північній Америці" прізвище подане у згоді з науковою транслітерацією. Ми навмисне про це написали, хоч і прикро за "наполегливу американізацію" свідомих українців і за добровільно приспішене, хоч і зайве, вскакування до "стоплюючого казана".

3. МОРФОЛОГІЧНІ ЗМІНИ

а/ Суфіксальні зміни

Прізвища з суфіксальною основою на тверду приголосну часто приймають англійський суфікс -ey. Наприклад: Заболотний - Zabolotney, Дубовий - Dubovey, Сірий - Sirey.

Прізвища з суфіксальними закінченнями "-er", "-ar", "-ir" мають тенденцію приймати англійський суфікс -er: Нестор - Nester, Захар - Zacher, Лисогір - Lesawyer. Прізвища з суфіксальними закінченнями "-ук", "-юк", "-як", "-ик" часто замінюються англійським суфіксом -ick: Григоруk - Gregorick, Романюк - Romanick, Возняк - Voznick, Кобильник - Kobylnick.

б/ Подвоєння приголосних

Деякі прізвища приймають подвійні приголосні, якщо в цей спосіб можна уподібнити їх до англійських слів. Наприклад, прізвище Галан пишуть Gallan /пор. англ. слово gallant/. Також і прізвище Білінський передається в українській англомовній пресі як Billinsky /пор. англ. слово bill/. Так само Рудий - Ruddy чи Сабат - Sabbat.

в/ Скорочення

Майже п'ять відсотків українських прізвищ у ЗСА підлягають скороченню. Скорочення бувають двоякі: виключення кінцевого суфікса чи середу-

щої морфемі, наприклад: Кукла - Cook, Шепелюк /актор Голлівуду українського походження/ - Shelli, Закорейко - Zako, або залишення тільки основи прізвища, якщо вона відповідає якомусь англійському слову: Туркевич - Turk, Мартинський - Marr, Скочиляс - Scot, Станкевич - Stan, а Галій - Hale.

ПРИЧИНИ ЗМІНИ ПРІЗВИЩ

Підготовляючи цю розвідку, ми розіслали 200 анкет до осіб, які свідомі свого походження, ще належать до українських церков, хоч їхні прізвища змодернізовані чи змінені до такої міри, що їх важко вважати українськими. Поруч імені та прізвища і дати приїзду їхніх батьків або дідів до ЗСА в анкеті було ще таке дражливе питання: "Які причини вплинули на зміну прізвища?" Хоч був залучений коверт, тільки 87 осіб повернули запитник, відповідаючи дуже коротко на поставлене питання або пропускаючи його: 28 осіб не знали причин, бо прізвища змінили їхні діди, 25 заявили, що їхні батьки не знали англійської мови, а прізвище здеформували урядовці, транслітеруючи кирилицю на англійський алфавіт, 22 не дали ніякої відповіді, 5 написали, що їхні батьки були неписьменні, отже прізвище було написане подібно до того, як воно звучало - Серна на Зерна, а Драч на Дреч. Лише сім осіб дали вичерпні відповіді, що їх передаємо нижче.

Ми також відвідали такі українські оселі: Київ, Україна, Белфілд і Вільтон у Норд Дакоті, Нова Україна /Нью-Маркет/, Черче, Українське село/Саммерсет/ біля Бавнд Бруку, "Верховина" біля Порт Джервіс у Нью-Джерсі, оселі Київ, Союзівка, СУМА, Гантер і пластова оселя "Вовча Тропа" та емеритська оселя "Золота осінь" у стейті Нью-Йорк, навколо яких поселились українці, Редінг і Філядельфія /працюючи в обидвох/ та оселя Ольжича в Пеннсильванії.

Розмовляючи з особами, які змінили прізвища, ми переконались, що відверте питання спричиняло багато неприємностей, бо люди, звичайно, соромляться розмовляти на цю тему, тож ніколи не пощастило дізнатися про справжню причину, тому повернені анкети ще найкраще насвітлюють причи-

ни зміни прізвищ.

Пан Петрик, тепер Патрік/Patrick/відповів так: "Моє прізвище і в українській, і в англійській мові пов'язане зі святими - у нас в Україні зі св. Петром, а в Ірландії зі св. Патріком. Коли я кандидую до місцевої адміністрації, то і українці, й ірландці голосують за мене, бо я один із них".

Пан Романік/Romanick/, раніше Романюк, змодифікував своє прізвище згідно з англійською мовою. Він вважає, що прізвище повинно відповідати і мові і середовищу, в якому людина живе, бо тоді і людям і носієві прізвища легше співжити.

Пан Крюш/Krushe/, раніше Хрущ, змінив прізвище за порадою працедавця, тому що ані зверхник його, ані працівники не могли зимовляти правильно його прізвища.

Панна Кабі/Cabby/, раніше Кобялка, розказала таку історію: "Це сталося ще в початковій школі. Моє прізвище було трудне і смішне. Діти почали кликати мене "кабель"/cable/. Це мені зовсім не подобалось, і я плакала. Тоді діти підшукали інше подібне слово: sobby/маленька кімната/. Так, отже, не я змінила своє прізвище, а мені його змінили. Від того часу кличуть мене "Кабі", а правопис я змінила сама, ставши громадянкою цієї країни."

Пан Малюський/Maluski/ одідичив вже скорочене прізвище, хоч його стрийко/дядько/ще й досі вважає повне прізвище - Малюшевський. Він думає, що його батько мав труднощі з довгим прізвищем, тому й скоротив.

Пан Чернос/Chernos/, раніше Черноус, із села Сухени на Київщині, який приїхав до ЗСА ще малим хлопцем ув останніх роках минулого століття в наслідок переслідування баптистів царським режимом, написав у відповідь тільки три останні літери свого оригінального прізвища: О.У.С. Коли ми попросили його вияснення, він оповів наступну історію.

На початку нашого століття листування між емігрантами і рідним селом було дуже жваве, і часто доводилось ходити на пошту. Поштарка, не знаючи хлопця, вимагала, щоб він продиктував літеру за літерою своє прізвище. Перші літери йшли

Йому важко, і він писав їх на папері, але останні три він знав добре по-англійському і сказав їх скоро: "O, U, Ac". Почувши "Oh, you ass", поштарка з поспіхом закрила віконце... Хлопець не знав, що, власне, сталося, не помогли ніякі просьби, і він без пошти повернувся додому. І тільки згодом йому вияснили, що він образив ту поштарку. Коли він пішов до середньої школи, він змінив своє прізвище, щоб не мати більше таких неприємностей.

Пан Шарк написав наступне: "Коли мої діди їхали в Америку, на кораблі зчинився рух, бо навколо корабля плили акули. Багато пасажирів викрикували: "Шарк!"/shark/. У моїх предків було якесь подібне прізвище - Шарко чи Шарик, і вони вже тоді рішили змінити прізвище на Шарк."

Дуже цікава історія прізвища двох братів, римокатолицьких священників, загально відомих і шанованих за їхню піонерську працю в Дакоті. Історія ця загально відома в Північній Дакоті, і хоч вони не повернули анкет, дозволимо собі її тут переповісти.

Батьки священників приїхали до ЗСА у 80-х роках минулого століття. Невідомо, чи вони українці, чи поляки, мабуть, подружжя було мішане. Первісне прізвище батька було Андрухович. Брати мали клопіт з довгим прізвищем і, будучи ще студентами, поділили його: старший братузяв першу частину - Andrew, а молодший, змінивши "х" на "к", прийняв прізвище Kovich.

На підставі вищенаведених відповідей можна ствердити, що причини в кожному випадку, за винятком Шарка, були подібні, а метою зміни було бажання стати більш сприйнятливим для англо-сакського середовища. Факт, що лише 7% запитаних мали відвагу відповісти на це дуже персональне питання, вказує, що зміна прізвища - це дуже делікатна і неприємна справа. Можливо, що почуття меншевартості грає тут також роль, але в більшості випадків це радше бажання бути прийнятним як рівний в даній громаді, бажання бути "одним із них", за словами Патріка.

Щоб мати виразний образ вищенакреслених модифікацій чи змін українських прізвищ у ЗСА, ми виготовили наступне відсоткове зіставлення тих змін.

ВІДСОТКОВЕ ЗІСТАВЛЕННЯ

Прізвища без змін.....	46,4%
Транслітераційні зміни.....	27,2%
Суфіксальні зміни.....	13,7%
Скорочення.....	8,5%
Фонетична подібність.....	2,1%
Подвоєння приголосних.....	1,6%
Гомоніми.....	0,5%

Цікаве зіставлення про походження в ЗСА, беручи до уваги 90-й Конгрес як репрезентуюче державу тіло, подає цитована вже К.М. Матт"юз/+15

Англійські прізвища.....	309
Іншого походження.....	64
Германські прізвища.....	56
Ірландські прізвища.....	43
Незаного походження.....	39
Галійські прізвища.....	13
Валійські прізвища.....	11

535

У рубриці іншого походження знайшли ми тільки дев"ять прізвищ із слов"янськими закінченнями. Перевіряючи список 91-го Конгресу, нарахували ми чотирнадцять прізвищ, що вказують на слов"янське походження. Ось вони в англійській транскрипції: Battin, Blatnik, Burdick, Dervinski, Dulski, Hrushka, Latta, Kluczynski, Mikva, Pollack, Pucinski, Rarick, Rostenkowski, Vanik.

В И С Н О В К И

Прослідивши 8.000 українських прізвищ у ЗСА, треба ствердити, що майже половина з них залишається без ніяких змін. Це вказує, очевидно, що американізація прізвищ проходить повільнішим темпом, ніж зовнішня асиміляція. Вона проявляється звичайно у другому поколінні, коли діти, народжені вже на американському континенті, стараються модифікувати прізвище своїх батьків до тієї міри, щоб воно було більш сприйнятливим для їхніх шкільних товаришів, учителів чи працедавців.

Буває, однак, що дехто вже в першому поколінні модифікує своє прізвище, часто за порадою урядовця, який, підготовляючи громадянське свідоцтво, пропонує зміну літери чи суфікса, наприклад: пропущення "й" у кінцевій позиції або заміну його йотованим "у" /25-ю літерою англійського алфавіту/ чи кінцевий суфікс "-іск" /цк/, але все це на добровільній базі.

У третьому поколінні, натомість, трапляється часом, що внуки, шукаючи своєї ідентичності, повертаються до прізвищ своїх прадідів. У "Манітоба газеті" з 3-го серпня 1975 р. було оголошення, що Андрій Гардбред змінює своє прізвище на Андрій Твердохліб, що його батько був переклав на англійську мову.

У цій студії ми не брали до уваги перекладених на англійську мову прізвищ, ані тих, що затрали оригінальність родового прізвища, за винятком транслітераційних змін: "х", "ч", "ц", які навіть у зміненому вигляді задержали свою притаманність. До речі, треба відмітити, що майже ніхто не змінює своїх ініціалів, коли є фонетичні відповідники в англійській мові.

У загальному зміна прізвищ - це радше еволюційний процес. Дану людину називають довго американізованим прізвищем, заки вона вирішить цю нову версію прийняти офіційно, при чому малосвічені люди схильні скоріше змінити своє прізвище, ніж освічені, передусім ті, що їх прізвища пов'язані з історією українського народу, як Мазепа, Лисянський, або коли нащадки походять із старих шляхетських родів.

-
- +1/. Szlagowski, A. Wici i topory. Studium nad geneza i znaczeniem polskich i nawolan. Wydanie Akad. Univ. Krakow, 1914, p. 142.
- +2/. Рудницький Ярослав: "Географічні назви Бойківщини". Ономастика, XXII-IV, Українська Вільна Академія Наук, 1962, стор. 81-124.
- +3/. Грушевський Михайло: "Історія України-Руси", том.III, стор. 308, прим.2.
- +4/. Гумецька Л.Л.: "Нарис словотворчої системи української актової мови XIV-XV ст.". Київ, 1958, стор. 26-27.
- +5/. Франко Іван: "Причинки до української ономастики".

- +6/. Словник української мови. "Наукова думка", Київ, 1971, стор. 232. Цитуємо: У другій половині XVII ст. -- селянин, озброєний дрючком, довбнею, рогатиною або й іншим знаряддям, що брав участь у повстанні на лівобережній Україні. Особливо активно діяли загони дейник на Полтавщині. /Історія УРСР, том. I, 1953, стор. 277/.
- +7/. Там же, том. IV, стор. 459. Цитуємо: 2. Те саме, що гайдамака. I. /Марта/ Стривай ось старий левенець, здається, відтіля йде, то він розкаже нам, чи вже зібралися біля могили всі. /Карпенко-Карий, II, 1960, стор. 93/.
- +8/. Henry Louis Mencken, The American Language. An inquiry into the development of English in the United States, 4th edition, New York, A.A. Knopf, 1946. ("Proper Names in America"), p. 174-554.
- +9/. Інформації про родину Йосифа Сабата завдячую о. Богданові Желехівському, пароху-ві православної Церкви Пресвятої Трійці, та п. Федорович, донці покійного секретаря УНС, який завербував мене в члени УНС.
- +10/. The American Language, pp. 489-490.
- +11/. Encyclopedia Britannica, 1969, v.21, p.736.
- +12/. Encyclopedia Americana, 1967, v.26, p. 304.
- +13/. Інші популярні транслітерації.
- +14/. "The Slavic and East European Journal", 1969, v. 13, p. 145. ("Directory of members").
- +15/. Mathews, p. 313.

B I B L I O G R A P H Y

- Aberle, G.P. From the Steppes To the Praires, Bismarck Tribune, 1963.
- Adamic Louis. What's Your Name? Harper and Brothers, New York, 1942.
- Barnes Williams, M.N. Origins of North Dacota Place Names, The Bismarck Tribune, 1966.
- Halich, Wasyl. Ukrainians in the United States. The University of Chicago Press, Chicago, 1937.
- Directory of Members. American Association of Teachers of Slavic and East European Languages. Slavica Publishers Inc., Cambridge, Mass., 1971.
- Directory of Ukrainian Catholic Ecclesiastical Pro -

vince of Philadelphia, printed by "America", Philadelphia, 1966.

Klymasz, R.B. A Classified Dictionary of Slavic Surname Changes in Canada. Winnipeg, 1961.

Ducket, E.S. Allcuin, Friend of Charlemagne. 1951.

Mencken, H.L. The American Language. Alfred A. Knopf, New York, 1946.

Mathews, M.M. A Dictionary of Americanisms on Historical Principle. The University of Chicago Press, Chicago, 1956.

Parish records of:

Ukrainian Catholic Church of SS. Peter and Paul, Wilton, North Dakota;

Ukrainian Orthodox Church of St. Peter, Wilton, North Dakota;

Ukrainian Catholic Church of St. Demetrius, Belfield, North Dakota;

Ukrainian Catholic Church of St. John The Baptist, Belfield, North Dakota;

Ukrainian Orthodox Church of The Holy Trinity, Trenton, New Jersey;

Ukrainian Catholic Church of St. Josaphat, Trenton, New Jersey;

Financial reports (1970 - 1971) of:

Ukrainian Catholic Church of The Blessed Virgin Mary, Reading, Pennsylvania;

Ukrainian Catholic Church of St. Josaphat, Frankford-Philadelphia, Pennsylvania;

Ukrainian Catholic Church of Christ the King, Philadelphia, Pennsylvania;

Ukrainian Catholic Church of St. Nicholas, Philadelphia, Pennsylvania;

Ukrainian Catholic Church of SS. Peter and Paul, Wilkes Barre, Pennsylvania;

Ukrainian Catholic Church of St. Georges, New York City, New York;

Ukrainian Orthodox Church of St. Volodymyr, New York City, New York;

Ukrainian Catholic Church of St. John the Baptist, Syracuse, New York;

Ukrainian Catholic Church of St. Michael, Yonkers, New York.

Szelagowski, A. Wici i topory. Studium nad geneza i znaczeniem godel polskich i nawolan. Wydanie Akad. Um., nakladem funduszu im. W. Oslawckiego. Krakow, 1914.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Грушевський Михайло: "Історія України-Русі",
"Книгоспілка", Нью-Йорк, 1954.
- Гумецька Л.Л.: "Нарис словотворчої системи української актової мови XIV - XV ст., Київ, 1958.
- Редько Михайло: "Довідник українських прізвищ".
"Радянська школа", Київ, 1969.
- Рудницький Ярослав: "Чому Ярослав Галицький
Осьмомислом?" "Життя і знання", ч.10,
Львів, 1937.
- "----- "Географічні назви Бойківщини".
"Ономастика XXIII-IV", Українська Вільна
Академія Наук, Вінніпег, 1962.
- Охримович Володимир: "Про сільські прозвища".
"Життя і слово, III", Львів, 1958.
- Словник української мови. "Наукова думка", Київ,
1971, том. I-IV.
- Франко Іван: "Назвознавчі праці". "Ономастика,
XIV", Українська Вільна Академія Наук,
Вінніпег, 1967.

Ukrainian Catholic church, built in Wilton, North Dakota,

МІСЦЕВІ НАЗВИ
В ПОЕЗІЇ ЯРА СЛАВУТИЧА

Літературна ономастика Яра Славутича заслуговує на особливу увагу не лише тому, що вона багата /понад 1000 різних назв/, але ще й тому, що вона всесвітня, бо вміщає історичні й географічні назви усіх країн та всіх континентів. З огляду на це багатство поетичного назовництва в поезії Славутича, ми зупинемось лише на топонімах і гидронімах, що відіграють значущу роль як у змісті, так і формі його поетичних творів.

Ономастику цього найвизначнішого щодо форми поета розглядатимемо за схемою, опрацьовану професором Ярославом Рудницьким у його праці "Функція власних назв у літературному творі".⁴¹

Згідно з тією працею всі назви розділяються на два головні типи, а саме: значущі назви і стилізовані назви. Перша група далі ділиться на назви, що відносяться до подій у часі, і назви, зв'язані з місцем акції.

Стилізовані назви знову ж характеристичні тим, що вони мають різні зміни чи забарвлення, зумовлені вимогами віршування або зумовлені емоцією поета, його почуваннями чи настроями, як любов, гнів, ненависть, іронія чи обурення.

Спершу розглянемо назви, що відносяться до подій у часі, тобто топоніми і гидроніми, зв'язані з історією України від найдавніших часів.

Однією з найдавніших назв є гидронім Бористен, що його вживає поет у старовічних маривах "Кончина Кімерійців":

- ... Хвилі розгойдує, гонить валами
Яр-Бористен, кімерійська ріка...
- ... Кличуть царі, відкриваючи раду:
"Стрінемо скитів чи борзо втечем?"
"Годі!- зусюди,- рушаймо в Гелладу!"
Жони тяжким вибухають плачем. +2/.

Міт про кімерійців - завжди актуальна проблема: боротися і захищати свою батьківщину або втечею рятувати життя.

Поезія "Переїнята слава" присвячена вже історичній події, перемозі князя Володимира Великого над печенігами в 986 р., заснуванню города Переяслава та легенді про перемогу русича над печенігом.

І заклав князь Володимир
Біля того броду город,
Переяславом назвавши -
Значить слава переїнята. +3/.

Наступні назви - вже новіші: Дніпро, Жовті Води, Січ, Хортиця, Великий Луг - усі виконують функцію визначування місцевостей історичних подій і в часі, і в просторі:

Шумить Дніпро широкими степами,
Через пороги проламавши путь. +4/.

Тут поет виразно вказує, що Дніпро був від віків головним водним шляхом у Східній Європі з півночі на південь.

До Жовтих Вод нестриманим розгоном
Пливають полки - мов грози на блакить.
+5/.

У лише двох рядках змалював поет не тільки вагу, але й масову участь козаків у боротьбі з польськими окупантами під проводом Богдана Хмельницького в 1648 р.

А нижче Яр Славутич визначив точно, яке велике значення мала Січ для козаків:

Великий Луг - як батько, Січ - як мати,
..... +6/.

Історичне значення Чорного моря та його ролу в історії України знаменито представив поет у поезії тієї ж назви:

О Чорне море, запорозьке море,
Гіперборейський войовничий рух!
Твого походу вже ніхто не зборе,
Як не здолає український дух. +7/.

Трагедії поневолення України присвятив поет багато місця, зокрема Полтаві, де в 1709 році відбулася битва, що вирішила панування Росії:

Поникла в жалогах Полтава,
Сльозами сповнився Дніпро.

Мазепи й Карла збройні лави
Подужав лютий кат Петро. +8/.

Або: Встають перед зором задимлені далі,
Батурин і Ворскло, й Полтава встають..

Усі ці назви є не лише значущими назвами, що визначають трагічні моменти і місцевості в нашій історії, - вони мають теж символічне значення, особливо для українців. І тут переходимо вже до другої ролі топонімів в поезії Яра Славутича.

Хоч основна функція географічних назв - локалізація подій в просторі, то топоніми чи гідроніми часто сповняють подвійну, ба навіть потрійну роль. Часом місцевість стає символом якоїсь історичної події, що змінює дальший хід історії і для даного народу має специфічне значення, як, наприклад, збурення Єрусалиму для жидів або упадок Риму для цивілізації чи як наша Полтава, що означає поневолення Москвою, чи Ватерло для французів. Деколи вони стають символами слави, як згадані вище Переяслав чи Жовті Води, або символом страждання, як Винниця або Сибір.

Гримить Сибір скелетами борців,
Лунає лунами тайга безкрая,
Запливши кров"ю в пустирях степів,
Немов зегзиця, Винниця ридає. +9/.

І на тих символах всенароднього страждання наростає спротив, прагнення реваншу:

І підводиться Винниця, чорно-кривава;
Устають Слобожанщина, Галич, Волинь;
Запорожжя клекоче в серцях Січеслава;
Смолоскипом горять, як незгасна заграва,
Заливаха, Мороз, Караванський, Горинь...
+10/.

Тільки українці або ті, що знають минуле й сучасне України, читаючи рясно насипані поетом топоніми й антропоніми, можуть розуміти, який історичний зв'язок є між ними та яке значення вони мають.

Розглядаючи далі стилізовані топоніми, зупинимось на тих географічних назвах, що зв'язані з пейзажем і кольоритом, надаючи їм реалістич-

ної точности і суб"єктивного відчущання поета, в цьому випадку туги, навіть носталгії:

Степи Херсонщини, степи родимі,
Соломоверхі клуні на току,
Розлогі верби в ранішньому димі, -
Вас не забуду на своім віку! +II/.

Або картина батьківської хати:

Над синім Дніпром, на зеленій горі,
Де гречка на сонці кипіла,
Стояла в тополях, у щасті й добрі
Хатина, як маківка біла. +I2/.

Його рідна Херсонщина, Дніпро, Рось, які його туга, нанизані у всіх збірках двадцять і тридцять літ по виході з України:

Степи, степи... Херсонська стороно,
Мого дитинства океан бурхливий,
Чи зможу на поеми полотно
Перенести твої безмежні ниви,
..... +I3/.

У порівнянні з іншими чужими назвами українські топоніми надають поезії суб"єктивного відчущання:

Ні гохий Майн, ні Райнові щедроти,
Ні косогорів пишнobarвна гра
Не нагадають степові широти
І не заступлять рідного Дніпра. +I4/.

Уживає Яр Славутич також топоніми у скороченій формі, у т.зв. ономастичній еліптізації, що в"ається вже з формою, а не змістом поезії. Замість повного гидроніма - Каспійське море, поет уживає коротшу назву - Каспій, у цьому випадку і для ритму:

Хмура - мов Каспія ніч.
Гойна - як зілля до ран.
Через навалу сторіч
Важко прийшла в Тегеран. +I5/.

Навіть для передавання чи означення часу поет уживає топоніми:

Коли в Танжирі піють півні,
Іржуть кобили в Тетуані,
Я чую співи богорівні
У марокканському тумані. +I6/.

Географічні назви служать Славутичеві також для алітерації:

Бурий Захід, брунатний Схід
Чорні стріли схрестили в герці. +17/.

Тут чуємо два рази "хід"- "хід" та "бур"- "бур"
- грізні звуки, що добре надаються для звуко-
вих картин боротьби між двома світами й двома
культурами.

Або наслідування плачу і суму:

Січі нема - і прадавньої Спарти немає.
Плаче сумний небозвід.
Славо Олимпу! Хай вітер новий оспіває
Подвиг спартанських побід. +18/.

Поруч зручного використання місцевих назв
у поезії Яр Славутич, як мовознавець, впровад-
жує теж правильну вимову чужих назв у своїх
творах, відмінну від тієї, що її подають у пра-
вописних словниках. Наприклад: не Аргентина чи
Аргентіна, а Аргентина; не Курітіба, а Курити-
ба /+19/, також не Ліван, а Ливан; не Вінниця,
а Винниця /+20/. Ті чужомовні назви звучать
краще в українській мові за законами нашої ор-
топедії, наприклад, "Винниця" походить від "вина"
/напитку/, а не "віна"/приданого/. Яр Славу-
тич вперше вжив також "Ганга", згідно з індій-
ською вимовою, а не "Ганг", як подають у слов-
никах, - тобто так, як назва звучить в оригі-
нальній мові. Зацитуємо останню, заключну стро-
фу того сонету, що поєднує індійську назву з
індійським віруванням у позагробове життя:

Спахнувши з тіла, з полум'я багать,
Упавши попелом на Гангу зрану,
Дзвенить душа, вітаючи Нірвану. +21/.

ВИСНОВКИ

Після короткого розгляду назовництва в поезії
Яра Славутича треба підкреслити два аспекти, ха-
рактеристичні поетові, а саме: історизм і то-
поніміка. На першому місці в обидвох аспектах
стоїть історія і топоніміка його Батьківщини, а
зокрема Херсонщини, з трьома головними геогра-
фічними назвами: Запорожжя, Дніпро, Чорне море,

які безпосередньо пов'язані з Херсонщиною, де ще до нашого століття збереглися козацькі традиції.

Поруч історії та топоніміки України знаходимо в поезії Яра Славутича безліч географічних назв, розкинутих по цілому світі, що часто віддзеркалюють найважливіші історичні моменти даної країни. До того широкого діапазону географічного назовництва спричинились немало його вісім подорожей в роках 1960 - 1970, суб'єктивні враження з яких висловлені у збірці п.н. "Мудрощі мандрів" зі списком усіх /256/ місцевостей, що їх автор відвідав. +22/.

Очевидно, що ця маленька праця, в якій досліджено лише 37 топонімів, не вичерпує багатства літературної ономастики Яра Славутича, і в першу чергу антропоніміки, яка займає друге місце в назовництві Славутича. Все ж таки на підставі цього скромного огляду поетичного назовництва Славутича можна ствердити, що його топоніміка робить великий вклад в наше літературне назовництво.

Закінчимо наші висновки цитатою самого поета:

Де б не жив ти і як не діяв,
По яких не блукав містах,
Твоя святість - твій рідний Київ,
Хоч ти сам - перелітний птах. +23/.

-
- +1/. Rudnyckyj, J.B. "Function of Proper Names in Literary Work", Still und Formprobleme in der Literatur, Heidelberg, 1959, pp. 378-383.
- +2/. Славутич Яр: "ТРОФЕЇ", 1938-1963. "Славута", Едмонтон, 1963, стор. 48. Із цієї ж збірки взято наступні цитати:
- +3/.стор.74, +4/.стор.99, +5/.стор.104, +6/.ст. 90, +8/.стор.260, +9/.стор.157, +11/.стор.25, +12/.стор.143, +13/.стор.290, +14/.стор.182.
- +7/. Славутич Яр: "МУДРОЩІ МАНДРІВ", "Славута", Едмонтон, 1972, стор.68. Також із цієї збірки:
- +10/.стор.88, +15/.стор.54, +16/.стор.30, +17/.стор.6, +18/.стор.26, +20/.стор.88, +21/.ст.42, +22/.стор.90-92, +23/.стор.65.
- +19/.Славутич Яр: "КОЗАК ТА АМАЗОНКА", "Славута", Едмонтон, 1973, стор.5.

ІСТОРІЯ Й ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

РОМАН КОВШЕВИЧ — НАУКОВЕЦЬ І ПАТРІОТ

(Рід, життя і творчість)

(Dr. Anna Wlasenko-Bojcsun, *De Romano Kovševyč uti doctore scientifico et patriota ucraino eiusque familia, vita necnon activitate*)

В 1973 році минає 100-річчя народин визначного українського науковця, дійсного члена Наукового Товариства ім. Шевченка та Богословського Наукового Товариства у Львові, д-ра Романа Ковшевича. Ані життя, ані творчість того правдивого українського патріота, учасника Визвольних Змагань, судді та професора Українського Тайного Університету і Богословської Академії у Львові — ще зовсім недосліджені.

Саме метою цієї статті є відзначення його століття та спроба хоч і коротко наświetлити силуетку тієї цікавої, але скромної та трудолюбивої людини, що ще може викликати зацікавлення тим забутим науковцем та довести до перевидання його наукових, ще й тепер актуальних у зв'язку з патріярхатом, праць.

Блаженніший, Архiepіскоп і Кардинал Йосиф Дичковський-Сліпий, тогочасний ректор Богословської Академії так характеризує свого співпрацівника:

« Роман Ковшевич — хрустальна душа, позбавлена злоби й ненависти та особистого користюлюбства. Щирий український патріот, високий ідеаліст, зі замилюванням відданий науці вчений і професор та до глибини серця побожний син Католицької Церкви. Своєю працею він вводив просто в подив усіх, що його знали ».¹

Цей уривок з « Некрологу » та коротенькі цитатки в українських енциклопедіях ² були провідниками у розшуках матеріалів

¹ « Некролог » о. д-ра Йосифа Сліпого, « Богословія » X, 1932, ст. 91-92 і « Твори Кир Йосифа Верховного Архiepіскопа і Кардинала », том III-IV, Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи, Рим, 1970, ст. 751-752.

² « Українська Загальна Енциклопедія » за редакцією Івана Раковського, Вид. « Рідна Школа », Львів, 1934, Том II, ст. 298. « Енциклопедія Українознавства », Париж-Нью-Йорк, 1959, том III, ст. 1063.

про Романа Ковшевича. Однак найбільше інформацій відносно роду Ковшевичів та родові документи³ одержала авторка цієї довідки від його сина, Мгр. Богдана Ковшевича, що живе в столиці Нью-Джерзі, Трентон, в ЗСА.

Рід Ковшевичів — старинний, хоч небагатий і мало відомий. Походять вони зі села Ковшелівка чи Ковшилівка,⁴ яке належить до дуже старого типу топографічних, чи радше фізіографічної прикмети, осель, яких назви походять від загального іменника — *nomen proprium*,⁵ в тому випадку *ковшів-черпаків*, якими вилловлювано болотняну залізну руду, що залягала на дні озер і яку було легко експлуатувати; добування її сягає ще до часів Київської Русі. Корінь слова вказує також на його споріднення з металургічним промислом, та його індоєвропейське походження — *kū* = бити, латинське — *caedere*, та наші слова з того ж гнізда — *ков-ати*, *ков-аль*, *ков-ач*,⁶ яких вік сягає куди ранших часів ніж слово — залізо чи жєлізо.

Перша історична згадка про Ковшелівку в 1543 році в архіві Юго-Западної Росії у зв'язку з нападами кримських татар на Хабне й околицю.⁷ Село лежить над річкою Уж, віддалене 25 км. від районного центру Поліське, яке носило назву Хабне до російської окупації та було важливим оборонним центром Полісся в XV-ому і XVI-ому столітті. Містечко основане в 1415 році.⁸ В 1499 році польський король Ян Ольбрахт віддав Хабне Овруцькому намісникові Повлозові, який з черги передав новонабуті землі своїй доньці. З огляду на часті напади татар, в 1541 році побудовано в Хабному оборонний замок з кількома баштами та дерев'яними укріпленнями, частоколом і ровом наповненим водою, де постійно перебувала численна залога.⁹

³ Гляди фотокопії в «Додатку», ч. 2-9.

⁴ Перша-польська транскрипція, друга-советська, гляди фотокопія ч. 2.

⁵ A. Szelagowski. «Wici i topory», Wyd. Akademiji, Kraków, 1914, st. 142.

⁶ Ковш-(ківш-ковша) ще й досі задержана назва в металургічній промисловості. Попов: «Засліплюючий струмінь рідкої сталі з важким шумом ринув у ківш». Л. Українка вживає це поліське слово в «Лісовій Пісні» «Лукаш дуже молодий... на поясі ножик і *ківшик*...».

⁷ М. Грушевський. Історія України-Руси, том III, «Металічні вироби», ст. 308.

⁸ Архив Юго-Западной России, ч. 4, том I, К-187, ст. 45.

⁹ Н.Г. Клепачський. Очерки по истории Киевской земли, том I, ст. 212.

⁹ Там же, том I, ст. 37.

З другої половини XVI століття розвивається в Хабному та близьких селах залізний промисл, а саме продукція сталі з якої виробляли зброю. Кріпаки, однак, були жорстоко визискувані підприємцями, в більшості поляками, тому то значне число селян околиці Хабного брали жваву участь в повстанні Северина Наливайка 1594-1596 роках, Богдана Хмельницького в 1648-1654 роках і « Колівищині » в 1768 році.¹⁰

Після прилучення західних земель України до Росії в першому розборі Польщі в 1772 році Хабне та дооколичні села були включені до Радомишльського повіту, а на початку XIX століття та частина Полісся стали власністю князів Радивилів, які відкрили там першу поліську суконну фабрику в 1809 році. В 1850 р. кн. Радивил продав цей маєток братам Горватам. Вони розбудували суконне підприємство та продавали свої вироби по всіх містах царської Росії.¹¹

Доперва після знесення кріпацтва в 1861 р. в окрузі Хабного почалось розвивати шкільництво,¹² а в 90 роках відкрито народню школу в Кошелівці, якої учителем був один із Ковшевичів.¹³

Галицька вітка Ковшевичів відома з документів Богдана Ковшевича та шематизмів Львівської єпархії.

Коли Ковшевичі опинились в Галичині — невідомо. Це сталося правдоподібно в XVI столітті, коли багато зубожілої шляхти ставало священниками та влаштовувалось через знайомства чи родинні зв'язки на новозаснованих парохіях у яких будовано нові церкви. В XVIII столітті маємо вже трьох священників-Ковшевичів,¹⁴ а в XIX столітті чотирох.^{15/16}

---

¹⁰ Журнал « Київська старина » 1882 Но. I, ст. 530.

¹¹ Київський Облдержархів, ф. 804, оп. 3, ст. 5.

¹² « Киевские епархиальные ведомости » 1864 р., Но. I., ст. 712-713.

¹³ Список населенных мест Киевской губернии, ст. 1250.

¹⁴ Schematismus universi venerabilis cleri dioeceseos graeco-catholicae Premislensis pro Anno Domini MDCCCXXVIII Premisliae, Typis Golebiorskiane.

a) Vice-Decan - I.A.R. Joannes Kowszewicz, parochus in Glinsko, p. 25.

b) Josephus Kowszewicz, parochus in Zawiszen, patronus ill. Josephus comes Dzeduszycki, p. 27.

c) Andreas Kowszewicz, ex-parochus Ruda Lesna, (Presbiteri deficientium pensione provisi), p. 79.

¹⁵ Схематисъ Всего Клира Католиковъ обряда греческо-русской епархії Перемыской на годъ от Рожд. Хр. 1868 в Перемышли. Тип. рускаго Собор. Клироса Перемыскаго 1867.

a) Тудорковичи, Парохія Церкв. Рожд. П.Д.М., Ктітор: Т.Ч. Олскінскій, парох Лев Ковшевичъ, р. 1824, рук. 1850, вдовецъ, ст. 37.

Споріднення їх з поліськими Ковшевичами безсумнівне,¹⁷ з огляду на тотожний герб, а саме келих, чашу, чи ковшик за білоруською назвою. Родинний переказ розказує, що Ковшевичі любили пити, а то навіть пропивати своє майно, про це розказував ще Захарія — родоначальник галицьких Ковшевичів, якого метрика народин знаходиться в посіданні Богдана Ковшевича, його нащадка у шостому поколінні.^{18(a)}

Захарія був священником в Конюхах, в половині XVIII віку, одружений з Теодорою, якої прізвища, на жаль, не подано у метриці. Його син Йоан народився в 1765 році. Цей документ в доброму стані, великого формату — 8.5x13 інч. папір полотняного виробу, загально вживаний в тому часі. Документ написаний латинською мовою та виданий 19 липня 1787 р. за підписом о. Й. Романського. Кумами були Мартин Загурський і Корнелія Вотишова.^{18(b)}

Йоан одружився з Анною, донькою отця Івана Абрисовського, пароха Винник та був священником у Глинську, де вродився його перший син Роман, дідо д-р Романа Ковшевича.^{18(b)}

Роман Ковшевич — дідо, народився 30 серпня 1807 р., а хрестив його та миропомазував ігумен Василіянського монастиря в Жовкві, Віктор Старожинський. Христини первородного сина були славі, на це вказує дві пари кумів знатного роду: дідич глинського ключа Павло Нікорович та дідичка Маркіяна Стояновичева з Солутиня — перша пара; а друга пара дідич Куляви, Флоріан Стоянович і Марія, жінка Павла Нікоровича. Свідectво народження в дуже доброму стані, на полотняному напері, видане

б) Ременюв, Пар. Церк. Собора Пресв. Богор., Ктітор: Т.Ч. Константин Дрожевієвський, Парох Роман Коцшевич, р. 1807, Рук. 1832, жеп. ст. 75.
в) Ульнувок, Пар: Цер. Успен. Пресв. Богор. Ктітор: П.Ч. Николай Нікорович Парох Йоанн Ковшевич, р. 1794, рук. 1820, вдов., ст. 115.

¹⁸ Шематизмъ Всечесного Кліра Митропол. Архідіяцеліи греко-католической Львовской на рокъ 1882, Львов, Изд. типографіи Ставропигійского Института под управленіемъ Стефана Гучковского.

а) Лаховичі подорожона С.П.Ц. собора П.Д.Б., патрон Йосиф Верницьій. Парох Николай Ковшевич, р. 1822, орд. 1848, ж. ст. 52.

¹⁷ Богдан Ковшевич також вказав мені Полісся як батьківщину своїх предків та додав, що батько його, Роман Ковшевич, розказував йому, що рід їх з білоруської дрібної шляхти, подібно як рід Кміцкевичів, Семькевичів та Міцкевичів.

¹⁸ Гляди фотокопія ч. 1 в додатку (також 3).

б) Гляди фотокопія ч. 3 в додатку.

в) Гляди фотокопія ч. 4 в додатку.

19 серпня 1824 р. за підписом о. Склепкевича та остемпловане австрійською маркою (великого формату — 8.5x13).¹⁹

Крім першого Романа, Йоан і Анна Ковшевичі мали ще десятеро дітей, в тому п'ять синів, з яких чотири було священиками, а один загинув трагічно в пожарі в Ульвувику, та шість дочок. Від них виводяться різні лінії Ковшевичів, які живуть в Україні.

Син Романа Ковшевича-діда, Володимир, народився 4 жовтня 1836 року в Глинську, де його батько як і дідо був парохом. Мама Володимира, Олена походила також зі шляхоцького роду Щавінських і була донькою о. Щавінського, пароха Ясенівців і Марії де Стоянзвеської. Його свідоцтво вже меншого формату (8x11) дещо знищене, на полотняному папері, видане в дні 29 квітня, 1939 р. в латинській мові та підписане адміністратором парохії.²⁰

Володимир Ковшевич, закінчивши адміністраційні студії у Відні, був префектом (начальником) телеграфічного відділу в Ярославі, тоді адміністраційно-дистриктовому (окружному) осередку Австро-Угорської імперії. Одружився він з полькою знатнього, шляхотського роду Цюлек-Хондзинські, з трьома іменами Йосефа, Констанція, Гелена, якої баба була принцесою з дому Радивилів, а дідо Йосиф Хондзинський, служив поручником в X корпусі армії Наполеона Бонапарте.²¹

Згадую цей деталь тому, що це споріднення спасе життя Романа Ковшевича в першій світовій війні, та ще й тому, щоб підкреслити патріотизм Володимира Ковшевича, який зумів виховати своїх синів в українському дусі та віддати їх на службу Україні в час Визвольних Змагань, саме тоді коли багато українців з чисто українських родин не сповнили того добровільного обов'язку супроти своєї батьківщини в часі найбільше пригожій для визволення України.

БІОГРАФІЯ

Роман Ковшевич народився 22 липня 1873 року в Ярославі, де пройшли його диточі літа і початкова освіта. В роках 1883-1891 ходив до німецької князичної гімназії, а здавши матуру, записався

---

¹⁹ Гляди документ ч. 4.

²⁰ Гляди документ ч. 5.

²¹ Гляди документи чч. 7, 8, 9.

на філософічний факультет тодішнього університету у Львові. Щоб завершити свої студії виїхав до Відня, де був учнем славного професора В. Ягіча на віденському університеті Рудольфа Габсбурга. Вернувши до Львова продовжував студії на правничому факультеті у Львові, де осягнув докторат в 1898 році. Діставши номінацію судді виїхав до Солотвина, в якому прожив десять років. Там одружився він з Юлією Сеньковською в 1901 році, однак, не чувся добре в тому провінційному містечку, бракувало йому наукової атмосфери. Через декілька літ повернувся до Львова як радник окружного суду і зразу включився в наукову працю та був асистентом відомого тоді професора канонічного права Абрагама, який очолював катедру права на львівському університеті. В 1911 році дістав державну австрійську стипендію і виїхав до Риму на поглиблення своїх канонічних студій. Поруч того досліджував судові справи українців і поляків перед римською папською Ротою. Його габілітаційна праця латинською мовою, яку він закінчив у Римі називалася: «*De sacra Romana Rota*» — Однак, ця його праця — не була ніколи опублікована, а Романові Ковшевичові не довелось стати професором, з огляду на вибух першої світової війни.

Як справжній український патріот він зголосився добровольцем до корпусу Українських Січових Стрільців, на звичайного стрільця, бо ж ніякого військового вишколу у нього не було. Очевидно, що з огляду на його вік (тоді вже 41) та його науковий стаж, він скоро «авансував» на капраля та брав участь у бою за Маківку, де був легко ранений. Однак, вояком не довелось йому довго бути, бо він занедужав на черевний тиф. Його відіслано до полевого шпиталю, в якому його дядько²² Осип Ковшевич, рідний брат батька, був начальним лікарем. Той, без відома братанка, вислав прохання до Відня про перенесення д-ра Романа Ковшевича до полевого суду, і так Роман Ковшевич авансував з капраля на надпоручника-авдитора австрійської армії, чого Роман не міг довго простити своєму дядькові тому, що той не дозволив йому повернутись до його частини, та брати активну участь у визволенні Батьківщини.²²

В часі розвалу Австро-Угорської імперії, будучи ще австрійським військовим суддею в Перемишлі, покликаний Національною Радою до Львова, був деякий час суддею в УГА, але в часі боїв

---

²² Всі біографічні деталі зі життя Романа Ковшевича я завдячую його синові Богданові. Гляди додаток ч. 6.

українських військових частин з поляками за Львів, брав активну участь у боротьбі за місто. Коли ж команда міста занедбала повідомити його про відступ українських частин зі Львова, Ковшевич, переодягнувшись в мундур німецького вояка, щоб уникнути арештування, перекрадається через польські застави, їде до Відня, де через декілька місяців працює в українському посольстві.

Але сидіти в заплілі не лежало у його вдачі і він потайки залишає ту почесну працю та виїжджає на схід. Знову аголошується до Галицької Армії та переходить із нею за Збруч, до Кам'янця Подільського. Тут доривочно стає викладачем на Кам'янецькому університеті, де читає лекції з канонічного права (Пролегомена каноністики).

Перейшовши через страхіття в «чотирукутнику смерті», попов у польський полон, але пощастило йому вискочити з поїзду полонених і він негайно зголошується до Діючої Армії отамана Симона Петлюри. Однак й тут не вдається йому бути довго активним вояком, він знову захворів на поворотний тиф, та знову опинився в полевому шпиталі, в Кам'янці Подільському. Знесилений до краю і прибитий трагедією Визвольних Змагань, переживає найтяжчі свої дні чекаючи смерті. Але не так сталося.

Судьба хотіла, що його польський свояк по бабі, Цьолек-Хондзінський, який переводив провірку полонених, будучи в той час при польській полевій жандармерії, збудив його з отупіння, вигукуючи зі здивуванням: «Що звук тутай роби»? І хоч бої українсько-польські за Львів, заставили свояків воювати на протилежних сторонах фронту, і прорвали всі родинні зв'язки, молодий поляк в рогаївці заопікувався своїм хворим вуйком, пригадуючи йому їхнього спільного предка, Йосифа Цьолека-Хондзінського, що воював проти Росії, і якого оба кривні — українець і поляк уважали за зразок вояка-героя.

Хондзінський виснавив для свого вуйка не лише звільнення з полону, але й вможливив йому негайний виїзд до Львова. Син Романа Ковшевича, Богдан, любить оповідати, як то його, колись елегантний батько, з'явився в уніформі вояка Діючої Армії, завошивлений, але свіжо обголений на порозі своєї вишиваної віллі при вулиці Виспянського, і як то він, тоді вже дев'ятилітній хлопець, не пізнав свого батька. Доперва після солідної купелі, radoшам сина й мами не було кінця.²³

²³ «Твори Кир Йосифа Верховного Архиспископа і Кардинала», том III-IV, ст. 751.

Вернувши до задовільного стану здоров'я та прийшовши до рівноваги після своєї воєнної одисеї та трагедії Визвольних Змагань, він з правдивим завзяттям стає на другу, наукову-службу своїй розбитій Батьківщині. З правдивою посвятою він включається в наукове життя галицької столиці. Впершу чергу стає професором Українського Тайного Університету, якого і професорів і студентів переслідувала польська поліція. Рівночасно працює він в Богословському Науковому Товаристві та публікує ряд праць в журналі того ж товариства — « Богословія ». Поруч того бере живу участь в Науковому Товаристві ім. Шевченка, у якого збірниках також появляються його праці.

В 1930 році сповнилась його передвоєнна мрія і він став професором канонічного права на Богословській Академії у Львові, яка була тоді найкращою, високою школою в Галичині. Там він тішився великою і щирою пошаною не лише серед студентів, але також серед професорів. На протязі двох академічних років він прочитав такі курси: « Рішення українських синодів », « Владимирський синод та Кормча Книга », « Каноніст К. Ходкевич », « Канонічна література » та « Кобринський Синод ».²⁴

Його невсипущу працю перервала довга і важка недуга, яка закінчила його трудолюбиве життя. Елаженніший так згадує його відхід у вічність:

« Сумний настрій збільшила ще смерть професора канонічного права д-ра Романа Ковшевича, який відійшов від нас 3 березня 1932 року. Професорська Колегія та всі студенти взяли участь в похоронах, віддаючи в щирістю останню прислугу заслуженому працівникові ».²⁵

ПРАЦІ

Роман Ковшевич написав п'ять поважних праць ав'язаних з правничими методами та різними ділянками церковного права, які звернули увагу не лишень українських теоретиків права, але й чужих, передовсім італійських та німецьких, що часто його цитують, або вміщують його твори у свої бібліографії. Деякі твори

---

²⁴ Там же, сторони: 347, 351, 357, 364.

²⁵ Там, ст. 375.

Ковшевича написані латинською мовою були доступні західно-європейським теологам і правникам.

Авторка цієї статті прочитала тільки дві праці Ковшевича, її доступні, а саме « Погляд на українську канонічну літературу » та « Правна суть конкордатів », які нижче коротко з'ясовані.

Перша, « Погляд на українську канонічну літературу », що друкувалась у двох річниках « Богословії » — 1928-1929 — це фактично історія розвитку українського церковного права, від « Збірника Святослава » з 1073 р. почавши, через « Кормчу Книгу » і її різні рукописи аж до офіційного московського т.зв. « Ніконового » видання в 1653 році, та її поширених видань з 1804 і 1816 року.

« Кормча книга » — це найважливіший пам'ятник українського каноністичного права — стверджує Ковшевич у своїй праці.²⁶ « Кормча Книга » — це збірник церковних законів, який представив на Володимирівському соборі в 1274 році митрополит Кирило III для обговорення і затвердження і який з того часу був заведений як правна книга на всіх руських землях.

Ковшевич вчислює різні рукописи тієї книги, що вживались перед офіційним затвердженням правного збірника « Кормча книга » а, саме: рукопис « сербський », « руський », « разанський » та « Кипріяновий » (від імені московського патріярха Кипріяна 1389-1406). Перед виданням « Кормчої Книги » Ніконом було ще одно видання з часів Унії, з передмовою спискона Гедеона Балабана, яку Нікон наказав був знищити, заступивши передмову Балабана своєю « Сказаніє о патріяршем постановленіи ». Всежтаки передмова Балабана оціліла і нею покористувались « раскольники », видаючи у Варшаві свою « Кормчую Книгу » в 1786 р.

Зупиняється також автор на трьох соборах: I Київський собор, в 996 р., в справі сваволі серед народу, II Київський собор, в 1051 р. в справі рукоположення Митрополита Іларіона, і третій Володимирівський синод, що відбувся у Володимирі над Клязмою в 1274 р., на якому завершилися праці над одностайним збірником, який перетривав без значних змін аж до XX століття. В праці використані поруч українських та російських джерел, також болгарські, сербські та німецькі правничі праці.

У своїй праці « Правна суть конкордатів », Ковшевич наво-

---

²⁶ « Богословія » 1, VII, 1929. ст. 14

дять різні спірні теорії відносно форми і змісту конкордатів. За вихідну точку тієї правничої дискусії він бере таку тезу:

« Конкордат — це прибраний у форму міжнародного договору привілей, котрим церковна власть надає державній власті якоїсь держави певні означені управління, з яких реzigнує сама в користь державної власті, з огляду на добро церковної суспільности ».²⁷

Дальше наводить він різні погляди західних правників-спеціалістів в тій ділянці та доходить до висновку, що тільки Католицька Церква може правно заключувати конкордати « міжнародні договори », а не можуть мати тих привілеїв народні чи « державні Церкви », з тієї причини, що вони рівночасно являються частиною цієї самої держави:

« А що "державна Церква" є тільки одною галуззю державної адміністрації ("духовное вѣдомство"), то очевидно — ані у православних церков Сходу, ані у протестантів, які признають принципіально такий церковний устрій — не може бути ніяких конкордатів. Ніяка держава чайже не заключає міждержавних трактатів зі своїми власними державними органами ».²⁸

У праці 38 приміток та багато цитат, переважно німецьких католицьких і протестантських правників, а також французьких, англійських та російських знавців церковного права.

Читаються його праці легко та цікаво тому, що написані дуже логічно, стисло та з великою ерудицією. Переглядаючи статті, які були у зв'язку з дискусією про український патріархат, автори дуже багато користувались працями Романа Ковшевича, хоч не все подавали його як джерело їхніх висновків.

Останнім рукописом Романа Ковшевича була документальна праця про митрополічу і патріяршу владу у східній Церкві, яку він писав на особисте доручення Слуги Божого Андрія Шентицького. На жаль, тієї праці він не міг вже закінчити, важко захворівши. Рукопис той передав його син Богдан їхньому приятелю, о. Романові Луканеві, який був бібліотекарем в монастирі оо. Василіян при церкві св. Онуфрія у Львові в 1940 році.

---

²⁷ « Богословія », III, річник 1925, ст. 205.

²⁸ Там же, ст. 217.

Роман Ковшевич був також поліглотом. Він володів поправно таким мовами: українською, польською, німецькою, латинською, італійською та французькою, а розумів добре: грецьку, чеську, сербську й англійську. Він був правдивим науковцем, зі замилювання та залишив по собі високовартісну спадщину, яка ніколи не була належно досліджена, ані комплетно видана. Може тепер, у його сто-річчя будуть перевидані та впорядковані всі його твори.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. «De sacra Romana Rota» — недрукована габілітаційна праця.
2. «Індуктивний метод в юриспруденції», опублікований в «Збірнику Правничої Комісії НТШ», том I-II, Львів 1924-1925.
3. «Правна суть конкордатів» — «Богословія» III, річник 1925, ст. 204-217.
4. «Погляд на українську канонічну літературу» — *De canonicis scriptis Ucrainicis*, — «Богословія» VI, річник 1928, 1-4, ст. 7-35, 129-160, 199-237, «Богословія» VII, річник 1929, 1 ст. 7-33. «Богословія» VII, річник 1929, 3, ст. 129-136.
5. «De primis litibus Ucrainorum apud Romanam curiam indicatis» —

ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА

1. «Богословія» — Журнал Богословського Наукового Товариства у Львові. Річники: 1925, 1926, 1928, 1929, 1932. Вид. БНТ у Львові.
2. «Твори Кир Йосифа Верховного Архиспископа і Кардинала» Том III-IV Український Католицький Університет ім. Климентія Папи, Рим, 1970.
3. Михайло Грушевський. Історія України-Руси, том III, «Книгоспілка» Нью-Йорк, 1954.
4. Історія міст і сіл УРСР, Київська область. Вид. Інституту історії Академії Наук УРСР, Київ, 1971.
5. П.Г. Кленатський. Очерки по истории Киевской земли, Том I, Киев, 1963.
6. Журнал «Київська старина» 1882, No. I, Киев, 1882.

ДОДАТОК:

Карта, родовід, документи

/Прим. На жаль, через брак місця подаємо тут лише один додаток - РОДОВІД + ГЕНЕАЛОГІЧНЕ ДЕРЕВО ГАЛИЦЬКИХ КОВШЕВИЧІВ

I - лінія

1. Захарія Ковшевич
Парох Конюхова
- а) Теодора
2. Йоан Ковшевич
Нар. 1765 р. в Конюхах
- а) Анна Абрисовська

II - лінія Ковшевичів

3. Роман Ковшевич
Нар. 1897 р. в Глинську
- а) Гелена Щавинська

3'1 Михайл	3'а Юлія
3'2 Миколай	3'б Сузана
3'3 Лев	3'в Елена
3'4 Константин	3'г Теофіля
3'5 Йоан	3'д Катерина
	3'д Ефрузіна

4. Володимир Ковшевич
Нар. 1836 р. в Глинську
- а) Йозефа-Констанція-Гелена
Цьолек-Хондзинська

III - лінія Ковшевичів

- 4'1. Осип Ковшевич (лікар)

5. Роман Ковшевич
Нар. 1873 р. в Ярославі
- а) Юлія Сеньковська

6. Богдан Ковшевич
Нар. 1911 р. у Львові
- а) Катарина **Власенко**

Останній носій прізвища I - лінії

- 7а Зорина Ковшович-Дурбак
- 7б Ірина Ковшевич-Гасюк
- 8б Софія Гасюк

+ / Усі додатки з фотокопіями документів поміщені в "Богословія" на стор. 153-165.

Додаток ч. 1

"БОГОСЛОВІЯ", том XXXVI

Рим, 1972

Т Р И Т Р А Г Е Д І Ї

/Доповідь про Лесю Українку
на конференції СУА в Нью-Йорку/

У 1900 році Іван Труш /1869-1941/, відомий український живописець і художній критик, створив портрет Лесі Українки, в якому майстерно передав найхарактеристичніші риси обличчя поетеси, контрастуючи хворобливо-землистий колір блідо-го лица з незвичайним, приковуючим увагу глядача сяйвом сірих очей поетеси. Цей портрет не лише передає фізичний вигляд Лесі Українки, але також символізує духове наставлення поетеси, а саме: безнастанну боротьбу її сильного, незломного духа з немічним, ніжним і кволим тілом.

Щоб доповнити вдухотворений портрет пензля цього надзвичайного мистця, наведемо ще опис зустрічі Катерини Антонович із Лесею Українкою:

"Якось чоловік прийшов додому і запитав, чи я хотіла б її бачити. Ясно, що хотіла б! Бо нас запрошують ввечері до Старицьких, де була Леся Українка, проїздом на Кавказ, куди вона їде на лікування...

І ось увійшла вона - Леся Українка. Худенька, середнього росту дівчина, ніби нічого видатного, але коли вона подивилася сіро-блакитними очима з довгими темними війми, то все обличчя її засвітилось і засіяло м'яким ніжним теплом і стало прекрасним. Дивилась на неї і дивувалась, як може змінитись обличчя і стати прекрасним!" /+1/.

І портрет Труша і сполин Катерини Антонович стверджують те саме: бліде незамітне обличчя і приковуючі увагу дивним прекрасним сяйвом очі, що відбивали внутрішнє багатство поетеси.

Оцею контраст слабости і сили в'ється червоною стрічкою через усю поетичну творчість поетеси, а зокрема кризь її драматичні твори. Лесю Українка не ходила дорогами "золотої середини", вона любила скрайності, бо лише "той ненависти не знає, хто весь вік нікого не любив". А Леся вміла любити, але й уміла ненавидіти. Вона любила добро і йому служила, а не любила та

засуджувала злодіяння, тому майже кожна її поема чи драма відображає змагання двох сил, двох ідеологій чи двох ідей, двох індивідуальностей чи двох світів. Поетеса щедро давала своїм героїням частину свого серця і свого духа - деяким кволість, а іншим силу, залежно від того, яку роль визначувала їм у своїм творі; тому то кожна постать є частиною самої поетеси.

У зустрічі з героїнями Лесі Українки нас вражає неповторність кожного персонажу. Вони викінчені індивідуальності, характерні різними контрастами, яскраві й оригінальні і завжди ходять на грані двох бігунів: сили або безсилля, гордості або упокорення, жертвенності або егоїзму.

Коли ми шукаємо в драмах Лесі Українки традиційної, оспіваної Шевченком жінки чи повної посвяти зі ширим гарячим серцем дівчини, вірної аж до смерті, то ми її знайдемо в постаті Любови Гошинської у драмі "Блакитна троянда" чи в постаті Оксани у драматичній поемі "Боярина", чи як другорядний персонаж - Дольорес - у віршованій драмі "Камінний господар", але вона вже не та сама - прямолінійна й відверта, а скомплікована, горда, химерна й амбітна.

Правда, можна добачувати певну подібність між донною Анною у "Камінному господарі" та Йоганною в драматичному етюді "Йоганна, жінка Хусова" тому, що вони дещо дефімінізовані, або між Кассандрою і Тірцею тому, що вони обидві пророчиці. Є теж певна аналогія трагізму між Гошинською, Одержимою і Кассандрою тому, що для них недосяжне кохання і подружжя. Але всі вони ще мають індивідуальні, неповторні прикмети.

Тут, однак, ми зупинимось лише на трьох драматичних творах, на трьох характерах і рівночасно на трьох проблемах, які видаються нам найбільш близькими і найбільш актуальними з психологічного боку для жінок нашої епохи, а саме: на трагедії любові в драмі "Блакитна троянда", на трагедії правди у драматичній поемі "Кассандра" та на трагедії емансипації, чи радше егоцентризму в "Камінному господарі".

/Далі текст доповіді подаємо трохи скорочено/

ТРАГЕДІЯ ЛЮБОВИ

Свої драматичні твори почала Леся Українка від індивідуалізму, що позначився якимсь важким переживанням поетеси, на що дуже слушно вказує Роман Кухар, цитуючи написані в тому самому часі дві поеми: "Все, все покинуть" і "Як я умру". /+2/. Обі ці поеми, як і перша драма, віддзеркалюють ще недосліджену драму поетеси, яку вона переживала в 1895-96 роках, а може й раніше.

Свою першу драму - "Блакитна троянда" - написала Леся Українка в 1896 році, бажаючи заповнити обмежений репертуар українського театру, що після заборони українських вистав у Київській губернії відставав від російських, тим більше від європейських сцен, які в той час ставили психологічні драми Ібсена та Чехова.

Основною темою цієї драми є недуга героїні - Любови Гоцинської. Вона свідомо спадковости тієї психічної недуги, якою страждала її матір. Вона знає, що може її зустріти, і перед нею стоїть проблема-рішення: чи вона має право на особисте щастя, а чи вона мусить відказатись від нього, бо недуга загрожувє не лише їй, але й її нащадкам? Вона пам'ятає страждання свого батька, тож чи вона може наразити коханого мужчину на муки, які проходив її батько? Над нею, немаче меч Дамокля, висить спадковість, яку вона вважає призначенням. Вона твердить:

"Спадок - це фатум, це - Мойра, це - Бог, що мститись до чотирнадцятого покоління. На когось він наложить важку руку, той мусить пам'ятати, що за одну хвилину солодкої втіхи ціле безвинне покоління заплатить страшною ціною..." /+3/.

Без сумніву, Леся Українка цікавилась темою спадковости, яка була тоді досліджувана й актуальна в медичному світі, що не пройшло мимо уваги поетеси, бож і вона була хвора та цікавилась сучасними їй медичними журналами, передовсім німецькими. Тому можна твердити, що в "Блакитній троянді" багато автобіографічних міркувань і почувань. Можливо теж, що драма постала під впливом Ібсена, який порушив у своїй драмі "Привиди" тему спадковости, на що натя-

кає сама поетеса словами героїні, що "розмова наша виходить а ля Ібсен", і що підкреслює Рудлін у своїй статті "Перша драма Л. Українки."^{4/}

Трагедія любови в "Блакитній троянді" вказує чітко, які високі моральні вимоги ставила поетеса до молодих жінок, до подружжя, до родини. Любов Гоцинська, як і сама поетеса, чесна, сувора до себе, жертвенна, вона ставить щастя дорогих людей вище свого особистого щастя та сповнення свого кохання. Жертвенністю і широкою любов'ю вона нагадує традиційний образ української дівчини, але перевищує його своєю тонкістю і передбачуванням наслідків і страждань майбутньої родини.

Провідною думкою є фатум "лиха доля", яка так часто виступає і в українському фолклорі, і в літературі XVIII і XIX ст.ст.

Побічною темою драми є теж домінування матері над сином Орестом, бо вона не бажає хворої невістки, що приводить героїню до психічної недуги. Мойра, тобто призначення, в яке вірить героїня, мститься на матері, бо син її теж дістає нервовий розстрій, що саме протягає драму, але дає повний образ наростання трагедії, яка й допроваджує героїню до самовбивства.

Подружню драму вірної любови змальовує Леся Українка ще в добре відомій на еміграції драмі "Бояриня", де героїня нидіє в далекій московській чужині, хоч серце рветься на рідну Україну. Але обов'язок дружини наказує їй бути вірною до смерті.

ТРАГЕДІЯ ПРАВДИ

Від індивідуалізму і психологічної тематики переходить Леся Українка на національну та все-світню і вічно актуальну тему, що цікавила людство від найдавніших часів, а знайшла клясичне оформлення в "Геракль на розпутті", бож кожна людина мусить скоріше чи пізніше вибрати шлях - службу Правді чи Неправді, службу народові чи життя тільки для себе. Леся Українка виразно протиставила людей живого прометеївського вогню людям честолюбним, що служать тільки власним користям.

Власне, ця тема найглибше й найактуальніше /беручи до уваги наше століття/ розроблена в драматичній поемі "Кассандра".

Першим, хто звернув увагу на пов'язання "Кассандри" з революцією 1905 р./драма почата року 1902-го, а закінчена 1907-го/, був проф. А. Музичка в своїй монографії про Лесю Українку, в якій він пов'язує поему зі сприйманням поетесою самої революції та підготовкою себе й інших до боротьби./+5/.

Ширше питання про вплив селянської революції на Лесю Українку розробляє Юрій Лавріненко в статті "Українська соціал-демократія й її лідер Леся Українка". Він вказує, як глибоко переживала поетеса два селянські повстання, відомі під назвами "Сорочинська трагедія" і "Виховистівська трагедія" у 1905 р. Перша - позитивна, замітна організованість, солідарність і героїзмом, а друга - негативна, позначена жорстокістю, сваркою і самосудом, про які, можливо, писала Леся Українка до Ольги Кобилянської у листі з 26 лютого 1906 р.:

"Се такий був тяжкий і грізний, і величний рік, стільки в ньому було страшних контрастів, "вершин і низин", буйних надій і трагічних розчарувань, великих перемог і незагойних ран... Та й особисто для мене сей рік теж був таким - він зміряв силу духа мого, я знаю, що я можу і чого не можу." /+6/.

У поемі "Кассандра" віддзеркалена добре українська спільнота, сучасна Лесі, та майбутня, а в героїні Кассандрі віддзеркалені почування поетеси, її патріотизм, її любов, її відданість своїй батьківщині. Вона, як і її героїня, знає гірку трагедію правди, але вдіяти нічого не може, хоч підняла "камінь важкий", бо їй протидіють лжепророки, рідні "малороси".

Геллен, рідний брат Кассандри-пророчиці, - це гірка алегорія нашої історії і наших визвольних змагань.

Хоч Леся Українка була великим знавцем класичної та європейської літератур, як слушно твердить Микола Зеров, "її вавилоняни й єгиптяни мають сучасну психологію, а її американські пущі, середньовічна Іспанія, Рим і Єгипет - то ті-

льки більш-менш прозорі псевдоніми її рідного краю". /+7/.

Ми згідні з твердженням Миколи Зерова ще й тому, що Леся Українка через цензуру не могла розробляти теми Правди без перенесення її в інші часи, хоч тема ця була актуальною в царській Росії під час революції в 1905 році, ставши пекучою в час революції 1917 р., та так і залишилась, незмірно поширившись, під сучасну пору в СРСР, де перекручування фактів досягнуло своєї кульмінаційної точки, а боротьба за правду стала проблемою самого життя. Тому подиву гідна наша поетеса за її далекозорість та передбачування. Наступний уривок плястично віддзеркалює погляди поетеси:

Геллен. Що правда? Що неправда? Ту брехню,
що справдиться, всі правдою зовуть...
Тоненька смужка брехню від правди ді-
ділить у минулім,
але в прийдешньому нема вже й смужки.

Кассандра. Коли хто каже те, що й сам не вірить,
то се неправда явна!..
Як же ти віщуєш, що кажеш людям?

Геллен. Те, що треба, сестро,
те, що корисно, або почесно. /+8/.

Коли б замість Геллена вставити прізвище сучасного советського пропагандиста, а ім'я Кассандри змінити на ім'я української жінки, то драматична поема "Кассандра" стала б найактуальнішою драмою наших днів.

Олександр Білецький твердить, що в час відродження "частина української революційної інтелігенції знала, як і Кассандра, "правду", але не мала сили "керувати правдою" в тій революції, до якої Леся Українка не дожила... Читачі "Кассандри" в наші дні мають право зробити і цей останній висновок". /+9/.

Отже, висновок для нашого покоління, вже другого після Лесі Українки, такий: правду треба не лише розуміти та служити їй, але ще треба й уміти і хотіти її боронити. І коли ми ідеї нашої ще незбагненої поетеси розглянемо на тлі сучасних подій в Україні, то можемо ствердити, що оборонцями правди в підкореній Україні є пильні читачі драматичних творів Лесі Українки, на

що вказує не лише документальна повість про геніяльну поетесу "Іду до тебе" пера Івана Драча, в якій автор називає її творчість "криницею для спраглих" /очевидно, спраглих правди і волі/, але також діяльність оборонців правди, як Василь Симоненко чи Валентин Мороз.

Першим, хто зрозумів вартість та універсальність драматичної творчості Лесі Українки, був Іван Франко. Він так писав про Лесю Українку ще в 1900 році:

"Тільки той поет годен зватися правдивим поетом, хто, малюючи нам конкретні й яркі образи, рівночасно вміє торкати ті таємні струни нашої душі, що озиваються тільки в хвилі нашого власного, безпосереднього щастя чи горя. Він має ключ до скарбниці наших найглибших зворушень, він розбуджує в нашій душі такі сили і такі пориви, що без нього, може, й довіку дрімали би на дні або піднялись би в якихось надзвичайних хвилях. Він збагачує нашу думку зворушеннями могутніми, а при тім чистими від примішки буденности і еґоїзму, робить нас горожанами вищого ідейного світу". /+10/.

ТРАГЕДІЯ ЕМАНСИПАЦІЇ

Як уже сказано вище, "Блакитна троянда" поставила Лесю Українку в ряди сучасних їй європейських драматургів, а її зрілі твори, передусім "Адвокат Мартіян"/1911/ і "Камінний господар"/1912/, синхронізуються з драматургією і дійсністю наших днів. У них фатальний збіг обставин, замкнене безвихідне коло, а її композиційні та звукові засоби типові для літератури наших днів, до яких тематично найближче підходить поетеса в оригінальній версії трагедії емансипації.

Емансипацією жінки цікавилась поетеса не лише тому, що сама була жінкою, ще й прихильницею того руху, але також тому, що в той час емансипація жінок проходила Європою, мала багато звеличників серед тогочасних письменників, включно з Ібсенем, Кіплінгом і феміністками Стендаль і Жорж Занд, та знайшла відгук у тодішній європейській літературі, за якою Леся Українка

пильно слідувала і знаменито в ній орієнтувалася, про що свідчать її літературознавчі статті, передусім "Європейська соціальна драматика XIX століття" і "Нові перспективи і старі тіні", в яких авторка виявила не лише глибоке знання європейської літератури XIX ст., але й показала себе не абияким ерудитом літературних течій. Насвітливши кілька варіантів жіночих персонажів "нової жінки" від "Куртизани Маріон де-Лорм" пера Віктора Гюго до "вищої жінки" у Стендаль і Жорж Санд, вона зупинилася на героїні Гелени Беляв - Ізольді з роману "Півзвір" /"Гальбтір"/^{+11/}, яка закликає жіноцтво, щоб воно не вдовольнялося тими осягами, що мужчини - "півзвірята", але щоб стреміли до вищого, до надлюдини, чого мужчини не зуміли досі досягнути. Леся Українка цитує слова, які повторюю: "...вчиніть таке, чим ви могли б доказати, що у вас сильна воля, яка може упокорити світ..."^{+12/}.

Дальше Леся Українка стверджує, що жінки спосібніші від мужчин в осягненні досконалости і що ця їх спосібність проявилася найкраще в літературі, почавши від "Дас евіг вайбліхе" Гете, що проявляється в материнстві, притаманному жінкам усіх клас і культур.

Леся Українка, однак, відкидає "вільну любов", не погоджується на знищення подружжя, бо це поставило б жінку в ізольоване становище та змусило б її шукати матеріальної незалежности, тобто заробітків чи іншої ще труднішої розв'язки її незалежности. Тому Леся Українка ставиться негативно до "легких обичаїв", до подружньої зради і до розводу, що допускали Дюма чи Бальзак. /+13/.

Цю відвічну гру-боротьбу між двома представниками людського роду - жінкою і мужчиною - і рівночасно між двома повновартісними індивідуумами змалювала Леся Українка у віршованій драмі "Камінний господар". Для цього вибрала вона стару і дуже популярну та всебічно розроблену тему дон Жуана, але розв'язала проблему цю оригінально, як ніхто досі, роблячи жінку - донну Анну, а не дон Жуана, головним героєм і переможцем.

Оригінальність поетеси лежить передусім у тому, що вона на півстоліття випередила проблему,

і "Камінний господар" представляє жінку радше другої половини, а не початку ХХ ст. Але щоб усвідомити собі цей хід поетеси перед назриваючим і потужним рухом визволення і рівності жінки, погляньмо на розвиток теми мужчини як спокусника, свавільника та побідника.

Свого дон Жуана поставила Леся Українка нарівні з жінкою, донною Анною, яка вперше в довгій донжуанівській історії заставляє дон Жуана підкоритися своєму "Я".

На першому пляні поставила поетеса дві жінки - два контрасти: Дольорес і донну Анну, обидві приятельки, обидві заручені. Перша - це втілення слабкої, сентиментальної жінки, яка не має і не хоче протиставитись гірким подіям свого життя. Друга - це горда, егоїстична та вольова донна Анна, ціллю якої є здобуття почестей, чи, за нашим словником, кар'єри, тому саме вона заручена з високопоставленим командиром дон Гондазе де Мендоза, хоч їй, як її приятельниці Дольорес, більше подобається дон Жуан, лицар волі, але він вигнанець та їй не має виглядів на "здобуття трону".

Горду донну Анну бентежить теж фальшива "незламність слова" дон Жуана, який нібито заручений із Дольорес, а веде романси з різними жінками, вважаючи, що він дає жінкам все те,

... що лиш вони могли вмістити: мрію,
коротку хвилю щастя і порив.../+I4/.

Ця донжуанська формула, однак, не відповідає донні Анні, тому вона одружується з командиром - камінним господарем, традиціоналістом, який забезпечує їй і честь, і становище.

Тепер починається заламання дон Жуана, бо він зрадив своє "післанництво", не допоміг донні Анні "знайти себе" і "визволитись", а навпаки: допустив до її поневолення у подружжі з Гондазе де Мендоза. Його не турбує, що його "наречена" посвятилась для нього та ціною своєї гідності здобула для нього дозвіл на повернення на батьківщину та повернення права еспанського гранда, а сама постриглась у черниці; він бажає здобути донну Анну, в якій знайшов гідного собі партнера.

Це бажання приводить його не лише до вбивств-

ва командира, але й до упокорення та втрати своєї вільності, бо донна Анна не бажає вже кохання, але влади і почестей:

Анна. ... Я вам кажу: нема без влади волі.

Д.Жуан. Хай так. Я владу мав над людськими серцями.

Анна. Так вам здавалося. А ті серця від влади вашої лиш попеліли і внівець оберталися. Єдине зосталось незруйноване – моє, бо я вам рівня. /+I5/.

Донна Анна не лише рівня йому, але й перевищує його силою своєї волі, бо не Анна, але дон Жуан перетворився під її впливом:

Анна. Ви ще не знаєте, що значить влада, що значить мати не одну правницю, а тисячі узброєних до бою, що можуть і скріпляти й руйнувати, всесвітні трони навіть здобувати.

Д.Жуан/захоплений/. Се горда мрія!

Анна/приступає ближче і пристрасно шепоче/: Так, здобути трон!

Ви мусите у спадок перейняти

і сюю мрію вкупі з командирством!/+I6/.

Так, отже, під впливом Анни дон Жуан повертається до суспільних пут, від яких раніше був звільнився. Він не лише готовий одружитися з Анною, але й довершити мрію Анни та її попереднього чоловіка-командира, який ціле своє життя був невільником трону, щоб у слушний час тим троном заволодіти.

Вкінці метаморфоза довершується. Вдягнувшись у білий командорський плащ, дон Жуан бачить у дзеркалі не себе, а вбитого командира – камінного господаря. Отже жінка, яку він намагався звести, залишилась нездобутою, а він, навпаки, став її невільником.

Ця віршована драма не є лише побідою жінки над мужчиною, але також тріумфом поетеси-жінки, яка передбачила змагання сучасних нам жінок за рівне місце з мужчиною у всіх ділянках життя.

Як бачимо, героїні Л.Українки – це люди не початку, але середини нашого століття, особливо донна Анна, жадоба влади в якій була куди си-

льніша, ніж жадоба любови, подружнього щастячи материнства. І саме намагання бути самостійною чи не найбільш характерне жінці наших днів. Створюючи горду донну Анну, Л. Українка передбачила стремління сучасних жінок, що не лякаються суперництва мужчин та над ними часто домінують не лише знанням, але також почуттям і справедливості, і правди, хоч і втрачають свою жіночість - даний їм Богом дар і тому часто стають нещасливими "надлюдьми", що й є трагедією емансипації.

В И С Н О В К И

Усі три теми - трагедія любови, трагедія правди і трагедія емансипації - пов'язані тісно не лише з творчим шляхом Лесі Українки, але також із розвитком української літератури. Перша показує впливи попередніх поетів, передусім Квітки і Шевченка, на формування поетеси, яка віддає данину чи, радше, ще тісно пов'язана з літературою ХІХ століття; друга виявляє шукання джерел і зв'язків із світовою літературою, передусім у її клясичних зв'язках, що стало кличем літературного відродження і в чому Л. Українка випередила Зерова, а крім цього віддзеркалює зв'язки української літератури з західноєвропейською та її впливи на зростання мистецьких засобів, стилю і тематики драматичних творів поетеси; третя ставить Лесю Українку в перші ряди європейської літератури, визначає напрямні на майбутнє як в тематиці, так і в формі, що стануть чи, радше, вже стали дороговказом сучасним і майбутнім українським поетам.

Леся Українка була не лише поетесою і драматургом, але також літературознавцем та ерудитом, може, не таким, як Іван Франко, однак, найбільшим жіночим ерудитом у нашій літературі.

Михайло Павлик, громадський діяч з Галичини, пізнав Лесю Українку, коли їй було всього 20 літ. Він був захоплений і здивований знанням, поглядами й освітою поетеси:

"Леся так просто ошоломила мене своїм образанням. Я думав, що вона тільки в крузі своїх поезій, аж воно далеко не так. На свій вік - це геніяльна жінка..." /+17/.

І хоч Леся Українка в своєму короткому житті пережила до певної міри всі три трагедії, все ж її найбільшою трагедією не була її недуга, як це часто підкреслюють, але те, що її драми і драматичні поеми не були перекладені на західноєвропейські мови в той час, коли вона їх писала. Тому дуже слушною є заувага Ігоря Качуровського, що "якби Леся була не українською, а російською письменницею, то, правдоподібно, її, а не Чехова, шанували б і цінували б по всьому світу як творця модерної драми". /+18/.

Додамо до того твердження, що коли б Гоголь, Достоевський і Чехов, у жилах яких текла українська кров/у двох останніх частинно/, не мусіли шукати слави "в чужому полі" з огляду на поневолення України, то українська, а не російська література була б шанована й копіювана в світі.

Тому ще більша заслуга й шана належить нашій поетесі за те, що вона не проміняла правди свого народу на особисту славу, хоч мала для того нагоду і дані - талант, знання, освіту і можливість.

Вона глибоко, як Шевченко перед нею, а Симоненко після неї, відчула й зрозуміла "трагедію правди" своєї землі і трагедію української жінки та підняла "камінь важкий" і несла тягар відповідальності за гідність свого народу, змагання за правду і волю якого віддзеркалила блискуче в своїй творчості.

-
- +1/. Антонович Катерина: "З моїх споминів", "Жіночий світ", ч.2, Торонто, 1971, стор.7.
  - +2/. Кухар Роман: "Період творчих шукань Лесі Українки-драматурга", "Визвольний шлях", ч.ХІІ, Лондон, 1961, стор.1306.
  - +3/. Українка Леся: "Блакитна троянда", "Твори", том 5, стор.36.
  - +4/. Рулін, стор.22.
  - +5/. Білецький О.: "Трагедія правди", "Твори Лесі Українки", том. 6, стор.118.
  - +6/. Лавріненко Юрій: "Українська соціал-демократія/УСД/ і її лідер Леся Українка". "Сучасність", чч. 7-8, 1971, стор. 150.
  - +7/. Зеров Микола: "До джерел", Українське в-во, Краків, 1943, стор. 179.

- +8/. Українка Леся: "Кассандра", "Твори Л.У.", том 6, стор. 184-185.
- +9/. Білецький О.: "Трагедія правди", "Твори Л.У.", том 6, стор. 139.
- +10/. Франко Іван "Твори", том XVII, Нью-Йорк, 1957-62, стор. 254.
- +11/. Українка Леся: "Нові перспективи і старі тіні", "Твори Л.У.", том. XII, стор. 167.
- +12/. Там же, стор. 150.
- +13/. Там же, стор. 150.
- +14/. Українка Леся: "Камінний господар", "Твори Л.У.", стор. 73. +15/. Там же, стор. 102. +16/. Там же, стор. 104.
- +17/. "Спогади про Леся Українку", збірка, "Радянський письменник", Київ, 1963, стор. 139.
- +18/. Качуровський Ігор: "Покірна правді і краї", альманах "Північне сяйво", "Славути", Едмонтон, 1971, стор. 150.

СВІДЧЕННЯ ПИСЬМЕННИКІВ — В'ЯЗНІВ

Багато написано вже про людські страждання в совєтських тюрмах і таборах суворого режиму та чимало спомінів, повістей і творів появилось вже на цю тему. Метою цієї статті є порівняння, не лише фактів, але й почувань авторів, бувших в'язнів, яких доля завела в пекло людського горя на кілька чи то кільканадцять літ, однак, вивела їх та дала їм змогу розповісти про нечуване невільництво ХХ століття. До уваги взято такі твори: «*Вільмо*» — Михайла Осадчого, «*В крузі першому*» — Александра Солженіцина, «*Четвертий вимір*» — Авраама Шифріна та «*В'язні ночі*» — Андрея Романського. Всі чотири представники різних націй: Осадчий — українець, Солженіцин — росіянин, Шифрін — єврей, Романський — поляк. Всі вони страждали і це страждання подиктувало їм писати, розказати невідущим про пекло на землі, остерегти і кликати допомоги.

На жаль голос їх — «воплющий в пустині» тому, що ситі і вільні ще люди — самовдоволені і воліють займатися розвагами, чи іншими особистими проблемами, як прислухуватись до пересторог і спішити з допомогою хоч би моральною та стати в обороні поневолених. Вони байдуки!

Кожний автор розгортає перед читачем безодню людського страждання.

Спершу про арешт. Осадчий так оповідає про свій:

Електричний дзвінок настирливо оповістив про себе. Потому ще раз. В таку рань? — подумав я. Хто б це?... Я відчинив двері і, легенько відсторонивши мене, в кімнату увійшов високий, з випещеним лицем чоловіча... Не встиг

я притулити двері як в помешкання увійшло ще двос. Вони сквапливо прискочили до вікон і позачиняли їх. «Сідайте» — сказали мені. «Ось тут, поруч з дружиною. І не рухайтесь!» Високий, не зводячи очей, нервово простягнув ордер на обшук...¹

Після кількогодинного шукання, забравши деякі книги, автора відвезли блакитною поліційною «Волгою» до в'язниці.

Солженіцин оповідає про арешт Інокентія Артемовича Володіна — совєтського дипломата. По нього, як звичайно, приїхало урядове авто. Володін вкоротці мав виїхати на дипломатичну місію за кордон, тому не сподівався підступу. В авті, крім шофера був «механік». В дорозі «механік» передав Володінові наказ арешту, доперва тоді дипломат здав собі справу, що він у пастці:

І тільки тоді він почув неначе довга ігла прошила його... Він хотів щось сказати, але ніякий звук не вийшов з груди... «Механік» схопив його за карк, кажучи: «Спокійно, не рухайтесь, а то уб'ю на місці»².

Шифріна зловили в Москві на вулиці, в 1953 році, коли-то велась антижидівська пропаганда проти «лікарів отруйників», вже після смерті Сталіна:

Арештували мене з шумом на вулиці, вискочили з двох автомобілів з пістолями і заштовхнули до авта³.

Шифрін твердить, що масові арешти в Совєтському Союзі повторюються періодично тільки тому, щоб набрати нових невільників для виконання якогось наміченого урядом завдання. А інтервал між такими масовими арештами майже однаковий. В 1919 році ліквідували «ворогів революції». В 1929 році арештували масово найкращий, працюючий елемент — селян у зв'язку з колективізацією. В 1938-1939 роках, в часі «сжовщини» винищено інтелігенцію, а в 1949 році забрано до концтаборів мільони воєнків, які вернулись з німецького полону. В 1959 році прийшла черга на молодь, якою сотнями поповнювано табори за малі протести тут і там по університетах і фабриках, у зв'язку з пацифікацією Угорщини. Вкінці в 1969-1970 роках наповнилися табори людьми, яких однією провіною було інакомислення.

Як бачимо з поданих вище цитат, всіх авторів арештовано несподівано, підступно й без ніякої вини, тільки Романський попав у табори, як воєнно-полонений.

Осадчий думав в першій хвилині, що це якась помилка, бо він, професор Львівського Університету, займався наукою, а не

¹ Михайло Осадчий, *Більмо*. В-во: «Смолоскип». Балтимор, 1974, ст. 11.

² Александер Солженіцин, *В першому колі*. В-во: Гарпер. Нью-Йорк, 1968, ст. 521.

³ Авраам Шифрін, *Четвертий вимір*. В-во: Сучасність, Мюнхен, 1972, ст. 16.

політикою. Його арештовано нібито за статтю «З приводу процесу над Погружальським», (здогаданим агентом КГБ, який підпалив архів Академії Наук в Києві), яку, до речі, знайдено у нього аж в часі обшуку, тому стаття не могла бути причиною арешту. А в часі слідства виявилось, що й в його мешканні й у викладових саялах були підслухові мікрофони, які дали підставу для арештування, тому, що молодий професор вірив в правдиву науку, а не фальсифікати.

Осадчий уважав своє арештування частиною плянованого наступу російського шовінізму на українську культуру, на українських інтелектуалів, продовженням не лише сталінської епохи, але традиційного російського панселявізму, на що вказує психологічний підхід до 25-літньої каторги Кальнишевського.

Солженіцин натомість підкреслює цинізм, невдячність і підлість уряду супроти своїх національних героїв-вояків, що обороняли «*родину*» й побідили німців у їх поході на СРСР, і, яких після тріумфального закінчення війни запроторено у табори, а 23 тисячі замордовано.

У повісті *В круге первом* є суд-пародія, який влаштовують в'язні над Ігорем Святославичем, героєм «Слова о полку Ігореві», граючи відповідні ролі та інтерпретуючи його похід на половців і зраду батьківщини за сучасною совєтською методою. Дія того представлення займає один розділ та являється найкращою літературною сатирою на совєтське судівництво, представляючи плястично глум над традиціями і насилля над справедливістю.

Суд в СРСР це — трагікомедія. Кожний автор стверджує, що в СРСР панує всесильно безправ'я. Акт обвинувачення — це, звичайно, фантазія слідчих або й самого підсудного, якому обіцяють чи то полекші, чи то звільнення, якщо він признається та викаже учасників мнимої конспірації. І хоч про це загально відомо, сотні в'язнів признаються до всього, що їм приписують, щоб чим скоріш опинитись або на волі, яку їм обіцяють, або в таборі, де вже нема безконечних переслухань «на виснагу». Осадчий так представляє свій допит:

Коридор, кабінети, коридор... Замерехтіло перед очима і все попливло: і долівка і стеля... здавалося, мене загорнули в сувій матерії покатували підлогою, штовхаючи ногами і згори злісно бубнів чийсь голос: — Чого тобі бракувало? — Молодий, захистив дисертацію, тільки б жити!... Брикало курчатко, — добрикалось! Ех, ти суко!... Я хотів бути впертий, як слон, але геть знесилів і лише безпомічно шепотів: «Що, Я... Що?...»⁴

А згодом інший слідчий:

«Сідайте!» — кипув він і, відвернувшись до столу звільна рушив до мене... «А чи знав ти, кандидатику, що

⁴ Більмо, ст. 13.

на твоїй машинці друкувались тисячі листівок?... що ти вигадуєш із себе чесного... скритий. Але ми все давно знаємо... Не признаєшся? Змусимо! Ще й як змусимо! Не такі ще були і падали навколішки й слізно благали покаєння. Не те, що ти, паршиве гівно!⁵

Шифрін подібно як Осадчий переходив безконечні допити:

Наруги й безглузді питання, що повторялися, сипались градом. Мої слідчі змінювалися: а я був один. Ішла година за годиною, одні виходили, інші приходили: я попався у «млини»... Мене не били, але не годували й не давали спати. Після трьох діб мене повели по коридорах під руки — тепер це було необхідне бо я вже похитувався⁶.

Після допитів, які не дали слідчим ніякого матеріялу, бо його обвинувачували в тому, чого він не зробив, Шифрін опинився в «кам'яному мішку», тобто холодній, бетоновій комірці, де на підлозі була вода і де не можна було ані сидіти, ані положитись, тільки стояти, де автор перестояв 29 діб. Вирятував Шифріна від смерти арешт Берії та його співробітників, бо в тюрмі змінилось начальство, а його дотеперішній слідчий, Медведєв, був також заарештований.

Романський дотепно з гумором передає допит мадярського жида, що добровільно втік до Советського Союзу:

Слідчий: Чи ви комуніст?

Арештований: Очевидно, що я комуніст. Я читав Маркса. Я завжди слухав радіо-передачі з Москви. А моя сестра вишила прапор, на якому вигантувала клич: «Пролетарі всіх країн єднайтесь!»

Слідчий: Це неважко! А що ви знаєте про комунізм?

Арештований: Я саме втік сюди, до СРСР, щоб на власні очі побачити комунізм. Суд відбувся пізніше. А на суді суддя заявив: «Ваша справа погана. Слідство виказало, що ви троцькіст...»⁷.

Наслідком того відкриття, мадярський комуніст дістав десять років каторги і його відіслали на далеку північ. Так оповилась сміховинка про советське правосуддя «Коби людина, а стаття знайдеться!»

Осадчий наводить два зізнання свідків, В'ячеслава Чорновола та вчительки Анатолії П., які вивели з рівноваги дрімачих суддів:

Судді судять, судді дрімать... Щоб глядачі не поїдали їх очима і не завважали дрімати, вони роблять суди закритими. Вони дрімать і дуже образжаються, коли їх обвинувачені або свідки виводять з того легаргічного стану...
-- Я протестую проти закритого засідання суду. Конституція СРСР і 20 стаття кримінального-процесуального ко-

⁵ Там же, ст. 14.

⁶ Четвертий вимір, ст. 25.

⁷ А. Романський, *В'язні ночі*. В-но: «Орбіс», Лондон, 1956, ст. 173-174.

дексу гарантують, що суд такого характеру обов'язково мусить бути відкритим... тому я вважаю суд недійсним, відмовляюся свідчити, і складаю заяву.

Це був грім серед ясного неба... Прокурор зірвався, мов обпечений з місця і кинув заяву в обличчя В'ячеславу Черновола. « Ви враг... Виведіть його! — закричав... Негайно виведіть! »⁸

Тоді Черновол поклав в'язанку червоних туліпанів на бар'єру для підсудних і спокійно та мавстатично вийшов із судової зали, а прокурор і судді хвилювались і розгубились. Спокій та відвага Черновола уділилась і обвинуваченим і свідкам. Навіть молоденька вчителька з Кримської області почала відповідати з невинною іронією грізному судді:

Суддя: — Ви брали в Михайла Горини антирадянські статті?

А.П. — Ні, я не брала...

Суддя: — Алеж ви взяли від нього статтю про русифікацію українських шкіл?

А.П. — Так, я брала, але хіба ж це антирадянська стаття?

Суддя: — Як не антирадянська? Ви що, не читали її?

А.П. — Читала. Але там написано все, як є.

Суддя: — Як є?

А.П. — А так. Он я була на практиці в Кримській області і нам директор школи казав викладати українську мову по-російськи.

Суддя: — Як?... Та ви що — смієтесь з нас?...

А.П. — Он дивіться, ще й не вірять! Та запитайте самого директора, він вам скаже...⁹

Всі чотири автори згодні в тому, що совєтське судівництво — це глум над справедливістю, нечування в історії людства. Суд — це комедія, яка не має нічого спільного з правом або судівництвом. Суд в СРСР не доказує виши підсудним, не респектує конетигунції, а радше є державною інституцією примусового набору на невідільничу працю в безчисленних таборах.

Причиною до заведу, особливо в політичних в'язнів, є те, що вони думають інакше ніж їхні партійні зверхники. ПІАРОМИ-СЛЕННЯ у Совєтському Союзі — це найбільший ЗЛОЧИН!

Довжину кари вирішують, звичайно, слідчі, а не судді. Найгостріша кара зустрічає тих, що «тверді», що підчас допитів «не розколюються», а задержують свою людську гідність, менша кара зустрічає тих, що відразу признаються до всіх «злочинів», які їм приписують, а найменшу кару одержують правдиві злочинці.

⁸ Вільмо, ст. 65.

⁹ Там же, ст. 66.

Всі чотири письменники виражають свої думки про тюрми в Росії в історичному та сучасному аспекті. Почнемо від Солиженіцина:

Що ж можна сказати про карні інституції? Їх початок сягає ще часів Катерини II. В тій жорстокій добі, імператорка не жалувала цегли на укріплені стіни і випуклі стелі... А жахлива вежа Пугачева, де цариця в'язила народного героя, закутого в кайдани...¹⁰

Романський також згадує Катерину і приписує їй винахід баланди:

Це слово — баланда, тобто в'язнична зупа, датується ще від часів Катерини II, так само як тюрма...¹¹

Осадчий дає найбільше вичерпну характеристику жорстокої цариці:

Катерина II вміла любити чоловіків, але вона вміла й ненавидіти їх. Яка страшна ненависть невинних жінок! 25 років у «кам'яному мішку». Мій згорблений дідусю, як міг ти витерпіти його, як міг ти вижити там... Що крім «баланди», ще живило твоє хворе й безнадійне тіло?... ..Ти вірив у реальне, але його бояться і йому давно не моляться... Кальнішевський у покрученій ямі! це страшніше за розп'яття: за життя замурована людина...¹²

Так порівнує Осадчий сучасне страждання з такою ж рафінованою каторгою козаків наших предків, перших в'язнів Москви.

Шифрін уважає, що потуга й цивілізація російської імперії побудована невільниками:

А хто будував канали Москва-Волга і Волга-Дон-Сталінград? Хто копав шахти на Воркуті та в Норильську, в Казахстані та Інті, хто добував золото на Колімі й у Бодайбо? Все — руками в'язнів. Недарма ж політв'язні перекладають слово «зеки» на «золоті руки»¹³.

Всі чотири автори явно осуджують рабство сучасне й минуле, яким російські вожді і білі і червоні будували і ще далі будуть будувати потугу та імперіялізм цієї, останньої вже у світі тюрми народів і тиранії. «Нещасна країна», «безправ'я», «рабство», «ізолятор», «опер», «карцер», «кагебісти» і «зеки» — це терміни, які найчастіше виступають у всіх повістях.

До речі зауважити, що всі автори віруючі люди. І саме віра і надія, що їх страждання в сумі зі стражданнями мільйонів різнонаціональних в'язнів та морем сліз їх жінок і дітей виляються повинню, що рознесе тюремні мурі і прорве колючі дроти таборів

¹⁰ «В першому крузі», ст. 327-328.

¹¹ «В'язні ночі», ст. 15.

¹² «Більмо», ст. 40.

¹³ «Четвертий оцир», ст. 193.

терпіння цієї нещасної країни — дає їм силу переносити жахливі будні їхньої каторги.

Невільництво практикувалось в царській Росії, практикується і тепер. Навіть методи залишилися незмінні як і нужденна «балада».

Соляженицін приписує це великій терпеливості та ширшій і твердій природі вдачі російських мас, які він характеризує так:

З часом він (Сталін) почав любити російський народ — цих людей, які ніколи не зрадили його, які були голодні через стільки літ... Які пішли на війну, до таборів, через всякі терпіння і нужду і які ніколи не повстали проти нього...¹⁴

Шифрін зовсім згідний з характеристикою Соляжениціна, особливо щодо терпеливості й послуху, він цитує Достоєвського, знавця російської вдачі і наводить його відомі слова з «Братів Карамазових»:

«...Люди не вміють розпоряджати своєю свободою й лише мріють, кому її віддати: партії, релігії, вождеві...». І ось наслідок: світ у руках негідників. Безсовісні злочинці легко об'єднуються й знаходять один одного, а порядні люди й далі роз'єднані.¹⁵

Осадчий бачить Росію в іншому світлі:

Росія ж — не рівня Україні. Вона не лише любить в'язниці, а й з неабиякою повагою ставиться до в'язня... Росія для в'язня не жалує нічого — ані тортур, ані хліба...¹⁶

А Романський так характеризує давній і новітній імперіялізм Росії:

Місія Советського Союзу не відрізняється зовсім від місії Росії 18 століття з часів Петра I, а саме: підкорити малі, але давні народи Європи, побідити Азію та виперти зовсім англійські впливи з азійського континенту і всім — завойовати цілий світ...¹⁷

Кожний автор щиро прагне показати ту «нещасну країну» і кожний застановляється над причинами того жахливого явища — невільництва ХХ століття, в СРСР. Соляженицін і Шифрін приписують рабство негідникам, які держать владу у своїх руках. Осадчий і Романський уважають російський імперіялізм головним чинником безжалісної експлуатації людини людиною. Всі автори згодні в тому, що без примусової невільничої праці, Росія чи СРСР не могли б бути імперією.

¹⁴ В першому крузі, ст. 123.

¹⁵ Четвертий вимір, ст. 245.

¹⁶ Біабло, ст. 87.

¹⁷ В'язні ночі, ст. 37.

Осадний вважає, що байдужість російських мас та їхня ментальність « слухати вождів » є причиною їх поневолення та використання пануючою верствою в минулому й тепер. Романський приписує це ненормальне невілльництво темноті та інертності російського народу, « вони привикли до біди » — стверджує автор. Шифрін думас подібно як Романський, він навіть зауважує, що для деяких в'язнів в'язниця була « комфортом, якого вони раніше не знали ».

Соляженицін думає, що російський нарід дуже терпеливий, працьовитий і слухняний, тому переносить і це нове страждання так пасивно.

На думку авторки цієї статті росіянам імпонують ті їхні володарі, які підкорюють чужі краї та побільшують силу й значення російської імперії. Найбільше похвали в літературі та історіографії дістали: Петро I, який побідив Карла XII і підкорив Україну, Катерина II, що послідовно розборами ліквідувала Польщу та Запорізьку Січ. Вкінці Сталін, що завершив мрії всіх російських імператорів, забравши Балкани, та середню Європу. Недармо їх приповідка, яка найкраще характеризує російську вдачу, каже: « Вставай братець мір спасать »!

Кожний автор намагається остерегти вільний світ перед комуністичною загрозою, старається здобути і в читача, і серед вільних народів симпатію, і співчуття для безмірного людського страждання. Кожний із них просить розуміння, підтримки й акції в обороні прав поневоленої в СРСР людини. Шифрін ставить таке питання всім вільним, а байдужим людям Заходу:

...Чи знаєте ви, що в СРСР сотні тисяч віруючих у Бога сидять у тюрмах і таборах лише за віру в Бога?

...що голодні люди засуджені на 10-15 років без будь-якої провини?

...що в некло таборів кинено сотні й тисячі людей, уся провинна яких у тому, що вони д у м а ю т ь не так, як їхня влада.¹⁸

Та в імені всіх страждаючих він так дуже просить: Використайте ж усі засоби, щоб допомогти загинілим!!!

Очевидно, що багато читачів можуть байдуже ставитись до свідчень очевидців невілльничих таборів, або вважатимуть, що автори навмисно прикрашали свої невілльничі переживання. Для тих подасмо цифрне зіставлення, що його опрацювали бельгійські та французькі політологи, а подав їх до відома автор книги « В тіні хреста » Юзеф Мацкевіч, звідси передруковуємо ту статистику людських жертв на протязі 50-літнього існування СРСР.

Загинули наслідком громадянської війни	4.500,000
Загинули наслідком голоду в 1921-23 р.	6.000,000

¹⁸ Четвертий омір, ст. 426-429.

Замордовані в часі террору ЧЕКА:

Інтелектуали, артисти, інтелегенція	160,000
Урядовці, військовики, « буржуазія »	790,000
Духовні	40,000
Робітники	1,300,000
Замордовані в часі 1923-30 (ГПУ та НКВД)	2.050,000
Померші з голоду 1930-33 р.	7.000,000
Селяни знищені в часі колективізації	750,000
Розстріляні в роках 1937-38	1.600,000

Вбиті іншими способами в тому часі:

Робітники, інтелігенція	635,000
Члени партії	340,000
Члени Червоної Армії	30,000

Розстріляні в роках 1938-1947:

Робітники, колгоспники, інтелігенція	2,750,000
Духовні	5,000
Члени Червоної Армії	23,000
Загинули в концетраційних таборах	21,000,000

Разом округло ¹⁹ 49,000,000

Заокругливши це число, виходить, що кожного року виписувано в Совєтському Союзі оди н мільйон невинних людей. Може це промовить до байдуких.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Осадчий Михайло, *Вільмо*, Автобіографічний парис, « Смолоскін », Балтимор, 1971, 204 ст.
- Український вісник*, чт. IV, VI. Самвидав — журнал з України. « Смолоскін », Балтимор, 1972.
- Шпфін Авраам, *Четвертий олимп*, « Сучасність », Мюнхен, 1972, 429 ст.
- SOLZHENITSYN A., *The First Circle*, Harper and Row, New York, 1968.
- ROMANSKI ANDRZEJ, *Więźniowie nosy*, « Orbis », Londyn, 1956.
- MACKIEWICZ JÓZEF, *W cieniu krzyża*, « Kontra », Londyn, 1972.

¹⁹ MACKIEWICZ JOZEF, *W Cieniu Krzyża*, « Kontra », Londyn, 1972.

"Записки Наукового Товариства
ім. Шевченка", СLXXXVII.

УЛАС САМЧУК-ЛІТОПИСЕЦЬ

Хоч літературне значення Уласа Самчука впливає з його ключової ролі у формуванні нового, активно-творчого героя в українській модерній прозі, не менше значення має також літописний характер його творчості. Самчук вважає себе літописцем своєї доби, письменником, який реєструє події і зміни, що проходять у житті української спільноти, закріплює ідеологічні шукання сучасників і інтерпретує психіку модерної української людини. Ще в 1935 р. Самчук визначив так своє літературне завдання:

Я ставив, і зараз ставлю, собі досить, як на письменника виразне завдання: хочу бути літописцем українського простору в добі, яку сам бачу, чую, переживаю. Для цього маю свою вироблену концепцію, свою ідеологічну підмурівку і виконую це завдання з послідовною черговістю.¹

Щоб успішно переводити своє завдання письменника літописця, Самчук уживає такі засоби: 1. Широкі полотна, в яких докладно змальовує щоденне життя, чи то села ("Волинь"), чи то школи ("Юність Василя Шеремети"), чи то хутора ("Морозів хутір"), в'язниці ("Кулак"), колективізації ("Марія" і "Ост"), чи то військової частини ("Гори говорять" і "Чого не гоїть всгонь"). вкінці українського гетта ("На твердій землі").

2. Мову дня. В повістях, що їх написав під час російської окупації — багато русизмів, під час польської займанщини-польонізмів, німецької — германізмів, а в канадському романі чимало англізмів.

3. Групу героїв. Майже в усіх повістях Самчук виводить більше ніж одного героя. Це звичайно бувають брати або батько і сини, які репрезентують різні ідеї чи концепції.

4. Середовище. Своїх протагоністів вибирає Самчук із селянства, але призначає їм різні ролі в українській спільноті, хлібороба, господарника, робітника, купця, художника чи воїна. Власне ролію

Самчукових героїв і їх ідеологічні концепції на тлі історичних подій проаналізуємо в цій статті.

Розглядаючи творчість Самчука як літопис, знайдемо в ній всі важливіші події, що проходили в перших шістьох десятиліттях нашого століття.

У хроніці "Волинь", що є основним і найсильнішим твором Самчука, автор наświetлює три фази розвитку українського села. Перша частина "Волині", "Куди тече та річка", змальовує спокійне плесо життя села, що його можна окреслити одним реченням: село дремає. Друга частина цієї хроніки, "Війна і революція" показує бурхливе життя під час першої світової війни і революції, наświetлюючи ідеологічні течії, які прокочувались селом разом з утікачами й арміями і заставляли село до співпраці по боці національної або комуністичної революції. Цю частину можна назвати пробудженням села. Третя частина, "Батько і син", представляє село під польською займанщиною безпосередньо після першої світової війни. В тому періоді село дозріває і продукує своїх провідників: село діє. Автор докладно описує зміни, що заходять в буття села і паралельно показує психологічний розвиток сина того села від раннього дитинства, першого питання: "куди тече та річка" аж до зрілого питання: "куди прямує батьківщина і яка її роль у світі".

Володько здобуває освіту, організує читальню, кооперативу і скоро підносить і добробут і освіту свого села. Є однак хвилини, коли Володько сумнівається в доцільності своєї праці. Його манить світ, але він не знає, куди йти, на схід чи на захід. Його манить цей шлях, що веде до Києва і він, попавши під радянське впливи, вирішує перейти границю, але це йому не вдається і Володько опинюється у в'язниці. Там він зустрічає тих, що бажають вирватись на захід. Один із них, Платон, повчає Володька:

Не шукайте України виключно біля Дніпра. Шукайте її також у Нью-Йорку, в Лондоні, Харбіні, на заході нашого суходолу. Там її знайдете.²

У в'язниці Володько дозріває політично й приходить до переконання, що щоб підняти Україну так, як піднялось його село, треба вийти поза її межі. Треба вийти в світ, щоб у ньому знайти, здобути й забезпечити їй належне місце. Повний віри у своє післанництво і свою перемогу, Володько рішений на боротьбу за майбутнє своє і свого народу. Він як і його батько не боїться життя, не боїться чужини, не боїться труду. Він знає, що гинуть тільки слабкі, а перемагають мужні й рішучі. Цей досвід набув він у маленькій, невідомій Тиллявці. Тією силою, що навчила його змагатись, був його батько і його рід, що прийшов із Запоріжжя і оснував Дермань, його батько, що завів колонію в Тиллявці. Їх наслідуватиме Володько в далекому і незнамому світі.

Обидва, Матвій і Володько є новими героями в українській літературі. Вони нові активним наставленням до життя і волевым елементом сили, що дозволяє першому досягнути бажане майно, а другому бажану освіту. Перший репрезентує любов до землі у вузькому, селянському розумінні, другий у широкому, всенародньому масштабі. Метою першого була його сім'я і її забезпечення, метою другого батьківщина та її місце у світі.

У "Волині" Самчук відзеркалив повоєнні відносини і життя селянства в Польщі з небувалою досі точністю, і дав вичерпний образ національної свідомості і політичних аспірацій західних українців. Тому "Волинь" можна вважати літописом волинської і галицької землі за першу четвертину двадцятого століття.³

Хроніка "Юність Василя Шеремети" є неначе продовженням і до деякої міри, повторенням "Волині". Хроніка обіймає один шкільний рік, в якому завершується психологічний розвиток юнака, і в якому проходять великі зміни в його світогляді. На першому плані ставить автор ідеологічний розвиток юнака, а на другому — біологічний. Систематично показує Самчук свого молоденького героя в школі і поза школою, змальовуючи вірно зацікавлення тодішньої молоді, їхні сходи, дискусії, розваги, їхні почування і міркування. Хроніку тут можна сприймати як психологічну студію і як літопис сучасного авторові покоління, що виростало і формувалося в 20-их роках в умовах польської займанщини, поки ще польські урядові кола встигли накинати свою виховну систему і своїх учителів українським школам.

В хроніці насвітлив Самчук ідеологічні течії, що полонили нашу молодь в 20-тих роках — націоналізм і комунізм. Василь Шеремета стоїть осторонь. Він не може зрозуміти, чому ці йдуть в "ліво", а ті в "право", і чому не йдуть прямо. Він, однак, розуміє, що йти прямо — найтрудніше. Для цього потрібно і розуму і сили і незалежності.

Усамостійнитись. Це те, що нам треба. Вирости.

Бути незалежним у поглядах.⁴

Але самостійність не легко вдається юнакові. Він опинюється на грані добра й зла. Все ж таки він перемагає свою слабкість, мандруючи самотньо на могили козаків, що загинули біля Берестечка. Тут, на могилах воїнів, що шаблею намагались добути волю, зрозумів, що про волю народу рішає не лише "шабля, але й думка". На тому історичному кладовищі вирішує Самчук протагоніст своє майбутнє: він піде в світ, здобуде знання, здобуде багатство, не для себе, а для свого народу. Він бажає бачити Україну не бідною, а багатую, не поневоленою, а вільною.

В повісті "Юність Василя Шеремети" автор намагався дати позитивний тип героя, людину вільну від впливів та "ізмів". В хроніці виступив Самчук гостро проти політиканства молоді, що її політичні

діячі втягли у свої кадри і відривали від науки, чим шкодили самій молоді.

В обох хроніках, "Волині" і "Юності Василя Шеремети", Самчук змалював з фотографічною докладністю молодість свою і свого покоління. Він показав фізично і духово здорову молодь, молодь, що змагає до ідеалу, дбає про моральність, бажає науки і бажає творити добро. Такою і була українська молодь 20-их і 30-их років. В цьому лежить вартість тих творів, в цьому і заслуга автора як літописця, що проаналізував епоху і змалював її й підкреслив позитивні, а осудив негативні явища.

Трагічні 30-ті роки під большевиками, змальовує Самчук у двох повістях, "Марії" та "Ост". "Марію" писав Самчук тоді, коли західно-європейська преса була переповнена алармуючими вістками про шутчний голод в Україні, що в наслідок колективізації прийняв катастрофальні розміри мільйонів людських жертв. "Марію" назвав Самчук хронікою одного життя і присвятив її: "Матерям, що загинули голодовою смертю на Україні в 1932-33 роках" ⁷

Хроніка складається з трьох частин: "Книга про народження", "Книга днів Марії" і "Книга про хліб". В ліричних монологах представляє автор юність Марії, її гріхопадіння і її навернення. Ціле своє життя Марія руководиться любов'ю. В дитинстві — це невтішна любов-туга сироти до матері, згодом — це любов до Корнія, вкінці — це жертвенна материнська любов.

В тій хроніці представив Самчук революцію-стихію, що немов буревій несе з собою руїну і смерть. В "Марії" розкрив автор цю смертельну рану, що її завдала революційна стихія селянській родині. Він розповів про те, як брат вирікається брата, батько вбиває сина, мати душить дитину, бо не може її накормити, а чернець вирікається Бога. Самчук вірно показав боротьбу конструктивних і деструктивних елементів. Показав революцію, якою кермували ті деструктивні елементи, що зуміли протягом кількох років знищити віковий порядок та премініти найбагатшу країну Європи, т. зв. "комору", в долину голодної смерті. В "Марії" показав літописець "люте время" — загибель всього доброго, а торжество зла.

"Марія" понура і важка тема: конфлікт між новим і старим ладом, конфлікт між ідеологіями і відвічний конфлікт між добром і злом. Власне цей потрібний конфлікт старався Самчук передати у сприятливій для читача формі — драматичній і сконденсованій. Саме в "Марії" виступає Самчук як послідовний літописець, що сповняє взятий на себе обов'язок — бути літописцем своєї доби і порушувати найболючіші і понурі теми дня.

Цю саму тему революції, колективізації і голоду повторяє Самчук у своєму другому розлогіму творі "Ост", в широкому всенародньому

маштабі. Трилогія "Ост" складається з трьох томів: "Морозів хутір", "Темнота" і "Родіна" (остання ще не видана). "Ост" починається в 1917, після провалу царської імперії, а кінчається подіями другої світової війни. Перший том відзеркалює ідилічне життя хутора, яке автор протиставить нищівній силі і хаосові революції, а другий том "Темнота", в якому змальована колективізація, голод та масові чистки, що потрясли нужденним життям СРСР.

В триології "Ост" Самчук виходить поза межі Волині і вибирає своїх героїв, братів Морозів, з селянської аристократії, з хутора, що над Дніпром. Їх заставляє автор пройти всі етапи пониження, щоб перетримати лихоліття. Гине тільки батько, Григор Мороз, в пожарі свого власного хутора, який, подібно як Матвій у "Волині", придбав невсипущою працею.

В "Ост" показав Самчук революцію з психологічної точки зору. Причину її вибуху добачає автор в неспроможності царського уряду завести соціальну рівновагу в імперії, а її жорстокість приписує Самчук московській психіці і темноті народних мас. Під тим оглядом, другий том "Ост", "Темнота" перекликується з "Бесами" Достоевського, на що вказувало б також мотто, вибране обома авторами з євангелії Луки (7:32-33). В обороні бісів-свиной Достоевський з тривогою показав початки революції, Самчук бере той самий образ, щоб показати кінець революції, яка принесла руїну, ненависть ближнього, і моральний упадок. Самчук, однак, протиставить деструктивним героям Достоевського, своїх конструктивних героїв, які навіть в жахливих умовах терору не траплять своєї людської гідності, гуманності і творчої сили.

В "Ості" представив Самчук стихійність злочину, якому Морози вміють протиставитися, і бажання вижити, якому Морози піддаються. Обидва брати типічні герої Самчука, люди, в яких більше практичності ніж принциповості, більше тверезості ніж героїзму, більше гнучкості ніж простолінійності, і саме в цьому їхня велика життєздатність і сила перебороти лихо, але в цьому і їхня слабкість, що заставляє їх служити ворогові в ім'я любови до життя. Автор провадить головного протагоніста, Івана Мороза через тюрми, вигнання до кар'єри. Його не вбивають, бо його потребують. Він знаменитий економіст, організатор і таких треба, щоб налагодити недоліки коментістичної господарки. Його звільняють з тюрми і доручають керівництво радгоспу, а коли він там налагоджує працю, його кидають на будову залізниці Котлас-Воркута, яку він буде такими ж самими невільникими як він, хоч він їх необмежений володар.

І хоч автор наділив Івана Мороза і розумом і силою і красою, він є радше трагічною постаттю нашого сучасного і нашого минулого. Самчук змалював людину широкого розмаху, піонера-євразійця,

будівника, що несе цивілізацію в неосвоєні ще простори і бореться за поступ людства, але робить це для чужої, а не своєї слави чи користи, працює для збільшення значення і впливів ворога свого народу. Трагедія Мороза відзеркалює не лише трагедію людини, що віддає всі свої сили ненависному режимові, але й трагедію України, яка вже триста літ, хоч і по неволі, служить "старшому брату" і безвільно починається до його росту. Іван Мороз будує імперію-СССР, тому саме Юрій Шевельов назвав його "імперською людиною",⁸ а не соборником, а Самчук свій, повний непорозуміння твір, темнотою, а не боротьбою, і тому Іван Мороз не зрадник, як його називають деякі критики,⁹ але малорос, подібно як колись Теофан Прокопович (1681-1736) чи Гоголь (1805-52).

Поява постаті Івана Мороза доказує, що наша література дозріла вже до того, щоб подати читачеві негативний портрет нашого національного обличчя, що є куди трудніше ніж змальовування глибоко-патріотичних і саможертвених постатей, яких у реальному житті обмаль, і саме заслуга Уласа Самчука як літописця в тому, що він цю спробу зробив.

Хоч у трилогії "Ост" Самчук змальовує часи національної і соціальної революції, загибель старого порядку і становлення нового, темою повісті не є ані революція, ані зміна політичного устрою; темою "Осту" є віковий українсько-московський конфлікт. В "Ост" Самчук ще раз вернувся до концепції Кирило-Методіївського Братства, до федерації слов'ян під проводом України, виразно нав'язуючи до минулого, до традиції Київської Русі й виразно підкреслюючи роль українців у будові російської імперії.

І хоч "Ост" не є документальним твором як "Волинь" чи "Юність", автор добре обізнаний з історією революції і вірно подав її характеристику та вивів цілий ряд історичних постатей, деяких навіть під справжніми прізвищами. Беручи це до уваги, "Ост" можна вважати літописом 30-их і 40-их років.

Підприємливого господарника-емігранта змальовує Самчук в своєму канадському романі, "На твердій землі", в характері Павла Данилова, який, відбувши контракт у Ванкувері, поселюється в Торонті, де спершу влаштовується на працю в фабриці шоколяди, а згодом веде власне підприємство. Він зразу попадає в центр українського середовища, що його Самчук так характеризує:

Бростання не тривало довго. Наша етнічна група рясніла безліччю потрібних і менш потрібних партій, груп, парохій, товариств, скрізь вимагалось ділових людей і по короткому часі я вже набув звання активного громадянина.¹⁰

Поруч Данилова виводить Самчук цілу галерею подібних йому ділових людей. Всі ці персонажі — це добрі портрети живих людей з

їхніми позитивними і негативними рисами, які автор змальовує з фотографічною точністю, задержуючи і підкреслюючи індивідуальність кожного характеру. Очевидно, що всі постаті є носіями авторових ідей — вони саме й є цими новими прагматичними людьми, що ведуть свою спільноту до прогресу і добробуту. Самчук бажає бачити своїх земляків багатими, а не бідними, на провідних, а не підрядних постах, і він неначе показує зразки енергійних людей, які не бояться чужини, не жалують труду і тому перемагають усі перешкоди, і їхня праця вінчається успіхом. Власне цілий роман показує, що може зробити людина, вільна від страху, обмежень і доктрини, навіть у чужому середовищі, коли має змогу бути хазяїном у "власній хаті".

Самчук твердо вірить, що вчорашні кулаки можуть бути сьогоднішніми мільонерами та фундаторами установ, потрібних для їхньої спільноти. Самчуків ідеал — це людина діла й поступу, саме цим він різниться від радянських авторів, що часто прославляють колектив як рушійну силу і змальовують людину — машину, контрольовану партією.

В романі заторкує автор і своє найістотніше питання: бути чи не бути письменникові на чужині:

Мене вирвано з одного півкулля, пересаджено на друге, поставлено лицем до заходу і чи прийметься моє прорване коріння, чи встигну зацвісти, відцвісти і дати овочі? Чи зможу писати, відірваний від рідної мови...? ¹¹

Автор свідомий величезних труднощів і зусиль, які треба побороти, щоб заакліматизуватися в чужині, щоб писати, щоб не заніміти. Самчук прекрасно розуміє, що українська еміграція відстала не лишень в ділянці літератури, але й у ставленні своїх національних проблем. Він вдумливо розглядає еміграційні завдання. Самчук старається розв'язати питання двох батьківщин, знайти синтезу і він радить своїм землякам і читачам, виразно підкреслюючи два слова: "Я можу мати право не тільки б у т и в Канаді, але і м а т и Канаду" ¹² Залишається тільки інтерпретувати слово *мати*, а можна роз'яснювати його різно: воно в першу чергу значить користуватись привілеями і добрами країни; бути рівним партнером в різно-національній мозаїці Канади; брати участь у кермуванні її політикою й економікою; а також, бути її лояльним громадянином, вояком, платником податків, включаючи свою культуру в збірну канадську культуру.

Самчук ставить собі ще одне питання, що його кожний емігрант повинен ставити: Чи я забув про землю предків? Ні. Не забув: і не залишив.

І не зрадив. Земля моїх предків далі моя земля, з неї зіплена моя плоть і моя кров, і мій дух і моє минуле. Але мене змусили вступитися. Мене вирвали. ¹³

Роман "На твердій землі" добре й реалістично відзеркалює і світогляд і моральну вартість пересічного емігранта та вірно представляє змагання індивідуум і змагання спільноти у новій країні поселення за те, щоб бути поправним громадянином, щоб бути людиною в повнім цього слова значенні. Майбутній дослідник українського поселення в Канаді знайде в романі вірну картину життя емігрантів, знайде також причини асиміляції, але знайде й невтомне шукання засобів для збереження своєї ідентичности.

В романі "На твердій землі", відзеркалив Самчук також негати́вні риси нашої еміграції — погоню за грішми і неморальність тієї частини української спільноти, що сліпо наслідує американське життя. В Америці модна тепер прагматична, багата людина, яка не погорджує вигідним веселим, а навіть неморальним життям. Повісті, що репродукують таке життя, стають "бестселерами" і приносять великі зиски їх авторам, чого доказом можуть бути три найбільше популярні романи недавно померлої письменниці Джеклін Сузак, а передовсім роман "Любовна машина" (Love Machine). Знаючи смак нашої молоді генерації, Самчук хотів написати повість популярну, включаючи сексуальний мотив.

Довголітній побут Самчука закордоном звернув увагу автора на західню прагматичну й опортуністичну людину, до якої з впливом четвертини століття уподібнюється і наша еміграція, головню її молодше покоління. Колись, у 30-их роках, Самчук змальовував *чільну* ідеалістичну молодь, бо такою вона тоді була. Тепер змальовує прагматичну й матеріялістичну молодь, бо такою вона, за малими винятками, і є. Та підхід до представлення деяких фактів, головню сексуальних витівок, викликав реакцію передусім наших письменниць, про що свідчать їхні рецензії на роман.

Збройну боротьбу за волю України змальовує Самчук у двох романах: "Гори говорять" і "Чого не гоїть вогонь". Перший представляє повстання гуцулів проти мадярів під час першої світової війни, другий — героїчну борню УПА з двома наїздниками під час другої світової війни.

Оба романи навіяні героїкою, ризиком, жертвенністю і саме тим відрізняються від вище проаналізованих творів Уласа Самчука. Герої обох романів своїм завзяттям і відвагою нагадують, до певної міри, Тараса Бульбу в повісті Гоголя цієї самої назви, хоч і мають деякі прикмети Самчукових героїв: а саме працездатність і життєздатність.

Під фокус своєї обсервації в романі "Гори говорять" Самчук вибрав братовбивчу боротьбу синів українського народу, що змагались за інтереси двох імперій — Австро-Угорщини і Росії. Самчук старався показати їх національне дозрівання та усвідомлення трагічного

положення їх батьківщини, поділеної між двома імперіями. Суть роману — це боротьба братів Цоканів за свободу Ясіня, але на вузькому провінційному відтинку.

Хоч роман "Гори говорять" належить до менше вартісних повістей Самчука, він має літописну вартість: у ньому вірно змальовані самостійницькі амбіції і змагання гуцулів, вірно схоплений їх зв'язок з природою і добре віддані характерні риси гуцульської вдачі й гуцульського життя.

В романі "Чого не гоїть огонь" Самчук відтворив боротьбу повстанського загону "Зелена бригада", який оперував на Волині від упадку Польщі в 1939 р. до закріплення советської влади в 1944 році. Спочатку "Зелена бригада" веде боротьбу окремо, але згодом підпорядковується головній команді УПА і діє як військова одиниця УПА-Північ, яка воює на два боки. Нищить советське партизанське гніздо на Волині, ліквідує німецьку експедицію Гінцера, рятує Дермань перед нападом мадярського батальйону, вкінці вбиває російського генерала Батуніна (дійсне прізвище Ватунін 1904-1944).

Командир відділу Яків Балаба — це черговий варіант Самчукового героя, що поєднує в собі практичність модерної людини з духовістю героїчних постатей нашого минулого. Він — людина, яка мріє широко жити, хитро боротись, але також вміє по-геройськи вмерти. Цим нагадує він крутянських героїв або героїв Лесі Українки, яких засадою було "убий — не здамся". В "Чого не гоїть вогонь" Самчук старався створити синтезу старого й нового, тому Балаба і практичний і героїчний одночасно, жертвенний і життєрадісний. Він не праведник, але радше грішник. Але Балаба, зовсім відмінний від прагматичних героїв "Ост", і в протиставленні до них, він не приймає ані вигідного становища, яке йому пропонують німці, ані не користує з можливості вихити за кордон, ані не старається вижити за всяку ціну, хоч і любить життя. Балаба — сіль землі. Він репрезентує ту частину української спільноти, що вибрала шаблю, що не бажала ніяких компромісів, але воліла із зброєю в руках загинути, виконуючи свій обов'язок супроти батьківщини. Він є цим легендарним лицарем, породженим стихією, вибранцем народу, що змагається за самозбереження нації в часі смертельної загрози, і творить її історію.

В романі "Чого не гоїть вогонь" Самчук відступив від своєї лінії позитивної праці, яку повторяв у "Волині", "Марії", "Кулаку" і "Ост", відкинув також ідею холодного розрахунку, розвинену в "Темноті", а підняв шаблю, яку молодий Шеремета-Самчук проміняв на думку, вернувся до боротьби, яка й є нашим найважливішим завданням, поки у нас немає своєї держави. І хоч роман "Чого не гоїть вогонь" не є шедевром Самчука, кращої повісти з героїчної боротьби УПА ми ще не маємо.

У всіх своїх повістях Самчук виступає як літописень, тому він відзеркалив різні ідеології та ідеї, що нуртували в українській спільноті на протязі шістдесятьох літ. Самчук вивів різні типи, щоб цим способом представити різні шари українського суспільства. Він вибрав своїх героїв з різних областей і різного часу, щоб обняти якнайширший діяпазон в часі і просторі. Давши в "Волині" і "Марії" солідну людину праці, а прагматичного господарника в "Кулаку", "Ост" і "На твердій землі", та змалювавши компромісову людину широких замислів в "Темноті", Самчук відтворив безкомпромісову людину боротьби — народного героя в "Чого не гоїть огонь". Самчук літописець вивів такі типи, як Самчук-обсерватор бачив серед його сучасників, а Самчук-письменник репродукував їх у своїх повістях.

ПРИМІТКИ

1. Улас Самчук, "Юність Василя Шеремети", том I, стор. 5.
2. Улас Самчук, "Волинь" III, стор. 66.
3. Арамис (Олександр Мох): "Конкістадори рідної землі". *Нова Зоря*, Львів, 28. X і 4. XI. 1934; чч. 180, 182.
4. "Юність Василя Шеремети" II, стор. 46.
5. Там же, стор. 140.
6. "Кулак", стор. 114.
7. "Марія", стор. 1.
8. Г. Шевчук (Юрій Шевельов), "Хутір, революція, імперія, людина", "Час", ч. 4. (174), 6 лютого 1949, ст. 3.
9. С. Панас, "Темнота" У. Самчука, "Новий Шлях", ч. 83, ст. 3.
10. "На твердій землі", стор. 17.
11. Там же, стор. 226.
12. Там же, стор. 339.
13. Там, стор. 354.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Самчук, Улас: **Волинь I**, Куди тече та річка. Торонто, 1952, 310 стор. Перше видання друковано в 1934 році у Львові, накладом видавництва «Бібльос».
- Самчук, Улас: **Волинь II**, Війна і революція, «Бібльос», Львів, 1935, 371 стор.
- Самчук, Улас: **Волинь III**, Батько і син, «Слово», Львів, 1937, 262 ст.
- Самчук, Улас: **Марія**, Хроніка одного життя, М. Денисюк, Буенос Айрес, 1952 рік, 277 сторінок. Перше видання, «Слово», Львів, 1934.
- Самчук, Улас: **Гори говорять**, Повість з життя гуцулів, «Новий шлях», Вінніпег, 1944, 202 стор. Перше видання, Чернівці, 1934.
- Самчук, Улас: **Кулак**, Роман, Чернівці, 1937, 280 стор.
- Самчук, Улас: **Юність Василя Шеремети**, Хроніка, «Прометей», Мюнхен, 1947. Перша частина 156 стор., друга — 165 стор.
- Самчук, Улас: **Ост I**, Морозів хутір, Видавництво М. Борецького, Регенсбург, 1948, 586 стор.
- Самчук, Улас: **Ост II**, Темнота,

- «Свобода», Джерзі-Сіті, 1957, 494 стор.
- Самчук, Улас: **Чого не гоїть, огонь», «Вісник», Нью-Йорк, 1959, 288 стор.**
- Самчук, Улас: **Сонце з заходу, «Свобода», Джерзі-Сіті, 1946. Повість друкувалася у «Свободі» й не була закінчена.**
- Самчук, Улас: **П'ять по дванадцятій, Записки на бігу, Видавництво М. Денісюка, Буенос-Айрес, 1954, 230 стор.**
- Самчук, Улас: **На білому коні, «Сучасність», Мюнхен—Нью-Йорк, 1965, 234 стор.**
- Самчук, Улас: **На твердій землі,**
- Роман, Видавництво Кредитової Спілки, Торонто, 1968, 390 стор.
- Самчук, Улас: **«Крізь бурю і сніг», Репортаж із поїздки до Кисва. Волинь чч. 20-27 (Грудень 1941), Рівне.**
- Самчук, Улас: **«У світі занепаду та руїни», Репортаж, Волинь (Вересень 1942), Рівне.**
- Самчук, Улас: **«Колеса мусять крутитись», Репортаж, Волинь (Липень, 1943), Рівне.**
- Самчук, Улас: **«Зустріч з правдивою Канадою», Репортаж, Український Голос» чч. 46-51 (Листопад-грудень 1953) Вінніпер.**

КРИТИЧНІ СТАТТІ
ПРО ПОВІСТІ УЛАСА САМЧУКА

- Араміс /Мох Олександр/: **"Галицькі літературні премії", Нова Зоря, Львів, ч.708, вересень, 1934.**
- Араміс /Мох Олександр/: **"Конкістадори рідної землі", Нова Зоря, Львів, чч.180-182, 28 жовтня і 4 листопада 1934 р.**
- Араміс /Мох Олександр/: **"Талант без християнського світогляду", Нова Зоря, ч.44, 27 лютого 1936 р.**
- Власенко-Бойцун Анна: **"Творчий шлях Уласа Самчука", Америка, Філядельфія, ч.92, 18 травня 1965 р.**
- Власенко-Бойцун Анна: **"Постать селянина в творчості Уласа Самчука", Свобода, Джерсі-Сіті, чч. 93, 94, 95, 19-23 травня 1965.**
- Власенко-Бойцун Анна: **"Господарник-промисловець у творчості У.Самчука", Свобода, Джерсі-Сіті, чч.97, 98, 25-26 травня 1965 р.**
- Власенко-Бойцун Анна: **"Дорога до Києва", Свобода, Джерсі-Сіті, ч.158, 26 серпня 1966.**
- Власенко-Бойцун Анна: **"Еміграційні герої", Америка, Філядельфія, ч.164, 17 вересня 1971 р.**

- Вовчук Іван: "Короїдна критика", Вісник, Нью-Йорк, ч.10/120/, жовтень 1958.
- Державин Володимир: "Провідне в I томі роману "Ост" У.Самчука", Овид, чч.10-11/15-16/, жовтень-листопад 1950.
- Дивнич Юрій: "Чотири профілі", Українські вісті, Новий Ульм, ч.2-3, січень 1948.
- Ісаїв П.: "Волинь" Уласа Самчука", Давони, Львів, чч.8-9, серпень-вересень 1934.
- Кошелівець Іван: "Українська революція в дзеркалі хутора", Українські вісті, Новий Ульм, ч.104/250/, 16 грудня 1948.
- Кравців Богдан: "Про "Волинь" У.Самчука", Обрій Львів, чч. X-XI, 1936.
- Кравців Богдан: "Повість про Дермань і його "Бригаду вогню", Свобода, Джерсі-Сіті, ч.105 3 червня 1959.
- Маланюк Євген: "Волинь" I, Вістник, Львів, ч. XII, 1934.
- Маланюк Євген: "Волинь" II, Вістник, Львів, ч. I, 1936.
- Маланюк Євген: "Темнота", Літературна газета, Мюнхен.
- Мельничук Юрій: "Викидні української землі", "Улас Самчук дома й на чужині", Жовтень, Київ, ч. VI, 29 червня 1957.
- Мож Олександр: "Десятиріччя "Волині" У.Самчука", Краківські вісті, чч.275-278, грудень 1942.
- Одрач Федір: "Новий роман У.Самчука", Вільне слово, Торонто, чч.27-28, липень 1959.
- Панас С.: "Темнота" У.Самчука", Новий шлях, Вінніпег, чч.81-89, жовтень-листопад 1958
- Полтава Леонід: "Роман про людську гідність", "Свобода, Джерсі-Сіті, ч.158, 18.VIII.50
- Приходько Микола: "Улас Самчук: П"ять по дванадцятій", Гомін України, ч.46/287/, 13 листопада 1954.
- Романенчук Богдан: "Поворот до вчорашнього або "Чого не гоїть вогонь", Київ, Філадельфія, ч.6, червень 1959.
- Рудницький Михайло: "Книга "Волинь", Діло, Львів, 15 листопада 1934.
- Тарнавський Остап: "Кар"єра куркуля - Улас Самчук: "Темнота", Листи до приятелів, Нью-Йорк, ч.4, квітень 1958.

- Тарнавський Остап: "Повість про боротьбу за свободу", Листи до приятелів, Нью-Йорк, ч. II, листопад 1959.
- "-----" "Традиція Кожем"яки". Дещо про органічні джерела й паралелі Уласа Самчука. Слово I, Нью-Йорк.
- Чапленко В.: "Десять сторінок роману", Нові дні, Торонто, липень 1958.
- Шевчук Гр./Шевельов Ю./: "Улас Самчук", Українська трибуна, Мюнхен, 26 січня 1947.
- "-----" "Хутір, революція, імперія, людина". I. "Течією ріки"; 2. "Струмені течії"; 3. "Кінець імперії й імперська людина". Час, Фурт, чч.3/173/, 4/174/, 5/175/, січень-лютий 1949.
- "-----" "Ідеї і люди", Наш вік, Торонто, ч.2, 23 квітня 1949.
- Шерех Юрій/Шевельов Ю./: "Шабля і думка", Час, Фурт, чч.1-3/118-120/, січень 1948.
- Критика і бібліографія: "Улас Самчук: "Марія", в-во "Волинь", Винницькі Вісті, Рівне, 15 березня 1941.

ЮВІЛЕЙНІ СТАТТІ

- Пастернак Євген: "Слово від громадянства в день 25-літнього ювілею літературної діяльності Уласа Самчука", Наша мета, 15, 22 грудня 1951 і 5 січня 1952 р.
- "-----" "В справі видання "Волині" Уласа Самчука", Свобода, Джерсі-Сіті, ч.62, 5.III.52
- Клен Ю.: "Ювілей Уласа Самчука", Молода Україна, Торонто, ч.2, січень 1952.
- Хомин Петро: "Літературний Ювілей", Наша мета, 15.XII.1951.
- Ю. Д.: "Ювілей Уласа Самчука", Свобода, Джерсі-Сіті, ч.297, 19.XII.1951.
- П. Вол.: "25 років творчості Уласа Самчука", Нові дні, Торонто, ч.23, грудень 1951.
- Громадський Ювілейний Комітет: "У справі ювілею Уласа Самчука в Торонто", комунікат. про вшанування 25-ліття творчості письменника, Український голос, ч.47, 21.XI.1951.
- Комунікат: "Ювілей Уласа Самчука в Торонто", Свобода, Джерсі-Сіті, ч.277, лист. 1951.

- "Два знаменні ювілеї", Український голос, 26 грудня 1951.
- "У нашого письменника-ювілята", Гомін України, ч.50/135/, 15 грудня 1951.
- "25-літній ювілей автора "Волині", Наша мета, ч.48, 3 грудня 1951.
- "До 25-річчя творчости письменника Уласа Самчука", Наш вік, Торонто, 24 лист. 1951.
- "Ювілей Уласа Самчука в Ошаві"- 27 січня 1952. Ошава.
- Власенко-Бойцун А.: "Улас Самчук". До 70-ліття народження і 50-ліття літературної діяльності. Америка, 18 лютого 1975 р.

СТАТТІ ПРО САМЧУКА І ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ

- Бажанський Михайло: "Улас Самчук", Український Прометей, Дітройт, 17.XI.1955.
- Братунь Ростислав: "Скигліна на смітнику". /Замість фейлетона/. Літературна газета, Київ, ч.24/1537/, 20 березня 1959 р.
- Луців Л.: "Автор і критик". /З приводу літературного вечора У.Самчука в Нью-Йорку/, Свобода, Джерсі-Сіті, I.XII.1960.
- Мельничук Юрій: "Дерманська трагедія", Жовтень, Львів, ч.5, травень 1957.
- "-----" "Нате вам, панове, тертого хрину", Радянська Україна, Київ, 23.IX.1958. Скорочений передрук з львівської обласної газети "Вільна Україна".
- Тельман І.: "Крах операції "П і С"/пером і словом/, Літературна газета, Київ, чч.99, 100, 1957.
- Теплиця Марко: "Справжнє обличчя Уласа Самчука", Біографічна довідка. Українське життя, ч.15/715/, 14 квітня 1955.
- "Советський напад на У.Самчука й Арх.Мстислава" Наш клич, Буенос Айрес, ч.32/1.168/, 5 вересня 1957 р.
- "Лайкою і дубиною", Свобода, Джерсі-Сіті, ч.209 30 жовтня 1958.
- "Волинський Геббельс". Вісті з України, видання Т-ва культурних зв'язків з українцями за кордоном, ч.47,48,49, червень-липень 1961.
- "Улас Самчук знову на сторінках "Свободи", Свобода, Джерсі-Сіті, ч.81,29 квітня 1964.

АВТОБІОГРАФІЧНЕ

СПОГАДИ ПРО РІД ЧУБАТИХ

I.

За родинним переказом рід Чубатих виводять від козака Гриць-Чуба що замандрував до Тернополя в часі походу Богдана Хмельницького на Львів тобто около 1649 року. Славної пам'яті предок Грицько залюбився в тернопільську красуню Оленку та й пристав до неї. За багато років рід дуже помножився так що на початку XIX століття вже займав цілу ділянку Тернополя, а при кінці того століття була й Чубатівська вулиця в місті. Очевидно, що цей переказ непотверджений ніякими історичними даними, отже можна вірити або не вірити йому.

Мій прадід, Григорій Чубатий, був поважним і багатим міщанином, радником міста одружений із Іриною Гричкевич, донькою священика. У них було двоє синів — Яків, мій дід, і Антін, пізніше суддя в Колемиї в 1870—1890 рр. Мій дід, як і його брат, народилися в Тернополі в 1828 році, на рідній Чубатівській вулиці. Там же хадив дід до народної (нормальної) школи, а згодом до гімназії, яку закінчив у 1846 р. Відтак виїхав до Львова, де студіював музику та був інструктором гри на фортепіані. Його ученицею була молоденька Кекиля з Лямбоа, французького роду, з якою він пізніше одружився. В 1856 р. дід став священиком.¹ Від 1869 р. був парохом Пониковиці Малої біля

Бродів більше пів століття, де є похований, і де був його пам'ятник².

У Якова і Целі (так називали мою бабусю) було дванадцятьох дітей: три сини і дев'ять дочок. Старший син Євген, народжений в 1862 р.³, рукоположений в 1888, був парохом у Деревлянах, деканату Камінька Струмиліова, та катехитом тієї околиці. У нього було троє дітей, Ярослав, Ева та Степан. Помер він у 1935 р.

Молодший син, Олександр⁴, нар. 1864, рукопол. 1890, був довголітнім парохом у Дітківцях біля Бродів, жонатий з Марією Мригюлович. У них було чотири сини та чотири доньки. Два сини, д-р Володимир Чубатий та д-р Юрій Чубатий живуть тепер у Вінніпегу. Батько їх помер напередодні Другої світової війни в серпні 1939 р. Згадую це тому, що він завжди молився, щоб не пережити другої війни, бо вже в Першій світової війні дуже натерпівся в Талергофі. Господь вислухав його та заощадив йому терпіння, що їх переживали священики під час большевицької окупації.

Наймолодший син, Павло, закінчив архітектуру у Відні, та був доволі відомим в Польщі, головню як конструктор мостів на Вислі, помер у 1936 р.

Найстарша донька, Анастасія, була незаміжня. Вона, після неспо-

діваної смерті матері на 38-му році життя, виховувала маленьких братів та сестер з правдивою пошвятою. Друга дочка, Кліментина, була дружиною о. Юрія Кунницького,⁵ довголітнього пароха Ірровиці біля Тернополя, відомого катехита та крилшанина,⁶ народженого в 1858 р., рукопол. 1883 р., який помер в 1925 р., і якому вдячна громада поставила величавий пам'ятник.

Третя донька, Володимира, була одружена з о. Левом Залужним. Вони жили ціле своє життя в Заланой аж до приходу большевиків. Отець Лев народився в 1864 році, рукопол. 1887 р.,⁷ був значним громадським діячем Рестаціїщини, а його єдиний син д-р Осип Залужний був відомий діяч та головою „Рідної Школи“, в Золочені. Обидвох — батька й сина арештували большевики в 1940 р.

Четверта донька, Йосифа, була одружена з о. Григорієм Дичковським, народженим у селі Заздрість, пов. Тереховля, у 1863 р., парохом Лісник, повіт Бережани. Отець Дичковський помер скоро в 1902 р., залишаючи вдову з двома дочками — Кекілією (зам. за суд. Володимиром Луцишином) і Наталку (зам. за Теодором Пелітило).

П'ятою була Агафія, яка вийшла заміж за о. Павла Дудика, народженого в 1861 р., рукопол. в 1886 р.,⁸ що був парохом у Сасові, золочівського деканату. У них було семеро дітей, які після смерті батька виховувались у Кунницьких.

Шоста була Олена — моя мама,

одружена з о. Михайлом Власенком, нар. в 1873 р., рукопол. в 1902 р.,⁹ парохом Крушельницькі до 1929 р., а згодом Волцева, Жидачівського деканату. Батько мій був арештований в 1946 р. большевиками, в тюрмі його дуже сильно побито від чого й помер того ж року.

Сьома донька, Марія, була дружиною о. Діонісія Майковського, нар. в 1875 р., рукопол. в 1904 р.¹¹ Отець Майковський був парохом Глубочка Великого, тернопільського деканату. Помер на туберкульозу в часі Першої світової війни, залишаючи трое малих дітей: Любомира, Володимира та Стефанію (одружену з інж. Євгеном Бедрієм, що живе в Ньюарку).

Восьма донька, Антоніна, вийшла заміж за третього кузена д-ра Володимира Чубатого, відомого громадянина міста Дрогобича.

Остання дочка, Наталка, була також дружиною священика, о. С. Гаврилюка, нар. в 1878 р. рукопол. 1903 р. Обидвоє померли на тиф під час Першої світової війни.¹²

Хоч я народилась в Пониковиці, де кожний зять мого діда був по черзі сотрудником, я мало пригадую собі дідуся, але з сповідань моєї мами та портрету, знаю і його зовнішній вигляд і його вдачу. Із портрету гляділи ясно сірі очі, які моя мама називала — сталевими, в темній оправі та регулярне обличчя із сивим уже олоссям. Виразна, переділена ризкою борода няляла рішучість, а ледви усміхнені уста — лагідність. Таким змальсвувала його моя покійна мама,

для якої дідो був ідеальним священиком і батьком. Він сам виховав своїх дев'ять дочок і трьох синів, бо залишився вдівцем, коли найстаршій доньці, Анастасії, було всього 19 років, а найменшому синові — Павлові один день. Для синів був дідо суворий, але дочок трактував не лише з глибокою любов'ю батька, але також із всіми належними тодішній жінці привілеями, коли вони закінчували 18 років життя. Для кожної дочки, коли вона досягала цей вік, спроваджував із Відня дорогу сукню та возив на балі з усією приємністю в 19 столітті виставністю. Кожний справляв величезне весілля та давав вибагливе придане. Вів годівлю коней, які часто продавав за велику ціну. Кожна його дочка вміла їздити верхом і грати на фортепіяні, що він уважав конечним для „панни з доброго дому“. Крім того кожна дочка мала закінчену середню освіту у Львові, куди її відправляли на 11 році життя, а до того часу вчилася дома, бо дідо держав завжди інструкторів, яких часто змінював, щоб діти могли навчитись щось нового і спеціального від кожного.

Після смерті своєї жінки дідо перевів багато часу в церкві, куди забирав усіх дітей, що були ще вдома, на Службу Богу. Моя мама, наприклад, вміла цілу Службу Богу та й інші Богостуження напам'ять, як також молитви та релігійні пісні. Крім того дідо сам укладав пісні, а одна із його саунтиментальних композицій, що її він написав після смерті бабуні була дуже популярна при кінці

19-го століття.

Діти батька питаються —

Де ж ти маму дів?

І з плачем мені докучають,

Щоб тебе привів...

Ця пісня складалась із трьох стрічок, яких я, на жаль, не пам'ятаю, але пам'ятаю рефрен:

Ой, встань, мамо, з гробу твого
До мене верни!

А ні, то мене із собою

У гріб свій забери!

Повертаючи до генеалогічного дерева Чубатих, до прямих нащадків о. Якова Чубатого, то у третьому поколінні було їх всього 6: о. Євген Чубатий мав двох синів¹³: 1. Ярослава (інж.), у якого є син Юрій та 2. Степана (лікаря, бездітного, який помер на заслання в Коліми). Отець Олександр Чубатий мав чотирьох синів: 1. Дмитрій (жонатий з Євгенією Медницькою, що мали двоє дітей: Надія, Олександр (професор в Австралії); 2. Володимир — лікар в Едмонтоні (жонатий з Анною Олексини, дочка — Дануся); 3. Данило — учитель в Україні (жонатий і має синів); 4. Юрій — професор в Едмонтоні (жонатий з Іриною Галенко, мають двох синів — Володю і Павла.

Наймолодший син о. Якова, Павло, був нежонатий,

Додаючи до цього третє покоління по жіночій лінії з іншими привіщаними усіх вуків в о. Якова було 31, правнуків 38, праправнуків 20, а 5-го покоління 18.

Внуки о. Якова розпились по цілому світі, 4-ох карається у далекому Сибірі, а найменше їх за-

лишилось у рідному Тернополі.

Анна Власенко-Бойцун
Черче, Н. Дж.

¹ Шематизм всего клира греко-католицкой Митрополитчой Архієпархїи Львівской на рок 1911, Львів, накладом Архієпархїяльного клира, 1910, Річник 67, ст. 498, 76.

² Там же, ст. 106.

³ Там же, ст. 361, 362.

⁴ Там же, ст. 498, 82.

⁵ Там же, ст. 438, 386.

⁶ Там же, ст. 383.

⁷ Там же, ст. 333, 477.

⁸ Львівська Архієпархія.

⁹ Шематизм, 1911, ст. 203, 207.

¹⁰ Там же, ст. 311, 471.

¹¹ Там же, ст. 384, 485.

¹² Там же, ст. 187, 472.

„АМЕРИКА“

10 КВІТНЯ, 1976

МОЇ ЗУСТРІЧІ ІЗ СЛУГОЮ БОЖИМ АНДРЕЄМ (ШЕПТИЦЬКИМ)

Пять разів у моїй молодості довелось мені бачити цю промінюючу — незвичайної краси і достоїнства — Людину і Владика: один раз владика в ясних, церковних ризах, в окруженні духовенства і вірних, а чотири рази Людину, Пастиря і Батька, що допомагав своїм дітям — вірним.

Вперше пізнала я Слугу Божого Андрея, маючи шість років, як добродія й опікуна моєї найближчої родини. Це було весною 1923 року, після смерти мого дідуся, о. Якова Чубатого, пароха Пониковиці біля Бродів. Я народилась і жила в домі діда і тому його смерть була першим і великим ударом для мене — його улюбленої внучки, і моєї матері, Олени,

що опікувалась ним в останні дні. Вона з дітьми часто ходила на його могилу молитись і так простудилась, що важко захворіла, кашляла і марніла. До цього, (нещастя все ходить у парі) я впала та зламала руку, яка хоч й скоро зрослась, але я не могла рухати пальцями. Ці прикрі обставини приневолити мого батька, о. Михайла Власенка, шукати поради у лікарів-спеціалістів у Львові, куди ми прибули ранньою весною. Д-р Павчишин, оглянувши мою матір, заявив, що їй треба якнайскорше їхати в гори, щоб залікувати початки туберкульозу. Тому батько негайно пішов до Митрополита просити про перенесення в Карпати.

Це була моя перша поїздка до Львова й я дуже просила тата, щоб взяв мене зі собою оглянути собор св. Юрія. Батько згодився під умовою, якщо я сидитиму чемно в почекальні, поки він полагодить справи. Оглянувши чудову церкву назовні і в середині, ми ввійшли в митрополичу палату й опинились в просторій залі, де нам довелося довго ждати, бо батько не мав наперед визначеного часу для авдієнції. Вкінці покликало його, а я залишилась сама в доволі темній і чужій залі. Мені зробилось страшно й я побігла за татом. Батькові було неприємно і він почав вибачатись за дитину, Митрополит, однак, любив дітей, а побачивши перевязану мою руку велів дижурному ченцеві принести крісло та посадити мене біля нього і зразу запитав:

— Як ти називаєшся дитинко?

— Я зісткочила з крісла, вклонилась (як мене вивчено) і сказала: Я називають Анна, Марія, Олена з Чубатих-Власенко. Митрополит усміхнувся і запитав — А як тебе кличуть? — „Різно“ — мама кличе мене Аню, татко — Анютка, дідуся кликав мене Ганусенько, а брати кличуть — Маланко;

— А чому Маланко? — зацікавився Владика.

— Це така казка про дівчину, що хотіла бути великою господинею.

— Я такої казки не знаю — ласкаво усміхнувся Митрополит — може розкажеш мені?

Знову вклонившись й почала: „Постішала Маланка в понеділок

зранка з молоком до міста. Коли вона поспішала, вона собі так думала: коби мені за молоко золотий — два, я за це яєць накупила б, хоч півкопи, і там в горі, межі снопи, квочку посадила. А виростуть курчата, куплю поросята, а виростуть свині, куплю телицю і буду господиня на всю Пониковицю! Аж підскачила Маланка, а молоко — хлюп — із збанка. Ой лишенько, ой доленько? Мов приснилось — так немило! Де ж те панство та й поділось?“

— Ти ж можеш бути господинею! — сказав Владика.

— Але ж я зовсім не хочу бути господинею! Перше, як я була ще маленька, я хотіла їздити на білих конях і плавати по синьому морі, а браття сміялись з мене, казали, що це неможливе, бо я дівчина і кликали мене: „Маланко! Маланко! Але це було давно, ще як дідусь жив, а тепер я вже нічого не хочу тільки, щоб моя мама була здорова й моя рука!

— Чи ти молишся за свою маму? — запитав поважно Владика.

— Так, я молюсь, але це нічого не помагає!

Тут, мій батько знову занепокоївся, мовляв, дитина плете дурниці. Митрополит зауважив це і запитав батька: „Отче Михайле, що бракує вашій дружині?“ Батько повторив діагносту д-ра Панчишина, яка спонукала його турбувати Ексцеленцію поза урядовими годинами, щоб просити про якунебудь парохію в Карпатах. Митрополит знову покликав ченця і велів йому йти в канцелярію та

розвідати, чи є якась вільна парохія в горах.

Тоді звернувся до мене: — Дитинко, я навчу тебе молитву, яка напевно pomoже, коли ти будеш молитися щоденно й побожно до Пречистої Диви Марії. Повторяй за мною!

„О найласкавіша Діво Маріє,
від віків ніхто не чував,
Щоб Ти залишила того,
хто під Твою опіку прибігав,
Твоїєї помочі просив,

Твого заступництва благов!
До Тебе приходжу,
о Приснодіво, о Божя мати!
Перед Тобою стаю і припадаю,
о Мати всіх людей!
Не погорди моїми словами-
сльозами, але рятуй мене!
Вислухай мене!

І милосердно поможи мені!“

Цю молитву, згодом, я вивчила напам'ять і завжди повторювала її в трудних і критичних моментах мого життя. Молитва ця принесла чудотворне uzдоровлення моєї

матері і привернула рухомість моїх пальців.

Мій батько зразу дістав гірську парохію, єдину, що в тому часі була вільна; а була це Крушельниця, в якій пройшло моє дитинство і де я закінчила початкову школу. Літо провели ми вже в горах. Свіже, гірське повітря і молочна дієта, приписана лікарем, допомогли моїй матері вернутися до нормального стану, а лікар ствердив, що в такій стадії недуги до здоров'я вергається одні на сотню. Моя рука, при допомозі гірського зілля, яке збирала, заварювала і мочила в ньому мою руку, наша нова й добра господина, Настуня Лазаревич, відзискала чуття. Осінню, коли я пішла до першої класи, я могла держати в руці олінець негірше других дітей.

Негайна допомога Доброго Пастиря, привернули нашій родині щастя і радість, яких не було у нас від смерти діда.

II

Крушельниця — мальовниче бойківське село, розташоване над горішньою течією ріки Стрий правобережного допливу Дністра, і вздовж гірського потоку Бричка, з трьома церквами і двома присілками — Манастирським і Заріччям. Всі церкви були старі, з 15 і 16-го сторіччя, побудовані українськими шляхетськими родами Крушельницьких, Манастир-

ських і Лазаревичів. До речі, тут згадати, що село складалось з двох громад: шляхетської й рустикальної, які вибирали двох вїйтїв; шляхтичі звали свого — префектом, а рустикальні — старостою. Шляхта різнилась лише тим, що в їх домах на головному бальку, що підпирав стелю, був вирізблений родовий герб та імя її першого господаря і рік будо-

ви хати, чого не було в других господарів, та ще й тим, що шляхта займала праву сторону церкви під час Богослужб. Поза тим, ніякої різниці не було. Усі мешканці Крушельниці випасали на полонинах худобу й овець, сіяли овес, кукурудзу та садили бараболю на маленьких нивках вздовж ріки і потоку. Пекли вівсяні паланиці, що їх споживали з кислим молоком літом, а з овечим сиром, званим будзом — зимою. Додатком було м'ясо з диких кабанів, яких винищувано безпощадно в кожній порі року різними способами — сільцями, сітками або в закритих картоплинних ямах, викопаних серед картопляної ниви. Кабани страшенно руйнували їх скупі, з великим трудом приготовані, поля, тому боротьба з чередами кабанів була безоглядна, тоді, коли оленів майже ніхто не займав.

Саме в тому селі побачила я знову Людину-Пастиря, який дбав про своє стадо. Це було осінню 1927 року. При кінці незвичайно гарячого літа почались бурі й дощі. Маленькі гірські потоки, що часто висихають літом, перемінились в грізні широкі ріки, що з величезною силою котились з верхів, забираючи зі собою усе: дерева, колиби, худобу, вівці й людей, хто не встиг знайти місця понад стихією. В двох днях радісне й впорядковане село перемінилось в жахливу руїну. Багато людей загинуло, а ще більше залишилось поранених камінням,

що летіло немов з неба й відскакувало в різні сторони. Дуже мало хат залишилось цілими й це переважно були старі-курні хати, що стояли високо за селом. Тільки три церкви збудовані колись досвідченими предками, далеко від грізних потоків, ясніли незворушеним спокоєм і туди збирались люди із рештками врятованого майна, переважно одержі. Повинь таких розмірів була занотована в архівах монастирської церкви, в 1616 році з осторогою, що вона може повторитись через триста літ. (Так отже, ченці помилились небагато!).

Третього дня вода почала повільно уступати і люди побачили страшне спустошення. З домів, що стояли близько ріки, не було ніякого сліду, не було ані доріжки, ані залізничного шляху гірської колійки, що йшов по правому боці ріки, не було мостів, не було рейок, не було дерев, що ними був висаджений шлях. Натомість всюди лежали великі каміння та притолочені ними дерева, рештки домів, худоби, овець та декілька zdeформованих людських трупів. Їх, в першу чергу, треба було похоронити. Після сумних похоронів жертв повені, люди залишились біля церкви, щоб нарадитись зі своїм душпастирем, де примістити бездомних. І саме в цю хвилину, крутою доріжкою, чи радше стежкою, що проходила біля церкви, і якою люди ходили навіprostь, через гори до маленького містечка, Синевідська Вижнього,

залізничної станції на лінії Львів — Лавочіє, надїхало авто, і зупинилось біля церкви. І, диво — в асисті двох ченців і шофера висів з авто сам Митрополит. Його поява в таку лиху годину, та ще й такою крутою дорогою, була чудом для втомлених і прибитих людей, а його молитва і повні любови слова були чудесним лікарством для їхньої розпачі, що перемінилась в неждану радість, коли за деякий час, у слід за Владикою, показалась ціла валка синевидських сусідів, які на своїх плечах принесли харчі, медикаменти та одєжу для бездомних. Це була перша на швидко руку зібрана й так дуже потрібна допомога. За нею, через кілька днів наспіла друга й третя, вже всамаи, до зруйнованого села.

Цього памятного дня, Добрий Пастир обїдав під церквою разом з вірними, мешканцями Крушельниці, потїшав хворих, а дітей обїцяв забрати на зиму на Подїлля. Відтак нараджувався з моїм батьком і провізорами над відбудовою села, обїцюючи допомогу. Моя мама і я, тоді вже учениця четвертої класи, виготовляли список хворих і дітей, потребуючих швидкої допомоги. Митрополит розпитував мою матір і мене про здоров'я і радїв, що ми виликувались. Запитав мене про молитву, що її навчив мене тому чотири роки, і коли я зложивши руки сказала їй, погладив мене по голові і запросив мене відвідати його, коли я приїду до Львова.

Крушельниця, однак, не була

єдиним селом, яке потерпіло від повені. Дальше в горах над цією самою рікою були ще два села: Підгородді та Ямельниця, куди Митрополит хотїв поїхати. Підгородді — старе, історичне село, що лежало у стїп давнього города Урича, де були ще у 30-х роках звалища укрїплень і замку. Туди вела гірська дорога по другій, лївій стороні річки Стрий через присїлок Зарїччя. Вище села був брїд через річку, де можна було переїхати, при нормальному стані води, незамочивши навіть осей воза. Однак, вода не була ще впала до звичайного рівня, проте Митрополит вирішив переправитись через річку. Наперед двох мужчим провірили брїд, що досягав їм в деяких місцях майже до пояса. Тоді зладжено дарабу з бальків, прикрїплено авто на нїй, і запряжено дві пари волів. І старі й діти зїбрались на березі, щоб дивитись на цю незвичайну подїю. Найкращі сплавники в селі почали перетягати авто на другу сторону річки. Борстьба з бистрою водою була завзята, але дараба повільно почала пересуватись в напрямі другого берега. Нагло, в одному моменті, пара волів попала у вир, дараба перекились і авто майже зїсунолось у воду. Тоді може десяток добрих пливаків кинулись на допомогу і власними руками дотягнули дарабу з автотом до плиткої води.

На тій дарабі перевезено Митрополита, його асисту і шофера, який по довгих спробах запалив

ашину. Стоячи при допоміг своїх асистентів на хитаючій дарабі, Зладика благословив і прощав юдей рукою, а вірні нагороджували свого найвишого Пастыря, спікуна і батька грімкими окликамі „Слава!“, співами й окликамі подяки. В селі запанувало незвичайне оживлення і велика охота до праці. На прохання Митрополита, Німець — барон Гредель, який мав близько тартак, дарував дерево на відбудову домів. Після повені Крушельниця змінила зовсім вигляд. Гарні, чепурні хатки з ганками, криті гонтами, стали на місці старих солом'яних хиж, що їх згодом літники радо винаймаї, і це причиноувалось у великій мірі до добробуту села. Люди довго памятали про цю незвичайну візиту Владики, його скору й щедру допомогу, та оповідали в різних варіантах про рисковне перевезення авта через річку.

Багато дітей виїхали тої зими на Поділля, де знайшли добру опіку й обильне відживлення. Мене вислали батьки до вуйка Осипа Залужного, який був лікарем в Золочеві, де я почала ходити до гімназії „Рідної Школи“.

Саме в Золочеві, в церкві св. Василя при Львівській вулиці, я побачила Слугу Божого Андрія втретє. Тим разом в митрополічких ризах, у всій величі його достойнства, тоді вже зовсім сивого, подібного до візантійських малюнків Бога Отця. Тоді благословив ви своїх вірних і нас гімназисток, які кидали квіти; го-

ворив лагідно і переконливо про силу і значення християнської любови. Це було, мабуть, під час пацифікації українського населення Галичини польськими окупантами в 1933 році.

Четвертий раз бачила я щедрого пластового опікуна в Підлягому, в 1935 році, перебуваючи на літньому таборі на Соколі, організованому Товариством Опіки над Молоддю, бо „Пласт“ був тоді вже зліквідований польською окупаційною владою, але програма табору велась на пластових зразках. Тоді Митрополит говорив про службу Богові і Батьківщині та заохочував нас до науки.

Останній раз побачила Слугу Божого Андрія 1-го листопада 1937 року. Тоді була я вже студенткою у Львові. Студенти під проводом мого товариша зі Золочева — Івана Чепака — студента філософії, родом з Ремезівець, зібрались на площі Юра, щоб провести маніфестацію. Кінна поліція, однак, перешкодила в проведенні маніфестації: кількох студентів арештовано, багато, передусім дівчат, схронились в храмі св. Юра. Туди прийшов, чи радше приїхав на візочку Митрополит, щоб своєю присутністю запобігти арештуванню і дуже серйозно говорив до нас, що першим обовязком студента є наука, а не політика, що українське студентство ставши добрими професіоналістами, принесе українському народові куди більше користи, ніж змарнувавши кілька літ у вязниці, що не

принесе ніякої користі ані вразі, ані його батьківщині. За-недалеке майбутнє вимагатиме
неві, ані його батьківщині. За-від молодих Українців великого
охочував нас до науки й до збе-зусилля і жертв.
реження сил, неначе знаючи, що

„АМЕРИКА“

==

Митрополит Андрей втішався великою по- шаню, любов"ю і прив"язанням не лише серед української галицької молоді, але теж серед православної української мо- лоді Волині, яка часто шукала у нього за- хисту перед надуживанням влади польсь- ких окупантів. Про надзвичайну вірність українських священників Митрополитові мо- же служити факт, знову з моїх власних переживань.

Коли в 1944 році большевицькі армії на- ближались до Галичини, у нас з"їхались сусідні священники, щоб узгіднити свої дії. Всі вирішили залишитись на місцях і зразу передати ерекційні поля грома- ді. А коли нам довелось кілька днів пі- зніше виїжджати, ми, діти, просили ба- тька зі сльозами в очах, щоб їхав з на- ми на еміграцію. Він найспокійніше ві- дповів: "Митрополит не виїздить, то чо- го ж мені покидати моїх вірних?" Не по- могли ніякі просьби, і він залишився та відійшов у вічність того ж самого дня, що й його Митрополит...

=====

Вже після написання цього спомену тут, у ЗСтейтах, я довідалась від о.Павлови- ча, що був парохом у Київці, що мій ба- тько помер від побиття НКВД, яке заки- дало йому переховування вояків УПА.

А. Власенко-Бойцун
Черче, Н.Дж.

Мігр Іван КОСТЮК

Дещо про Авторку

Наша справжня пластова, чиста, як баварське повітря, дружба почалася точно 30 років тому назад саме в баварських горах. Було літо. Закортіло й мені, в той час мешканцеві Ганноверу, що тоді, в 1947 році, лежав у руїнах, податися на південь, до столиці Баварії Мюнхену. А звідти вже й недалеко до Берхтесгадена з його верхів"ями Альп...

У таборі, що розташувався в давніх німецьких "Сгерн Казернен", шуміло в той час людським гереливом... Було в мене чимало знайомих, але, як пластуна, мене ніяк не заманювала ані таборова кантина, ані інші речі. Мене вабив чародійний Вацман, що своїми скелями звисав над табором, довколишні гори, гірські потоки та запашні ліси. Самому ходити по горах не було б ні весело, ні безпечно. Трапилось й пластове товариство, що під проводом мого шкільного товариша, мігр-а Мирона Утриска кожного дня вибиралося в гірські тури. Мирон прийняв і мене до гурту. А в тому гурті була й наша теперішня Ювілятка й автор праць у цій книжці п-ні проф.д-р Анна М.Бойцун, чи пак Анюта, як звали її пластові друзі.

Наша дружба затіснилася тоді, коли п-ні Анна зі своїм чоловіком Іваном та малою дочкою Анею виїмігрували в 1949 році до ЗСА, а пізніше й нам допомогли "афідевітами" та спонсорством прибути до цієї обітваної землі, де ми спершу й замешкали в гостинному домі п-ва Бойцунів...

У їхньому гостинному домі, що в той час був ніби "народним домом", містилися домівки установам, засновниками й піонерами яких були здебільшого вони самі - Анна й Іван Бойцуни. Відділ УККА, Відділ СУА ім.Кн.Ольги, Т-во "Самопоміч", ООЧСУ та найбільше організація української молоді "Пласт"/яку заснувала в 1950 році п-ні Анна/ - це були ділянки пластової й громадсько-культурної й освітньої діяльності подружжя Бойцунів, а зокрема завжди активної, повної енергії, багатої на нові конструктивні

ідеї й ініціативи подружки Анюти.

А коли її одинока донька, тепер кореспондент "Нью-Йорк Таймсу", закінчила середню школу і дістала стипендію в Колумбійському університеті, намовила маму, щоб і вона закінчила свої перервані війною славістичні студії в Сиракузькому університеті. Осягнувши магістерський ступінь у ділянці східнослов'янських літератур, наша Ювілятка не задовольнилась тим і в 1965 році в УВУ в Мюнхені осягнула докторат з української літератури на основі дисертації про письменницю діяльність Уласа Самчука.

У роках 1966 - 1971 працювала викладачем російської мови й літератури в католицькому каледжі СС Бенедикток / Mary College/ в Бісмарку, Північна Дакота. Потім Ювілятка працювала один рік викладачем української літератури в Академії Св.Василія у Факс Чейзі, Па. Згодом, від 1972 року продовжує цю саму працю в Ріддінг Коммуніті каледжі, а в 1973-74 р.р. стає викладачем української мови й літератури в Католицькому Університеті Св.Климентія/УКУ/, працюючи одночасно над впорядкуванням бібліотеки, заснованої Блаженнішим Патріярхом Йосифом Сліпим.

Восени 1974 р. наша Ювілятка стає одним із редакторів філадельфійського католицького щоденника "Америка", де працює й досі, коли пишу ці рядки.

Крім професійної професорської та редакторської діяльності, д-р Анна Бойцун брала активну участь у наукових з'їздах, з доповідями в НТШ та на конференції Канадського Інституту Назвознавства, що й було відмічене і в "Професорських Вістях", і в українській пресі, писала статті, довідки, есеї з багатими джерельними матеріялами, головувала й була членом різних фондаций/УВУ, УКУ/, вела акцію за збирання фондів на видання творів Гр.Сковороди та інш.

=====

Ця моя нотатка про Ювілятку не була б повна, якби я не подав бодай у коротких рисах її життєпис. Роблю це з великим задоволенням і з почуттям дружнього обов'язку і "пластового діла". Ось цей короткий життєпис.

Анна Марія народилася 15-го лютого 1917 року в селі Пониковиця Мала/Броди/ в Західній Україні, де її дід, о.Яків Чубатий, був парохом, а батько, о.Михайло Власенко, виконував обов'язки сотрудирика. Народню школу закінчила Анна в Крушельниці, пов.Сколе, куди переїхали її батько о.Михайло і мама Олена, з роду Чубатих.

У роках 1928-1936 Анна вчилася в класичного типу гімназії "Рідна Школа" в Золочеві. Після закінчення гімназії восени 1936 року вписалася на філософічний факультет Львівського державного університету ім. Яна Казимира, однак через війну не мала змоги його закінчити.

Під час більшовицької окупації Західньої України Анна вчителювала в Жидачеві та одночасно студіювала заочно у Львівському педагогічному інституті. І тоді ж одружилася зі своїм шкільним товаришем Іваном Бойцуном.

Під час німецької окупації Галичини вчителювала в Волцневі, біля Жидачева, де її батько був тоді парохом.

У 1944 році разом із родиною Анна подалася на еміграцію, на Захід. Учителювала в таборівій гімназії в Пфаркірхені. Організування та ведення виховно-пластової праці в юнацькому курені та всяка інша громадсько-пластова й церковна діяльність - це був важливий вклад її життя для добра ближніх.

У 1949 році родина Бойцунів поселилася спершу в Нью-Йорку, а згодом у Трентоні, а тепер живе в Черчі /Крім Рідж, Н.Дж./, де й сповнилось їй 60 років життя. Про це останнє вона "призналася" гостям-друзям, що вона їх запросила до садиби якраз із тієї нагоди, - це ще один доказ гарної прикмети цієї завжди молоді, енергійної й працювитої ювілятки.

Тепер, маючи Богом їй дані різні таланти, у "вільні хвилини" займається малярством, здобуваючи й на цьому полі не абиякі успіхи...

Бажаючи всього добра і кращої долі, всі ми, що знаємо Анюту - Д-ра Анну Марію Власенко-Бойцун, піднімаємо чарку "пластового чайку" і кличемо: "НА ШАСТЯ,ЗДОРОВ'Я І МНОГІІ ЛІТА, ДОРОГА ЮВІЛЯТКО!"

БІБЛІОГРАФІЯ ПИСАНЬ ЮВІЛЯТКИ

1965 - 1977

1. "УЛАС САМЧУК: "ВОЛИНЬ". "Свобода", 26.II.65
2. "ПОСТАТЬ СЕЛЯНИНА В ТВОРЧОСТІ УЛАСА САМЧУКА". "Свобода", 19-21.V.65.
3. "ГОСПОДАРНИК-ПРОМИСЛОВЕЦЬ У ТВОРЧОСТІ У САМЧУКА". "Свобода", 26-27.V.65.
4. "ТВОРЧИЙ ШЛЯХ УЛАСА САМЧУКА". "Америка", 18.V.65.
5. "КНИГА ЮРІЯ ШЕРЕХА "НЕ ДЛЯ ДІТЕЙ". "Свобода", 29.VI.65.
6. "ДОРОГА ДО КИЄВА". "Свобода", 26.VIII.66.
7. "ДО 70-ЛІТТЯ УКРАЇНЦІВ У ПІВНІЧНІЙ ДАКОТІ". "Свобода", 6-10.V.67.
8. "ЕМІГРАЦІЙНИЙ ГЕРОЙ". "Америка", 17.IX.71.
9. "ДО 60-ЛІТТЯ СЕСТЕР ВАСИЛІЯНОК У ЗСА". "Америка", 26-28.VI.71.
10. "СОВЕТСЬКЕ СУДІВНИЦТВО". "Українська книга", ч. 2, травень-червень 1972 р., стор. 54-55.
11. "ПОЛЯРНІ ПІСНІ". "Українська книга", ч.2, травень-червень 1972, стор.56-57.
12. "ДЕЛО 107, або СУДОВА СПРАВА ч.107". "Америка", 10.V.72.
13. "З КРУГОСВІТНЬОЇ ПОДОРОЖІ". "Українська книга", ч. 3, липень-вересень 1972 р., ст.84-85
14. "ШЕСТИДЕСЯТНИКИ". "Українська книга", ч. 3, липень-вересень 1972 р., стор. 86-88.
15. "МОЇ ЗУСТРІЧІ ІЗ СЛУГОЮ БОЖИМ АНДРЕЄМ/ШЕПТИЦЬКИМ/". "Америка", 25.XI і 2.XII.72.
16. "РОМАН КОВШЕВИЧ - НАУКОВЕЦЬ І ПАТРІОТ". Рід, життя і творчість. "Богословія", XXXVI, кн. I-4, Рим, 1972, стор. 140-167.
17. "СВІДЧЕННЯ ПИСЬМЕННИКІВ-В"ЯЗНІВ". "Богословія", XXXVI, кн. I-4, Рим, 1972, стор.211-219.
18. "ШИРОКЕ МОРЕ УКРАЇНИ". "Українська книга", ч.2, травень-липень 1973 р., стор.61-63.
19. "СПІВЕЦЬ ЖОРСТОКОЇ ЕПОХИ". "Українська книга", ч. I, 1973, стор. 20-21.
20. "КОЗАК І АМАЗОНКА". "Укр. книга", ч. I, 1973.
21. "КАНАДА І СВІТ ОЧИМА УКРАЇНЦЯ". "Українське козацтво", ч.3/25/, липень-вересень 1973.
22. "ПІВНІЧНЕ СЯЙВО"- альманах 1971. Редакція Яра Славутича. "Укр. книга", ч. I, 1973.
23. "ДОКУМЕНТИ САМВИДАВУ". "Америка", II.VII.73.

24. "ДО СТОЛІТТЯ НАРОДИН РОМАНА КОВШЕВИЧА". "Америка", 28.XII.73.
25. "КАНАДА І СВІТ У ПОВЕЗІЇ ЯРА СЛАВУТИЧА". "Нові дні", XXIV, ч.284, серпень 1973 р.
26. "АБРААМ ШИФРІН". "Укр.книга", ч.І, 1974.
27. "ОЛЕКСАНДР СОЛЖЕНІЦІН". "Укр.книга", ч.4, 1974
28. "УСПІХ І НЕВДАЧА". "Америка", 14.IX.74.
29. "ЗРАЗОК ДО НАСЛІДУВАННЯ ДЛЯ МОЛОДІ". Іван Павлович Багрянний і типові його герої. "Наші позиції", ч.10, вересень 1974 р.
30. "ПИСЬМЕННИКИ ПРО НАРОДОВБІВСТВО В ССРСР". "Америка", 14-20.IX.74.
31. "КИЇВ ОЧИМА РОСІЙСЬКОЇ ЕМІГРАНТКИ". "Америка", 12.X.74.
32. "1854 - 1914 - 1974". "Америка", 19.X.74.
33. "США ВІДБУВ СВОЮ ЮВІЛЕЙНУ КОНВЕНЦІЮ". Репортаж. "Америка", 3-6.XII.74.
34. "РІЗДВО". Вірш. "Америка", 21.XII.74.
35. "БОЖЕ ЦАРСТВО". "Америка", 21.XII.74.
36. "УЛАС САМЧУК". До 70-ліття народження і 50-ліття літературної діяльності. "Америка", 18.II.75.
37. "ОСТРОВЕРХА МИХАЙЛО: "БЕРЕГАМИ МАНДРІВКИ". Рецензія. "Українська книга", ч.3-4, 1975.
38. "ІВАН ОВЕЧКО: "ЧЕХОВ І УКРАЇНА". Рецензія. "Українська книга", ч.3-4, 1975.
39. "ТВОРЧИЙ ШЛЯХ УЛАСА САМЧУКА". "Шлях перемоги", 22.VI і 29.VI. та 13.VII і 20.VII.75.
40. "ВАЛЕНТИН МОРОЗ - УКРАЇНСЬКА СОВІСТЬ". "Шлях перемоги", 19.X.75.
41. "ЦІННИЙ ВКЛАД У ФРАНКОЗНАВСТВО". "Америка", ч.145, 11.X.75.
42. "ЗНАЧУЩЕ СЛОВО СИМОНЕНКА". "Америка", ч.98, 2.VII.76.
43. "ДО 25-ЛІТТЯ ДІЯЛЬНОСТІ І.ОВЕЧКА". "Америка", ч.147, 16.X.76.
44. "АНАЛІЗА БУТТЯ". Рецензія на збірку "Життя" Володимира Янева. "Америка", ч.160, 9.XI.76.
45. "СПОГАДИ ПРО РІД ЧУБАТИХ". "Америка", ч. 54, 10.IV.76.
46. "ПРО УКРАЇНЦІВ У ТЕКСАСІ". "Америка", ч.182 21.XII.76.
47. "УЛАС САМЧУК - ЛІТОПИСЕЦЬ". "Записки Наукового Т-ва ім.Шевченка", т.СІХХХVІІ, Нью-Йорк - Париж - Сідней - Торонто, 1976, стор.55-64
48. "В.МОРОЗ.ЕСЕЇ, ЛИСТИ Й ДОКУМЕНТИ". "Українська книга", ч.4, 1976.

49. "ДАВНЯ ПИСАНКА". "Жіночий світ", ч.4/323/, квітень 1977.
50. "ЗАКЛИК ДО ХРИСТІЯНСЬКИХ ЧЕСНОТ". "Шлях", ч. 21, 29.V.77.
51. "РЕПОРТАЖІ УЛАСА САМЧУКА". "Америка", І3-І4. V.77.
52. "У.САМЧУК - НА БІЛОМУ КОНІ Й НА ВОРОНОМУ КОНІ". Рецензія на мемуари. "Українська книга", ч.І, 1977.
53. "УКРАЇНЦІ В ТЕКСАСІ". "Укр.книга", ч.І, 1977.

РЕДАКЦІЙНІ СТАТТІ В ЧАСОПИСІ "АМЕРИКА"

1974 - 1977

54. "На порозі шкільного року"... 23.VIII.1974
55. "Шукання ідентичности"..... 27.VIII.1974
56. "Сила і слабкість Сов.Союзу".... 21.IX.1974
57. "За збереження рідного слова і рідної книжки"..... 11.X.1974
58. "Релігійні парадокси в Америці!". 20.X.1974
59. "Заповіт Листопадового чину".... 1.XI.1974
60. "Апатія советської молоді".... 31.XII.1974
61. "Українська преса в Америці".... 24.I.1975
62. "УВУ потребує підтримки всієї української спільноти"..... 31.I.1975
63. "На вакаційних оселях"..... 16.VIII.1975
64. "Слово до батьків"..... 5.IX.1975
65. "Бажати великого"..... 12.IX.1975
66. "Китай остерегає"..... 26.IX.1975
67. "Українці і події в Іспанії".... 10.X.1975
68. "Дві фракції в Політбюрі КПСС".. 24.X.1975
69. "Детант, ЗСА, ССРСР і Китай".... 8.XI.1975
70. "Відбулася конференція УВУ".Реп.11.XI.1975
71. "Найкращий дарунок"..... 19.XII.1975
72. "Золотий інтервал"..... 20.I.1976
73. "Китай приготується до війни" 30.I.1976
74. "Москва чигає на Югославію".... 10.II.1976
75. "Формування спільної європейської політики"..... 17.II.1976
76. "УВУ - репрезентант української науки"..... 5.III.1976
77. "Поетичні заповіді Тараса Шевченка"..... 9.III.1976

78. "Книги про злочини Москви"..... 16.III.1976
79. "Політика сили"..... 23.III.1976
80. "Клопіт з Кастром"..... 2.IV.1976
81. "Невдоволення Москви"..... 3.IV.1976
82. "Органічна спільнота"..... 9.IV.1976
83. "Невдача віденської конференції" 23.IV.1976
84. "Москва про зміну політики ЗСА". 30.IV.1976
85. "Наплив московських шпигунів до ЗСА 7.V.1976
86. "Закордонна політика й вибори"... 14.V.1976
87. "Хмари над Польщею"..... 1.VI.1976
88. "На Близькому Сході"..... 5.VI.1976
89. "Перед виборами в Італії"..... 18.VI.1976
90. "Комуністичний трикутник"..... 25.VI.1976
91. "Дві конференції"..... 2.VII.1976
92. "Розводова епідемія у ЗСА"..... 6.VIII.1976
93. "Передвиборчі проблеми і комбі-
нації"..... 7.VIII.1976
94. "Свобода релігії у ЗСА"..... 20.VIII.1976
95. "До української школи"..... 10.IX.1976
96. "Друга фаза передвиборчої кампа-
нії"..... 11.IX.1976
97. "Соціалізм у відступі"..... 24.IX.1976
98. "Економічні труднощі в Польщі".... 1.X.1976
99. "Маневри в Польщі"..... 23.X.1976
100. "Апатія виборців"..... 25.X.1976
101. "Президентські вибори 1976"..... 5.XI.1976
102. "Пустіє українське село"..... 12.XI.1976
103. "Зростає московська небезпека".. 19.XI.1976
104. "Сучасна загроза"..... 23.XI.1976
105. "Війна сателітів"..... 30.XI.1976
106. "Перехідний період"..... 10.XII.1976
107. "Чим скоріше, тим краще"..... 17.XII.1976
108. "Передсвяточні міркування"..... 20.XII.1976
109. "Будування адміністрації"..... 7.I.1977
110. "Політика трикутника"..... 8.I.1977
111. "95 Конгрес"..... 15.I.1977
112. "Світлі дати - радісні дати"..... 22.I.1977
113. "Новий детант Брежньєва"..... 24.I.1977
114. "Чи готові до війни?"..... 28.I.1977
115. "Бій під Крутами"..... 29.I.1977
116. "Москва хвилюється"..... 4.II.1977
117. "Закон крайньої потреби"..... 5.II.1977
118. "Напрямна закордонної політики
Картера"..... 8.II.1977
119. "Нове московське лицемірство"... 15.II.1977
120. "Рух опору зростає"..... 19.II.1977

- I21. "Ситуація в Китаї"..... 25.II.1977
I22. "На Близькому Сході без змін".. 26.II.1977
I23. "Тарас Шевченко - християнин". II.III.1977
I24. "Женевська конференція і права людини"..... 12.III.1977
I25. "Перед поїздкою Венса до Москви" I5.III.1977
I26. "Інтерв'ю з Арабатовим"..... 18.III.1977
I27. "Оборонні спроможності Японії" 25.III.1977
I28. "Важке положення Сахарова"..... 1.IV.1977
I29. "Я не розчарований"..... 2.IV.1977
I30. "Гра в китайські карти"..... 15.IV.1977
I31. "Реорганізація китайської армії" I9.IV.1977
I32. "Африканська дилема"..... 23.IV.1977
I33. "Події в Етіопії"..... 29.IV.1977
I34. "Геноцид у Камбоджі"..... 30.IV.1977
I35. "Хитра політика Кастра"..... 3.V.1977
I36. "Систематичний підхід до застосування прав людини"..... 6.V.1977
I37. "Найновіша Японія"..... 13.V.1977
I38. "Успіх през.Картера"..... 14.V.1977
I39. "ЗСА й політично-мілітарний баланс" 21.V.1977
I40. "Перед виборами у Франції"..... 24.V.1977
I41. "Важливе рішення през.Картера". 9.VII.1977
I42. "САЛТ II і права людини"..... 15.VII.1977
I43. "Невтронова бомба"..... 19.VII.1977
I44. "Візита німецького канцлера".. 23.VII.1977

ВИБРАНА АНГЛОМОВНА БІБЛІОГРАФІЯ

1. ULAS SAMCHUK: AS ARTIST AND CHRONICLER. Syracuse University, 1964.
  2. ULAS SAMCHUK - UKRAINIAN NOVELIST. The Ukrainian Weekly, 77 (April 24, 1965), p.2.
  3. GUIDE TO SOVIET UKRAINIAN LITERATURE. The Ukrainian Weekly, 115 (June 19, 1965), p. 2.
  4. LITERARY ONOMASTICS OF CONTEMPORARY SLAVIC NOVELS. Manitoba Modern Language Bulletin, 1974, pp.25-33
  5. TARAS SHEVCHENKO - THE VOICE OF MANKIND. America, 37 (March 13, 1975), p.2.
  6. UKRAINIAN SURNAMES. America, No 135, 139, 143 (Sept. 25, Oct. 2, Oct. 9, 1972), pp. 2-3.
  7. UKRAINIAN SCHOOLS. Ukrainians in Pennsylvania, Philadelphia, 1976, pp. 71-72.
-

З М І С Т

	Стор.
ВІД УПОРЯДНИКА /Іван Овечко/.....	4
РЕЗЮМЕ /по-англійському/.....	5
<u>НАЗВОЗНАВЧІ ПРАЦІ</u>	
Українські місцеві назви у ЗСА.....	7
Фонетичні та морфологічні зміни українських прізвиськ у ЗСА.....	56
Місцеві назви в поезії Яра Славутича....	74
<u>ІСТОРІЯ Й ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО</u>	
Роман Ковшевич - науковець і патріот....	80
Три трагедії.....	92
Свідчення письменників-в'язнів.....	104
Улас Самчук - літописець.....	113
<u>АВТОБІОГРАФІЧНЕ</u>	
Спогади про рід Чубатих.....	127
Мої зустрічі із Слугою Божим Андреем /Шептицьким/.....	130
ДЕЩО ПРО АВТОРКУ /Мгр Іван Костюк/.....	137
БІБЛІОГРАФІЯ ПИСАНЬ ЮВІЛЯТКИ.....	140
